

NORDISK TIDSKRIFT

FÖR VETENSKAP, KONST OCH INDUSTRI

UTGIVEN AV LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

- Politik och ekonomi i Norden 2016:
  - Claes Wiklund
  - Arne Hardis
  - Jan-Anders Ekström
  - Arna Schram
  - Harald Stanghelle
  - Maggie Strömberg
- Kriminalromanen i Norden: Danmark
- Finland 100 år av självständighet:
  - Nobelpristagaren Bengt Holmström
  - Författaren Lars Huldén
  - För egen räkning av Pär Stenbäck
- Intervju med Dagfinn Høybråten

STOCKHOLM

■ ■ Ny serie i samarbete med Föreningen Norden ■ ■

Årg. 93 • 2017 • Häfte 2

NORDISK TIDSKRIFT 2/2017

INNEHÅLL

Artiklar

Politik och ekonomi i Norden 2016: Turbulent på Island under 2016. <i>Claes Wiklund</i>	103
Borgerlige samlivsproblemer. Dansk politik 2016. <i>Arne Hardis</i>	107
Bättre men ännu inte bra. Finland år 2016. <i>Jan-Anders Ekström</i>	117
Spännande presidentjakt. Politik och ekonomi på Island 2016. <i>Arna Schram</i>	125
Ekspérimentet som viste seg levedyktig. Politikk og økonomi i Norge i 2016. <i>Harald Stanghelle</i>	137
De svenska värderingarnas år. Svensk politik 2016. <i>Maggie Strömberg</i>	147
Kriminalromanen i Norden: 2. Danmark. Strissere, snushaner og et par friske journalistpiger. <i>Bo Tao Michaëlis</i>	157
Finland 100 år av självständighet: Lars Huldén – en universell hembygdsdiktare. <i>Gustaf Widén</i>	167
Nationalekonomen Bengt Holmström – en länge tippad ekonomipristagare. <i>Patrik Harald</i>	171

NT-Intervjun

Dagfinn Høybråten styr NMR-skutan. <i>Henrik Wilén</i>	175
--	-----

* * *

För egen räkning

Finland inför nästa sekel. <i>Pär Stenbäck</i>	179
--	-----

Krönika om nordiskt samarbete

Migration är detta århundrades viktigaste tema. <i>Anders Ljunggren</i>	185
---	-----

* * *

Bokessä

Å være menneske: To bøker med ulike tilnærminger til spørsmål om etikk og moral, terror och litteratur. <i>Hans H. Skei</i>	189
--	-----

Kring böcker och människor

Utomlands men ändå inte? Rikssvenskar i Helsingfors. <i>Mats Bergquist</i>	195
Wilhelm Kåge – keramisk kung. <i>Lena Wiklund</i>	197
Diskussioner om framtiden i Norden och världen. <i>Guy Lindström</i>	201
Færøyene via en fotografs linse og en journalists synvinkel. <i>Anne-Kari Skardhamar</i>	204
Förhållandet Danmark-Norge över tid. <i>Per Thullberg</i>	206
Isländska kvinnors bokkultur genom århundradena. <i>Eva Maria Jónsdóttir</i>	208
Jens Stoltenbergs historie. <i>Jarle Skjørestad</i>	211
Röntgenbild av isländsk surrealism – om Sjón. <i>Jón Karl Helgason</i>	214

* * *

Sammanfattning	218
Tiivistelmä.	219

* * *

Mandatställningen i de nordiska parlamenten. <i>Lena Wiklund</i>	221
--	-----

CLAES WIKLUND

TURBULENT PÅ ISLAND UNDER 2016

Inledning

Det politiska landskapet i Norden genomgick inga större förändringar under 2016 med undantag för Island där val avhölls både till presidentposten och till alltinget. I Danmark nödgades Lars Løkke Rasmussen bredda sin parlamentariskt svaga Venstre-regering. I Finland och Sverige fick regeringarna till viss del ändrad sammansättning. Mest politiskt stabil framstod Norges blåblå regering som. Høyres Erna Solberg ledde koalitionen tillsammans med Fremskrittspartiet (Frp) med fast och säker hand. Efter stortingsvalet i år kan tandemparet Erna Solberg och Siv Jensen (FrP) inte räkna med fortsatt parlamentariskt stöd från Kristelig Folkeparti och Venstre. Den stundande valkampen mellan Erna (Solberg) och Arbeiderpartiets Jonas (Gahr Støre) kan komma att bli i klass med 1980-talets hårda dueller mellan Gro (Harlem Brundtland) och Kåre (Willoch).

Skribenterna och tecknarna

Fyra av de fem politiska skribenterna är samma som förra året. *Weekendavisens* Arne Hardis har skrivit sin sextonde betraktelse om tillståndet i dansk politik. Jan-Anders Ekström har levererat sin tjugooandra översikt i oavbruten följd om vad som tilldragit sig i finländsk politik. Arna Schram har författat sin fjortonde isländska politiska redogörelse. *Aftenpostens* Harald Stanghelle är uppe i samma antal som Arna Schram dvs. fjorton. Anders Wettergren, f.d. andreredaktör på *Göteborgs-Posten* har, efter väl förrättat värv i form av tretton svenska politiska översikter, efterträtt av Maggie Strömberg. Hon har varit politisk reporter på veckomagasinet *Fokus* och är sedan ett år tillbaka reporter på *Sveriges Radios Eko-redaktion*.

Tecknarstaben är helt intakt jämfört med förra året. Jens Hage från *Berlingske Tidende* och Wilfred Hildonen på *Hufvudstadsbladet* illustrerar på sedvanligt träffsäkert vis den danska respektive finländska översikten. Sak samma gör beträffande Island Halldór Baldursson som till dagligdags tecknar i *Morgunblaðið*. Inge Grødum grillar fortsatt norska politiker i *Aftenposten*. Kjell Nilsson-Mäki är svensk frilansteknare med många avnämare.

En trist iakttagelse är att det blivit alltmer ovanligt med politiska karikatyrteckningar i den nordiska dagspressen. Detta trots att en teckning i många fall kan säga väl så mycket som de omkring tvåtusen tecken som en ledarartikel vanligen består av.

Dubbla val på Island

Islands två senaste presidenter, Vigdís Finnbogadóttir och Ólafur Ragnar Grímsson, har visat en uthållighet av ovanligt slag med sina fyra respektive fem ämbetsperioder i oavbruten följd. Inför 2016 års presidentval gav den sittande presidenten Ólafur Ragnar Grímsson först besked om att han inte skulle kandidera för en sjätte fyraårsperiod för att sedan ångra sig. I slutänden beslöt han emellertid sig för att inte ställa upp varför striden om presidentposten kom att stå, trodde man länge, mellan den partipolitiskt obundne forskaren Guðni Th. Jóhannsson och *Morgunblaðiðs* chefredaktör, den f.d. statsministern Davíð Oddsson. Den senare, som aldrig förlorat ett val, fick se sig mycket klart besegrad av den förre. Guðni Th. Jóhannsson vann presidentvalet rätt så överlägset med sina 38,5 procent av rösterna medan Davíð Oddsson fick nöja sig med att bara komma fyra med låga 13,5 procent. Tvåan och trean i valet fick 27,5 respektive 14,4 procent.

De s.k. Panamadokumenterna utlöste en omtumlande politisk kris på högsta nivå också i Island. Den regerande statsministern Sigmundur Davíð Gunnlaugsson (Framstegspartiet) föll på eget grepp i en tv-intervju för det svenska programmet ”Uppdrag granskning” på grund av inblandning i denna skandal. Han fick avgå inom några dagar och lämnade över ledningen för den isländska regeringen till partiets vice ordförande Sigurður Ingi Jóhannsson. I förlängningen av regeringskrisen utlystes nyval som ägde rum i slutet av oktober. Hela tolv partier tävlade om den politiska makten. Resultatet blev en koalition mellan regeringsvana Självständighetspartiet, nykomligen Reform samt det rätt så nystartade Lys framtid. Den nya isländska koalitionsregeringen har en ytterst knapp majoritet i alltinget att luta sig mot – 32 mandat mot oppositionens 31.

Regeringsombildningar både här och där

I begynnelsen av år 2016 blev Danmarks statsminister Lars Løkke Rasmussen tvungen att avskeda sin livsmedels- och miljöminister Eva Kjer Hansen. Rasmussens konservativa stödparti krävde helt enkelt hennes avgång. Hon ersattes av Esben Lunde Larsen som fram till dess varit utbildnings- och forskningsminister. Men innan år 2016 nått sitt slut fick Løkke Rasmussen ta till än mera drastiska åtgärder för att rädda sitt regeringsinnehav. Venstre hade i folketingsvalet 2015 bara blivit Danmarks tredje största parti med 34 mandat. I slutet av november månad breddades den danska minoritetsregeringen som därefter kom att omfatta den relativt nya partibildningen Liberal Alliance och mera regeringsvana Konservative Folkeparti. Därmed hade regeringsbasen förstärkts med 13 respektive 6 mandat och kom sammantaget upp i 53 mandat. Liberal Alliances ledare Anders Samuelsen blev utrikesminister medan de konservativas ledare Søren Pape Poulsen fick nöja sig med justitieministerposten. Trekantsregeringen kom den nya danska regeringen att benämnas i folkmun.

Tillsammans med högerbetonade Dansk Folkeparti förfogade den sittande danska regeringen över en knapp majoritet i folketinget med sina 90 mandat i ryggen. Den f.d. socialdemokratiske statsminister Jens Otto Krag brukade framhålla att det gäller att kunna räkna till just 90 (mandat) i dansk politik.

I Finland förlorade Alexander Stubb kampen om ordförandeposten inom det konservativa Samlingspartiet. Efter att ha varit utrikesminister efterträdde Stubb sin partikamrat Jyrki Katainen som statsminister. Efter valet 2015 degraderades Stubb till finansminister, vilket var en post som inte precis var skraddarsydd för honom. På grund av förlusten i ordförandestriden lämnade Stubb helt sonika regeringen. Hans efterträdare som finansminister blev nye partiledaren Petteri Orpo.

Efter det isländska alltingsvalet trädde en ny regering till – men först efter åtskilliga förvecklingar. I fjärde försöket lyckades Bjarni Benediktsson, ledare för Självständighetspartiet, få ihop en ny regering. Hans två koalitionspartier fick bland annat bekläda posterna som finansminister genom Benedikt Jóhannesson (Reform) och som miljöminister genom Björt Ólafsdóttir (Lys fremtid).

I Norge hade Erna Solberg gjort en mindre regeringsombildning redan året innan. 2015 befordrades Fremskrittspartiets nya och stigande stjärna Sylvi Listhaug till invandrings- och integrationsminister.

Stefan Löfvens rödgröna koalitionsregering i Sverige fick ombildas, sedan det visat sig att bostadsminister Mehmet Kaplan (Mp) haft kontakt med extremistkretsar. Ny bostadsminister blev det f.d. miljöpartistiska språkröret Peter Eriksson. Sedan Åsa Romson avsatts som språkrör av sina egna trädde Isabella Lövin in som regeringens vice statsminister. Ny miljöminister blev kommunalrådet Karolina Skog (Mp) från Malmö. En socialdemokratisk minister fick lämna regeringen i samband med denna regeringsrockad, Kristina Persson som bland annat varit nordisk samarbetsminister. På den lediga taburetten tillträdde Ann Linde som EU-minister.

Efter att ha kört bil med för hög promillehalt i kroppen över Öresundsbron fastnade gymnasi- och kunskapslyftsminister Aida Hadzialic i en nykterhetskontroll på den svenska sidan. Hon erkände försummelsen och avgick med omedelbar verkan. Hennes efterträdare blev Skolverkets tidigare generaldirektör Anna Ekström.

Partiledare som gick och kom

I Danmark skedde inga övergripande ommöbleringar i de politiska partitopparna under året. Det förväntas dock att när Lars Løkke Rasmussen drar sig tillbaka från partiledarposten inom det nuvarande statsministerpartiet Venstre så kan den f.d. utrikesministern, numera finansministern, Kristian Jensen ses som en huvudkandidat. Om valet däremot skulle falla på en kvinna – i

så fall för första gången i Venstres historia – så kan den nuvarande utlännings- och integrationsministern Inger Støjberg ligga väl till för att axla Løkke Rasmussens partiledarmantel.

I Finland skedde, som redan nämnts, ett oväntat byte på partiledarposten inom Samlingspartiet under året från Stubb till Orpo. I skrivande stund har det också blivit klart att Timo Soini lämnar ordförandeskapet inom Sannfinländarna till sommaren.

Ytterligare två finländska partier skiftade ordförande under 2016. I båda fallen blev det kvinnliga ordförande, dels i Vänsterförbundet som utsåg den unga svenskspråkiga Li Andersson till sin nya ledare, dels i Svenska folkpartiet som genom Anna-Maja Henriksson fick sin första kvinnliga partiledare någonsin.

I regeringskrisernas spår undergick partibilden på Island betydande förändringar. Den politiskt skadskjutne f.d. statsministern Sigmundur Davíð Gunnlaugsson vägrade att erkänna sig besegrad trots sina Panamarelaterade misstag. Han ställde upp till omval mot utmanaren Sigurður Ingi Jóhansson. Den senare vann ordförandevallet med klara siffror.

Samfylkingors ordförande Oddný Harðarsson nådde så pass skrala röstsiffror i alltingsvalet att hon avgick och lämnade plats för Logi Már Einarsson.

I Sverige, slutligen, möblerade Miljöpartiet om i sin språkrörsbesättning. Åsa Romson omvaldes inte som språkrör och fick lämna regeringen. Politiske överlevnadskonstnären Gustav Fridolin räddade sig kvar som språkrör trots att det höjts röster för att också han bort lämna sin post.

Anna Kinberg Batras två första år som moderatledare har inte bjudit på några opinionsmässiga framgångar, men avgångskrav gentemot henne har inte hörts annat än från enstaka moderata kommunalråd. Folkpartiledaren Jan Björklund får leva med att riksdagsledamoten Birgitta Ohlsson är mycket populär inom partiet. Hon uppnådde väsentligt större personligt röststöd än Björklund i det senaste riksdagsvalet. Än så länge har Björklund inte råkat ut för några bastanta avgångskrav.

Helt ohotad som partiledare är Socialdemokraternas Stefan Löfven, som omvaldes på partikongressen i april 2017 i Göteborg. Centerledaren Annie Lööf kan glädja sig åt brant stigande opinionssiffror. Vänsterpartiledaren Jonas Sjöstedts position förefaller ohotad inför det riksdagsval som äger rum i september 2018.

ARNE HARDIS

BORGERLIGE SAMLIVSPROBLEMER

Dansk politik 2016

Lars Løkke Rasmussen måtte ændre sin regering et par gange for at forhindre folketingsvalg i et år præget af borgerlige skænderier. Blå blok balancerede på randen af sammenbrud i 2016.

Af Arne Hardis, politisk redaktør, *Weekendavisen*.

2016 var ikke mange uger gammel, før Lars Løkke Rasmussens smalle Venstre-regering var nødt til at ofre fødevare- og miljøminister Eva Kjer Hansen. Det lille støtteparti De Konservative mistede tilliden til ministeren efter intense forhandlinger om en landbrugsplan og den acceptable udledning af kvælstoffer som følge af øget ret for landmændene til gødsning af deres marker.

Inden da var passeret en nervekrig, hvor statsministeren truede med folketingsvalg; han betegnede det undervejs som mere sandsynligt, at den politiske krise endte med valg, end at hans minister måtte gå. Det viste sig at være bluff. Eva Kjer Hansen blev erstattet med den hidtidige uddannelses- og forskningsminister, Esben Lunde Larsen, og statsministeren tabte betydelig prestige efter den tomme trussel. Det er aldrig smart at afsløre, at man skam har en pistol, men ikke tør affyre den.

*Rød blok slog sig sammen med den konservative Søren Pape Poulsen i angrebet på Lars Løkke Rasmussens regering. Borgfruen er Eva Kjer Hansen.
Tegning: Jens Hage.*

Egentlig var det en mindre sag. En krusning på det politiske livs overflade, som man ikke burde besvære de øvrige nordiske landes læsere med, hvis ikke det var, fordi februarikrisen var en forbilledlig ouverture til det politiske år 2016: et år præget af strid, kiv, nid og nag mellem de fire stærkt samlivsramte partier i blå blok. Foruden regeringspartiet Venstre og de obsternasige konservative består blokken af Dansk Folkeparti og det nye, liberale parti, Liberal Alliance.

Oppe i træet

Krisens årsag skulle i høj grad søges netop hos de liberale oprørere, hvis parti skriver sig tilbage til 2007-2009 og ledes af en tidligere radikal, Anders Samuelsen. Liberal Alliances senere succes skal ses på baggrund af uro i det borgerlige bagland netop i 2009, hvor den borgerlige regering præsterede en skattereform, som finansierede skattelettelser blandt andet med skat på iværksættere og medieforbrug. På bekostning især af De Konservative voksede partiet sig med imponerende hast større og erobrede 7,5 procent af stemmerne ved valget i sommeren 2015. Danmark fik et egentligt liberalt parti, fordi den borgerlige regering for mange vælgere at se var for socialdemokratisk – turde for lidt, var for meget i lommen på staten.

Ved regeringsdannelsen efter valget i 2015 krævede Anders Samuelsen lettelser i topskatten, og det lykkedes at få dette krav indført i Venstre-regeringens regeringsgrundlag som en lidt løs hensigt. Den smalle Venstre-regering ville kun lette skatten i bunden, nu lovede den at søge at lette skatten på den sidst tjente krone også.

Mens månederne gik, uden at topskattelettelserne materialiserede sig, akkompagnerede Samuelsen de triste kendsgerninger med stadige, højlydte og løfterige trusler: Hvis ikke topskattelettelserne kom, ville Liberal Alliance vælte regeringen Løkke Rasmussen.

Det troede ikke mange på, ikke mindst fordi Dansk Folkeparti ikke ønskede topskattelettelser og er blå bloks største parti (21,1 procent mod 19,5 til regeringspartiet Venstre). Trods latterliggørelsen blev Samuelsen ved sit og gentog, at man bare kunne kikke ind i hans blå øjne for at se, hvor stålsat han var. Ville et liberalt parti virkelig vælte en borgerlig regering med stor risiko for at bringe den røde opposition til magten? Ville det store parti bøje sig for det lille? Eller ville alle truslerne kollapse? Det diskuterede offentligheden med tiltagende intensitet gennem 2016. Det var et borgerligt pokerspil med meget høje indsatser.

Sensommeren 2016 spillede Løkkeregeringen ud med en større økonomisk plan, som ville garantere skattelettelser i bunden af indkomstskaalen, samtidig med at alle med indkomster op til en million kroner ville slippe billigere i topskat. Præcis som Samuelsen havde krævet – men altså ikke for et par snese millionærer, som måtte nøjes med skattelettelser for den første million. Det lignede en taktisk genistreg fra Løkkes side; Samuelsen kunne vel ikke sige nej tak til et mindre stykke kage, fordi han ønskede sig et større?

Samuelson ville imidlertid ikke give sig – millionærerne skulle også befris for den væksthæmmende og misundelsesbaserede topskat. Denne stædighed – eller principfasthed, om man vil – bevirkede, at man begyndte at betegne Anders Samuelson som en politiker, der var kravlet højt op i et træ og nu ikke kunne komme ned igen.

Samtidig begyndte Liberal Alliance at opfinde begrundelser for den i dansk sammenhæng særprægede form for ultimativ politik. Når Liberal Alliance sad på omkring 15 procent af mandaterne i blå blok, havde de tilsvarende ret til at bestemme over 15 procent af det økonomiske råderum i dansk politik – så at sige uden at man behøvede forhandle om det. Denne form for politisk matematik hjalp dog ikke den borgerlige blok ud af krisen. Herudover påpegede Liberal Alliance, at topskattelettelse var en måde at skaffe vækst på. Endvidere, at man kæmpede for noget større end den konkrete skattelettelse; det handlede om et opgør med smålig jantelov og en udbredt praksis med at ville straffe de dygtige i stedet for at belønne dem. Værdikamp, som den slags hedder i Danmark, når det ikke bare handler om kroner og øre.

Men anførte tillige det lidt ejendommelige argument, at det ikke var så kontroversielt, at man stillede med et ultimatum, for Dansk Folkeparti var jo tilsvarende ultimativt, når det sagde nej til topskattelettelse. Igen måtte en forbløffet offentlighed se sig præsenteret for ny politisk logik: Et nej til en trussel var i sig selv en trussel.

Hvis man for den pædagogiske forklarings skyld lader, som om der findes falsk og sandt i politik (som jo grundlæggende handler om fordeling af magt og afmagt snarere end af sandheder), er det let at se, at dette sidste argument er falsk. Man skal blot iagttage mandaterne bag de forskellige trusler: Når Liberal Alliance krævede topskattelettelse, stod der et begrænset mindretal i Folketing bag kravet; Når Dansk Folkeparti sagde nej, repræsenterede partiet et massivt flertal – foruden Dansk Folkeparti selv Socialdemokratiet og de røde partier i oppositionen. Der var mandatmagt bag Dansk Folkepartis ultimative nej til topskattelettelse, det var der ikke bag Liberal Alliances ultimative krav.

Situationen var åbenlyst uholdbar, og man begyndte i efteråret 2016 at spekulere på, hvordan i alverden Lars Løkke Rasmussen skulle undgå at måtte udskrive folketingsvalg på baggrund af et politisk sammenbrud i blå blok og så endda et sammenbrud udløst af uenighed om en (yderligere) topskattelettelse for millionærer. Ikke noget godt grundlag i et ligheds- og velfærdsskende dansk vælgerkorps. Snarere et ønskescenario for et Socialdemokrati, som under Mette Frederikssens ledelse havde skærpet partiets sociale profil.

Messerschmidts fald

På et tidspunkt begyndte nogle at tro, at det borgerlige pokerspil ville ende med, at Dansk Folkeparti ville bøje sig og imødekomme Liberal Alliances topskattekrav i hvert fald noget af vejen. Anledningen var endnu en uro-skabende sag i blå blok. Anført af en frafalden Dansk Folkepartist i Europa-Parlamentet, Rikke Karlsson, og boulevardavisen *Ekstra Bladet* blev det skridt for skridt sandsynliggjort, at Dansk Folkeparti havde misbrugt EU-midler på måder, der var mere kreative end lovlige. Konkret: EU-penge skal være brugt på almindelige partiaktiviteter, ikke aktiviteter helliget Unions-relevante spørgsmål, som er en forudsætning for EU-støtten.

I Europa-Parlamentet er – var – Dansk Folkeparti stort set identisk med stemmeslugeren og den politiske wonderboy Morten Messerschmidt, som ene mand og med over 450.000 stemmer sikrede sit parti fire mandater ved Europa-Parlamentsvalget i 2014.

Da sagen første gang dukkede op i 2015, forsøgte Messerschmidt at affærdige dissidenten Karlsson som ”en lidt forvirret pige”. Da problemerne piblede frem igen i efteråret 2016, prøvede Dansk Folkeparti at lukke sagen ved at betale EU-midler tilbage, men sagen ville ikke gå væk og undersøges i øjeblikket af EU-Kommissionens antisvindel-enhed Olaf.

Messerschmidt selv brød sammen, sygemeldte sig og står pludselig i en situation, hvor den begavede politikers lysende karriere er usikker og tvivlsom. I offentligheden har han altid været succesombrust, selvsikker på randen af det arrogante og retorisk fremstående. Den voldsomme modgang har fuldstændig ødelagt det (selv-)billede.

For hans parti var sagen ikke meget bedre; Dansk Folkeparti dykkede i meningsmålingerne og var endnu i det tidlige forår 2017 ikke kommet ud af vælgerkrisen. Det er man ikke vant til i akkurat det parti. Siden stiftelsen i 1995 er det stort set kun gået fremad – målt i mandater, indflydelse og partior- ganisation. Samtidig var det klart, at sagen ikke fuldstændig kunne isoleres til folkene i Bruxelles; mange af de mistænke aktiviteter var afviklet i Danmark med deltagelse af partiets top.

Sagen om Morten Messerschmidts mulige pengemisbrug føjede sig til et andet europæisk og mere politisk problem, som Dansk Folkeparti skal håndtere; det EU-skeptiske parti har forsøgt at lægge sig på den politisk mest gunstige matrikel, hvor man appellerer til meget store vælgergruppers EU-skepsis uden at skræmme dem væk ved at kræve egentlig udmeldelse af Unionen. EU-modviljen er til tider omfattende i Danmark, men udmeldelse er der ikke mange, der ønsker.

Dansk Folkeparti lagde sig kort sagt i slipstrømmen af den britiske kurs med krav om tilbagerulning af sociale ordninger på tværs af landegrænserne og øget national selvbestemmelse ved grænserne. Dette projekt styrtede i grus, da

de britiske vælgere stemte for Brexit; Dansk Folkeparti skal nu finde en anden model ligeledes funderet et sted mellem reform af Unionen og udmeldelse af samme. Indtil videre har man lagt sig på det standpunkt, at man ønsker en dansk folkeafstemning om nogle år om en ordning svarende til den – ukendte – briterne får, når deres udmeldelsesforhandlinger er overstået. Det forekommer ikke at være en meget substantiel position.

Nye Borgerlige

Disse større og mindre besværligheder for Kristian Thulesen Dahls parti fik som antydning ovenfor politikere og medier til at spekulere over, om mon ikke krisen kunne få partilederen til at overveje at imødekomme Liberal Alliance, så Anders Samuelsen kunne komme ned fra det høje træ og blå blok redde livet. Det fungerede omvendt; Thulesen Dahl, som kun har prøvet succes og fremgang som partileder, ræsonnerede, at vælgerne ikke ville tilgive ham, hvis han til svindelmistanke føjede en slags løftebrud over for de vælgere, på hvis vegne han havde lovet at bekæmpe skattelettelser for samfundets rigeste.

Genvordighederne for statsminister Lars Løkke Rasmussen betød, at såvel årets finanslovsforhandlinger for 2017 som forhandlingerne om en stor økonomisk plan frem mod år 2025 først gik trægt og siden i stå. Regeringen havde satset på at forhandle det hele samlet, siden det nu hænger sammen, men måtte udskyde 2025-planen for overhovedet at få en finanslov i hus.

Men der var yderligere problemer på vej. Kampen om mandatene i blå blok var intens nok i forvejen, men nu meldte sig et helt nyt parti, som især var egnet til at genere Dansk Folkeparti og Liberal Alliance – de to partier, som var involveret mest direkte i nervekrigen om topskatten. Nye Borgerlige hedder nyskabelsen, stiftet efteråret 2015, som efteråret 2016 blev godkendt som opstillingsberettiget efter at have indsamlet de nødvendige underskrifter.

Nye Borgerlige er nationalt, konservativt, mod indvandring, mod EU-medlemskab, mod internationale konventioner og tilhænger af en liberal økonomisk politik. Partistifterne er en tidligere konservativ lokalpolitiker, Pernille Vermund, og en ingeniør, Peter Seier Christensen. Sidstnævnte var indtil dannelsen af Nye Borgerlige mest kendt for at være bror til pengemanden Lars Seier Christensen, som har støttet Liberal Alliance med gode råd og gode kontanter.

Kan partiet komme i Folketinget? Meningsmålingerne er lidt uenige og lader partiet svinge omkring spærregrænsens to procent. Man kan ende som fatalt stemmespild, eller man kan ende med at tage stemmer især fra Dansk Folkeparti formentlig.

Regeringsomdannelse

På en måde fik Anders Samuelsen og Liberal Alliance ret i, at han enten fik sin topskattelettelse som krævet eller aflivede Lars Løkkes Venstre-regering.

Udgangen på det for det borgerlige Danmark rædselsfulde år blev, at Liberal Alliance opgav sine ultimative krav mod at blive optaget i regeringen sammen med De Konservative. I slutningen af november så den nye trekantregering dagens lys efter længere tids hemmelige forhandlinger mellem Løkke, den konservative leder, Søren Pape Poulsen, og Anders Samuelsen. Pape blev justitsminister, Samuelsen udenrigsminister. Samuelsen nummer to, Simon Emil Ammitzbøll, blev økonomi- og indenrigsminister og bliver i praksis den, der skal sikre de liberale aftryk på regeringen.

Regeringsomdannelsen afklarede et par ting eller tre: For det første blev det klart, at Anders Samuelsen måske nok mente det alvorligt med topskatten, men ikke lige så alvorligt som han ønskede sig og sit parti regeringsdeltagelse. Som han forklarede, havde topskatten at gøre med et hjørne af dansk økonomi; som medlem af en regering fik han pludselig indflydelse på hele den offentlige økonomi. Det er jo sandt nok. Lige som det er sandt, at den offentlige økonomi fik og får indflydelse på Liberal Alliances politik.

Ministerposterne blev da også ledsaget af en række spektakulære politiske tilbageslag: Liberal Alliance tilsluttede sig folkeskoleforliget, som man inden regeringsdeltagelsen var skarp modstander af, man accepterede trafikaftaler, som man var imod, og man måtte svælge en regeringserklæret hensigt om vækst i det offentlige forbrug på 0,3 procent, hvor man før regeringsdeltagelsen havde krævet minusvækst. Og topskattelettelse? Ja, de fortøner sig i horisonten.

Mest af alt ligner det historien om et liberalt oprør, som er indfanget og kvalt af det velfærdsselskende Danmark. Fra at have været det eneste af Folketingets partier i markant opposition til velfærdsstatens altomfattende

*Trekløverregering:
Anders Samuelsen, Lars
L. økke Rasmussen og
Søren Pape Poulsen
lever ikke op til dirigent
Thulesen Dahls ønsker.
Tegning: Jens Hage.*

landnam har Liberal Alliance reduceret sig til den seneste pedel i rækken af pedeller, som holder den socialdemokratiske velfærdsbygning trimmet, indbydende og ren. Symbolsk blev forvandlingen af de oprørske liberale til fredsommelige velfærdsingeniører besejlet i starten af 2017: Partiet havde ført en slags frihedskamp for det nye taxa-koncept Uber, men partiets transportminister måtte lægge ryg til et taxaforlig, som ganske vist moderniserede og liberaliserede taxabranchen, men i praksis tog livet af Uber-konceptet som lovlig foretagsomhed.

Således blev dét også i praksis afklaret, som man jo godt ved i teorien i Danmark: Det egentlige borgerlige Danmark er ikke stærkt og folkeligt bredt forankret. Dansk Folkeparti fører en velfærdspolitik, som mest er socialdemokratisk, og hører alene hjemme i blå blok af historiske grunde: Fordi man er udsprunget af Fremskridtspartiet, og fordi man har kunnet få den strammeste udlændingepolitik gennemført med den borgerlige side af Folketinget. I praktisk politik betyder det, at den nye trekantregering kan få svært ved at få sin økonomiske politik gennemført – eksempelvis i skikkelse af den hævelse af tilbagetrækningsalderen, som skal skaffe penge til skattelettelser og/eller yderligere velfærd.

Mere afklaring: Arvefølgestriden i Venstre blev formentlig bilagt med regeringsomdannelsen. Den hidtidige udenrigsminister, Venstres næstformand, Kristian Jensen, blev flyttet til det meget magtfulde finansministerium. Han bliver svær at komme udenom som ny formand og statsminister(kandidat), den dag Lars Løkke er for tid i dansk politik. Det er ikke godt nyt for ambitiøse politikere som uddannelses- og forskningsminister Søren Pind, beskæftigelsesminister Troels Lund Poulsen og udlændinge- og integrationsminister Inger Støjberg, som formentlig mener, at der burde kunne findes bedre kandidater til posten som Venstreformand end Kristian Jensen.

Og endelig, og det er vel for banalt til at fortjene betegnelsen afklaring: Når man indbyrdes slås så ihærdigt, som blå blok gjorde i 2016, er der mange bemærkelsesværdige politiske resultater, som har det med at glide i glemslens hav.

For eksempel at man lykkedes med at nedbringe antallet af asylsøgere til et minimum efter rekordåret 2015. Fortrinsvis på grund af EU's aftale med Tyrkiet og den svenske grænselukning, formentlig, men alligevel. Den danske regering bidrog med fortløbende stramninger og politiske udsagn, som skulle afskrække udlændinge fra at søge deres fremtid her.

Eller at man lige som andre europæiske lande nærmest rutinemæssigt søger om og får tilladelse i Kommissionen til at forlænge den midlertidige grænsekontrol.

For slet ikke at tale om den aftale om fortsat tilknytning til Europol, som vælgerne spændte ben for ved en folkeafstemning i december 2015, hvor

*Kristian Thulesen Dahl ville ikke tage ansvar i europol-afstemningen, mente Lars Løkke Rasmussen.
Tegning: Jens Hage.*

det danske retsforbehold søgtes omdannet til en tilvalgsordning forvaltet af Folketinget. Nejpartierne anført af Dansk Folkeparti hævdede, at det ville blive ganske let at opnå fulde Europol-rettigheder efter et nej; det havde de ikke ret i. Tilhængerne af et ja ved folkeafstemningen påstod, at man nok slet ikke kunne få en brugelig aftale med Europol; de havde heller ikke ret. I virkeligheden opnåedes en aftale, som populært sagt lader Danmark få adgang til det europæiske politisamarbejde ad køkkentrappen, nu vælgerne har sat bom for hovedtrappen.

Ny alliance

2016 og 2017 tydeliggjorde de længe anede konturer af en tættere alliance mellem Dansk Folkeparti og Socialdemokratiet. Under partiets nye leder, Mette Frederiksen, er udlændingepolitikken skærpet så meget, at Venstre, Dansk Folkeparti og Socialdemokratiet i praksis fører den samme udlændingepolitik. Frederiksen har også gjort sit parti langt mere skeptisk over for Unionen end under forgængeren, Helle Thorning-Schmidt, og hun har tilkendegivet, at nu er der ikke længere brug for meget skrappe økonomiske reformer, som generer vælgerne. Det er et synspunkt, som har fået støtte af en del anerkendte økonomer.

Alliancen mellem Frederiksen og Thulesen Dahl har vist sig i praksis i stort og småt: I det små ydmyger de to partier, som sidder på over 47 procent af stemmerne, Venstre, når de forhindrer regeringen i at lægge en ny politikole,

*Anders Samuelsen fra Liberal Alliance i kø til toiletet hvor partiets tidligere mæcen, Lars Seier Christensen optager pladsen.
Tegning: Jens Hage.*

hvor den vil. I det store står de sammen om at sige nej til den ovennævnte hævelse af pensionsalderen. Det første satte ondt blod – det var en af partiets stærke lokalpolitikere, som følte sig snydt for politikolen – det sidste er værre: Senere tilbagetrækning skal finansiere en stor del af regeringens ønsker.

Dansk Folkepartis flirt med fjenden har udløst undren og irritation i Venstre, som beskylder Thulesen Dahl for at bygge Mette Frederiksen op som politiker, mens han underminerer den regering, han holder i live: Thulesen Dahl spænder ben for regeringens politik, samtidig med at han demonstrerer, hvor meget Dansk Folkeparti og Socialdemokratiet bestemmer. I praksis rækker de to partiers flirt ikke til ægteskab – fælles regeringsdeltagelse – men skulle valget resultere i en socialdemokratisk mindretalsregering, vil et samarbejde mellem de to partier udfordre såvel resten af blå blok som en socialdemokratisk regerings parlamentariske grundlag.

I rød blok udløste den såkaldte højredrejning af Socialdemokratiet forskellige overvejelser gennem 2016. Enhedslisten forsøgte at smede en alliance med Alternativet og SF for at sætte socialdemokraterne stolen for døren – uden at det lykkedes. Radikale må med bekymring se på, at Socialdemokratiet meget tydeligt signalerer, at man ikke er interesseret i at danne regering med dem; de to partier har været ryggraden i mange regeringer i det 20. århundrede og også under den seneste, af Thorning ledede regering. Senest har Alternativet proklameret, at man slet ikke hører med i rød blok, men har dannet sin egen grønne blok. At man vil ende med af støtte Frederiksen er dog meget sandsynligt.

Det sidste parti i oppositionsblokken, SF, kæmper fortsat med tømmermændene efter regeringsdeltagelsen 2011-2014. Det tidligere så stærke venstrefløjsparti har stabiliseret sig i meningsmålingerne med omkring fem procents opbakning – klart distanceret af Enhedslisten og Alternativet.

Man vil have god tid til at overveje videre i oppositionsblokken; det anses for sandsynligt, at trekantregeringen vil sidde længst muligt, og det vil sige til foråret 2019 – eller til et omslag i vælgerhavet sandsynliggør en valgsejr. Her og nu ligner en valgudskrivelse i utide opskriften på et blått nederlag – i samtlige meningsmålinger fører rød blok, om end ikke meget prangende.

En indirekte styrkeprøve vil komme i slutningen af 2017, hvor der er kommunalvalg i Danmark. Dette valg vil naturligvis udløse et landspolitisk ekko: Fortsætter Venstres nedtur? Får Dansk Folkeparti held til at overvinde den vælgerkrise, som udløstes af Morten Messerschmidt? Kan SF, som blev halveret ved det seneste kommunalvalg, restituere sig, nu hvor man ikke alene presses af Enhedslisten, men også af opkomlingene i Alternativet? Kan Nye Borgerlige sandsynliggøre, at man har en rolle at spille i landspolitik?

JAN-ANDERS EKSTRÖM

BÄTTRE MEN ÄNNU INTE BRA Finland år 2016

Efter många år av ekonomisk stagnation och tidvis även tillbakagång deklarerade Finlands Bank äntligen i slutet av år 2016 att recessionen är över i Finland. Men framtidsutsikterna var trots det inte precis lysande. Tillväxten blir för svag för att kunna göra slut på problemen för Juha Sipiläs borgerliga trepartiregering.

Jan-Anders Ekström är tidigare långvarig politikskribent på *Hufvudstadsbladet* och f.d. korrespondent i Finland för *Svenska Dagbladet* och *Aftenposten*.

Trepartiregeringen Sipilä, även kallad SSS-regingen efter partiledarna Sipilä (centern), Alexander Stubb (samlingspartiet) och Timo Soini (sannfinnarna), hade ett på många sätt dramatiskt år. Den ombildades i juni till SOS-regeringen som en följd av att samlingspartiet i juni valde att byta partiordförande och mot slutet av året förlorade både regeringen och till en del även partiledarna förtroende bland medborgarna till följd av ständiga problem med bl.a. illa förberedda lagförslag. Statsministern råkade också själv illa ut i slutet av året.

Inledningen av året präglades till stor del av fortsatta försök att få fram det samhällsfördrag som statsminister Juha Sipilä lanserade som sin kanske främsta målsättning efter riksdagsvalet 2015. Det såg många gånger ut som om allt skulle gå i stöpet, men krismedvetenheten var till slut så stor även inom fackföreningsrörelsen att konkurrenskraftsavtalet, som det numera kallades, kunde undertecknas i juni mellan de centrala arbetsmarknadsorganisationerna.

Efter sommaren klarnade det att konkurrenskraftsavtalet skulle tillämpas på över 90 procent av avtalsfältet och regeringen belönade i och med det parterna med skattelättnader för totalt 515 miljoner euro från och med år 2017. Alternativet hade varit påtvingade försämringar av många förmåner för arbetstagarna.

Avsikten med konkurrenskraftsavtalet är att förbättra de finländska företagens konkurrenskraft och därmed också exporten och sysselsättningen. Avtalet förlänger arbetstiden på årsnivå med 24 timmar, beskär semesterpenningen inom den offentliga sektorn och sänker arbetsgivarnas socialskyddsavgifter. En del av dessa avgifter påförs i stället arbetstagarna. Löntagarorganisationerna gick också med på att gällande inkomstavtal förlängs utan löneförhöjningar år 2017.

Separat från konkurrenskraftsavtalet genomdrev regeringen Sipilä i slutet av året också kännbara försvagningar i det inkomstbundna arbetslöshetsskyddet. De fackliga centralorganisationerna var inte helt negativt inställda till det. Förhoppningen är att de här åtgärderna skall öka de arbetslösas benägenhet att acceptera arbete.

Regeringens förhoppning var ursprungligen att samhälls- eller konkurrenskraftsavtalet skulle kunna förbättra konkurrenskraften med ca fem procent. Få tror ändå att avtalet verkligen får en så stor effekt. På våren krävde regeringen också i anslutning till förhandlingarna om konkurrenskraftsavtalet att arbetsmarknadsparterna skulle avtala om övergång till en ny lönomodell, som skulle basera sig på exportsektorns förmåga att betala löneförhöjningar. Resultatet blev en ganska kryptisk formulering, som ändå bidrog till att konkurrenskraftsavtalet kunde ingås på sommaren. Förhandlingarna om den nya lönomodellen fortsatte emellertid fortfarande vid årsskiftet utan att något slutligt resultat uppnåts.

Alexander Stubb röstades ut

Årets mest dramatiska politiska personskifte ägde rum i juni då tidigare omåttligt populära Alexander Stubb avpolletterades från partiledarposten i nationella samlingspartiet och som en följd av det också från finansministerposten. Stubb valdes till ordförande för samlingspartiet på sommaren 2014 då Jyrki Katainen lämnade både partiledarposten och statsministerskapet för att

Alexander Stubb, tidigare populär ledare för samlingspartiet, byttes ut mot Petteri Orpo. Teckning: Wilfred Hildonen.

bli medlem av EU-kommissionen. Europaminister Stubb ersatte då Katainen också som statsminister. Före det hade han varit bl.a. utrikesminister och medlem av EU-parlamentet och var känd som landets kanske populäraste politiker. Han var liberal, okonventionell, internationellt kunnig och mycket språkkunnig. I valet till EU-parlamentet år 2009 fick han 150 000 personliga röster.

Som statsminister bleknade Stubbs gloria något på grund av hans ganska bristfälliga erfarenhet av inrikes- och ekonomisk politik. Han kom ihop sig med socialdemokraterna, som var det andra stora regeringspartiet då, och den sista tiden före riksdagsvalet 2015 slutade fult med att regeringen t.o.m. röstade mot sina egna förslag i riksdagen. Riksdagsvalet gick inte heller särskilt bra för samlingspartiet – partiet blev bara nummer tre i storleksordningen knappt slaget också av de populistiska sannfinnarna. Stubb lyckade ändå lotsa in sitt parti i Juha Sipiläs trepartiregering där han blev finansminister trots att utrikesministerposten säkert hade lämpat sig bättre för honom. Sannfinnarnas Timo Soini fick välja först och han valde utrikesministerportföljen.

Som finansminister försökte Stubb då och då hålla hög profil, han tog t. ex. strid med statsministern och centern beträffande regeringens stora hälsovårdsreform, men utan att få ut särskilt mycket av det. Och hans tidigare så stora personliga popularitet syntes inte i partigalluparna. I början av år 2016 framgick det att kritiken mot Stubb vuxit sig mycket stark inom partiets riksdagsgrupp. Marknadsliberalerna där ansåg att han gett alltför mycket efter för centern i regeringen och andra tyckte att han var alltför ointresserad av de inrikespolitiska frågorna.

Unga riksdagsledamoten Elina Lepomäki gick först ut med att utmana Stubb om partiledarposten inför sommarens partikongress. Hon tyckte bl.a. att Stubbs politik inte var tillräckligt ambitiös. Efter lång tvekan beslöt sig även Stubbs goda personliga vän, inrikesminister Petteri Orpo, för att kandidera. Han hade skött inrikesministerposten och flyktingfrågorna skickligt och blev som en följd av det regeringens populäraste minister. Stubb meddelade att han ämnar försöka bli omvald, han gav sig alltså inte godvilligt.

I partiordförandevalet på partikongressen slogs Elina Lepomäki först ut med klara siffror och i den avgörande omröstningen valdes sedan Petteri Orpo till ny partiledare med 441 röster mot 361 för Stubb. Valet var såtillvida historiskt att det var första gången i samlingspartiets nästan 100-åriga historia som en partiledare avpolletterades genom omröstning på partikongressen.

Den nya partiledaren Orpo beslöt sig för att ta över finansministerposten i regeringen Sipilä. Stubb erbjöds att bli Europaminister, men han tackade nej och meddelade att han nöjer sig med att vara vanlig riksdagsman i fortsättningen. I praktiken försvann han därmed nästan helt från den inrikespolitiska arenan. Under resten av året förekom han då och då som kommentator och kolumnist i internationella sammanhang.

Två nya kvinnliga partiledare

Det blev under året partiledarbyten också i två andra av de finländska politiska partierna, nämligen vänsterförbundet och svenska folkpartiet. I vardera fallet skedde det utan någon större dramatik. I vänsterförbundet tog 29-åriga Li Andersson över ordförandeposten efter Paavo Arhinmäki, som undanbett sig återval. Svenskspråkiga Andersson etablerade sig redan för något år sedan som en skicklig debattör på vänsterkanten och betraktades allmänt som ett politiskt stjärnskott. I såväl det senaste valet till EU-parlamentet som riksdagsvalet samlade hon höga röstetal.

Inför partiledarvalet hade Andersson först två konkurrenter inom partiets riksdagsgrupp, men båda drog sig tillbaka sedan en rådgivande medlemsomröstning klart visat att partifältet ville ha Andersson. I svenska folkpartiet kom partiledarskiftet som en överraskning. Carl Haglund, som var en mycket synlig försvarsminister 2012-2015, meddelade på våren oväntat att han slutar som riksdagsman och partiledare och lämnar politiken. Hans tid som partiledare kom därmed att vara bara tre år. Han motiverade det främst med familjeskäl – han har två små barn – men också med en viss frustration som politiker. Haglund utsågs sedan raskt till biträdande direktör för ett kinesiskt bolag, som planerar betydande investeringar i bioenergi i Finland.

I den här situationen framstod juristen och riksdagsledamoten Anna-Maja Henriksson, som den tämligen självklara efterträdaren till Haglund. Hon var en synlig och uppskattad justitieminister i Jyrki Katainens och Alexander Stubbs regeringar. Något sämjoval blev det ändå inte, nye riksdagsmannen

Anna-Maja Henriksson blev svenska folkpartiets första kvinnliga partiledare.
Teckning: Wilfred Hildonen.

Anders Adlercreutz och ungdomsförbundets ordförande Ida Schauman ställde också upp i ordförandevalet. Henriksson fick emellertid redan i den första valomgången på partidagen över hälften av rösterna och var därmed vald. Hon är svenska folkpartiets första kvinnliga partiledare.

Stor hast – allt fler återtagna beslut

Trepartiregeringen Sipilä tillträdde efter riksdagsvalet år 2015 med ett mycket ambitiöst program för att återställa balansen i den finländska statsekonomi samt för att vända den långvariga recessionen i tillväxt. Man försökte först genomdriva stora inbesparingar i statsutgifterna med hårda medel, men diktatpolitiken fungerade inte. Följden var att regeringen tvingades retirera på väsentliga punkter, särskilt för att få till stånd konkurrenskraftsavtalet.

Men regeringens politik har också efter det präglats av stor brådska och slarvig lagberedning. En sammanställning från oktober visade att regeringen under åren 2015 och 2016 redan i mer än tio fall tvingats återta sina beslut i centrala frågor.

Bland annat återtog regeringen under år 2016 ett förslag om höjning av avgifterna inom barndagvården och resten av ett redan tidigare delvis nedmonterat förslag om minskning av bostadsstödet för pensionärer. Det blev heller ingenting av regeringens avsikt att minska minimikravet beträffande antalet vårdare inom äldreomsorgen. Alldeles i slutet av året tvingades regeringen ge upp sin avsikt att ge invandrare ett sämre arbetslöshetsskydd än andra medborgare. Den reformen föll på att den i riksdagen konstaterades strida mot jämlikhetskravet i grundlagen.

*Regeringen har fått stark kritik för illa förberedda lagförslag.
Teckning: Wilfred Hildonen.*

Fortsatt tungt för sannfinnarna

De populistiska sannfinnarna tappade redan år 2015 ungefär hälften av sitt väljarstöd i opinionsmätningarna som en följd av regeringsansvaret. Från 17,7 procent i riksdagsvalet år 2015 var partiet år 2016 som sämst nere på 8,4-8,5 procent i mätningarna. Alldeles i slutet av året noterades en viss uppgång – till 9,4 procent. Det är tydligt att det låga väljarstödet orsakas av partiets medverkan till många impopulära sparbeslut i regeringen.

Det sviktande väljarunderlaget till trots försäkrade sannfinnarnas partiledare Timo Soini konsekvent att hans parti lojalt fortsätter med att medverka till den nödvändiga saneringen av den finländska ekonomin. Själva såg sig sannfinnarna särskilt som det regeringsparti som angett tonen i den allt striktare finländska invandringspolitiken. Finland var i vissa fall t.o.m. restriktivare än Sverige, som ju också skärpt sin utlänningspolitik. Centern och samlingspartiet lät i dessa sammanhang sannfinnarna hållas. Regeringspartierna var i praktiken överens om att Finland inte i internationell jämförelse får framstå som mera inbjudande än andra länder.

Det finländska migrationsverkets hårda linje i behandlingen av asylansökningar väckte protester. Asylsökande fick i många fall avslag trots att det knappast kunde anses riskfritt för dem att bli tvungna att återvända till sina respektive hemländer. Följden blev bl.a. en kampanj där folk uppmanades skriva kritiska brev till statsministern. Starkt kritiserad blev också regeringens ovilja att acceptera återförening av invandrarens familjer.

Särskilt för sannfinnarna var det ett bakslag att regeringen inte fick igenom sitt förslag om lägre arbetslöshetspeng för arbetslösa invandrare som fått uppehållstillstånd än för andra arbetslösa. Partiet sökte vid årsskiftet fortfarande en utväg som skulle möjliggöra denna lagändring. Att antalet asylsökande minskat från över 32 000 år 2015 till 5 600 år 2016 hade ingen som helst synlig mildrande effekt på den finländska asylpolitiken.

I det sannfinska partiet fortgick det mesta som förr. Under året åtalades några av partiets aktivister – bland dem en riksdagsman – för uttalanden eller skrivelser som ansågs innebära ”hets mot folkgrupp”. Riksdagsmannen dömdes till böter, de andra hade ännu inte fått sin dom.

Sannfinnarnas möjligheter att föra en populistisk politik begränsades inte bara av partiets regeringsmedverkan utan också av att partiledaren Soini är Finlands utrikesminister. På den posten kan man inte agera hur som helst eller säga vad som helst, inte ens om flyktingpolitiken. För Finland var det kanske t.o.m. en fördel att sannfinnarna är regeringsparti och Soini utrikesminister. Om sannfinnarna fritt kunnat haka på de rådande strömningarna i Europa och USA hade populismen sannolikt nått nya höjder också i Finland.

Alldeles i slutet av året hände någonting som kan ge de mest utlänningskritiska sannfinländarna anledning att aktivera sig på nytt. EU-parlamentarikern

Jussi Halla-aho meddelade nämligen att han sannolikt kommer att utmana Timo Soini om partiledarskapet på partikongressen sommaren 2017. Halla-aho fick för några år sedan en fällande dom för hets mot folkgrupp och han anser bl.a. att Finland omedelbart borde ha stängt gränserna då flyktingvågen tog sin början år 2015. Han vill också till skillnad från Soini samarbeta med Sverigedemokraterna. Halla-aho har dragit mycket röster i de val han ställt upp i och kan kanske t.o.m bli ett hot mot Soini.

Lyft för socialdemokraterna

Regeringen Sipiläs hårda nedskärningspolitik har gett socialdemokraterna (sdp) ett kännbart uppsving i opinionsmätningarna. Partiet tävlade under år 2016 med centern om positionen som landets största parti i opinionsmätningarna. Sdp var mot slutet av året oftast större än centern. Partiet har gått upp från rekordsvaga 16,5 procent i riksdagsvalet år 2015 till omkring 21 procent i slutet av 2016. Tillskottet i sympatiandelar kommer av allt att döma främst från sannfinnarna, som mot slutet av året föreföll att ha fastnat på ett väljarstöd på mer eller mindre klart under 10 procent.

Centern, som blev störst i valet 2015 med 21,1 procent, har i stort sett hållit sina positioner. Det torde främst vara en följd av statsminister Juha Sipiläs personliga popularitet. Partiledarbytet i samlingspartiet gav inte det gamla högerpartiet något märkbart lyft. Sympatiandelen var fortsatt 17-18 procent. Tillsammans hade regeringspartierna i slutet av året klart mindre väljarstöd än den samlade oppositionen.

Inom oppositionen gick det bra inte bara för sdp utan också för de gröna, som från 8,5 procent i riksdagsvalet avancerat till över 13 procent i december 2016. Vänsterförbundet fick i likhet med samlingspartiet inte något mera synligt lyft i och med valet av en ny ordförande. Sympatiandelen steg något under sommaren efter ordförandevalet, men var i slutet av året tillbaka på 7-8 procent. Svenska folkpartiet hade något högre gallupsiffror än tidigare 4,3-4,9 procent – vilket sannolikt beror dels på partiets protester mot regeringens inbesparingar inom undervisningssektorn och dels på den omständigheten att SOS-regeringen ganska flagrant negligerat den svenskspråkiga befolkningens grundlagsenliga rättigheter. Kristliga förbundet stod kvar på sitt långvariga väljarstöd på ca 3,5-3,6 procent.

Trots att det gått bra för sdp framgick det i slutet av året att partiordförande Antti Rinne får motkandidater då partiet i februari 2017 håller partikongress. Riksdagsman Timo Harakka meddelade att han ställer upp med krav på en förnyelse av partiet som särskilt skulle locka unga väljare. Också kvinnliga riksdagsledamoten Tytti Tuppurainen planerade att ställa upp. Alla inom sdp är inte nöjda med Rinnes kvalifikationer som debattör, men han tycktes ändå ha goda möjligheter att bli återvald tack vare partiets framgångar i opinionsmätningarna.

Sipilä i blåsväder

Tidigare så populära statsministern Juha Sipilä hade det också motigt i slutet av året, inte bara på grund av regeringens politik och problem utan för att han plötsligt hamnat i en jävskandal. Han misstänktes för att ha brutit mot jävbestämmelserna då den krisdrabbade statsägda nickel- och zinkgruvan Terrafame beviljades ett statsbidrag på 100 miljoner euro.

Det kom nämligen ut att ett bolag som Sipiläs barn och kusiner var delägare i fått en beställning från Terrafame, vars fortsatta existens till stor del var beroende av statsbidraget. Statsministern försäkrade att han överhuvudtaget inte varit medveten om att hans släktingar hade kopplingar till Terrafame. Han förklarade sig två gånger innan han tillräckligt klart fick sagt att han var ovetande om det i alla skeden av ärendets behandling i regeringen. Fallet var vid årsskiftet föremål för utredning från justitieombudsmannens sida.

Den här episoden orsakade också bråk mellan statsministern och det statliga rundradiobolaget *Yle* samt något av en kris inom *Yle*. Då nyheten om Sipiläs eventuella jäv kommit ut bad *Yles* nyhetsredaktion Sipilä om en kommentar. Nyhetsinslaget kördes sedan ut efter en och en halv timmes väntan då ingen kommentar hörts av. Sipilä reagerade häftigt mot det och ansåg att *Yle* borde ha tagit hänsyn till att statsministern inte alltid har tid att reagera snabbt. Nyhetsinslaget borde, tyckte han, inte ha publicerats utan att han fått ge sin syn på saken i direkt anslutning till det. Senare sade två *Yle*-redaktörer upp sig i protest mot att *Yle*-ledningen bl.a. stoppat några uppföljande inslag om det inträffade. Saken orsakade stor offentlig debatt. Alldeles i slutet av året fanns det tecken på att jävaffären minskat Juha Sipiläs personliga popularitet bland väljarna. Det väntades i sin tur leda till försämrade gallupsiffror även för centern, det största regeringspartiet.

Väyrynen grundade nytt parti

Till de mera exceptionella – för att inte säga bisarra – inslagen på det finländska politiska fältet hör ”medborgarpartiet”, som under år 2016 grundades av centerns tidigare partiledare och hedersordförande Paavo Väyrynen. Han har helt förlorat förtroendet för sitt gamla parti och verkar nu genom sitt nya parti särskilt för att Finland skall lämna eurosamarbetet. Sitt agerade till trots vägrar han att skriva ut sig ur centern, som han för närvarande representerar i EU-parlamentet.

Medborgarpartiet skall enligt Väyrynens planer kunna locka aktiva politiker också från andra partier än centern. Det skall ha endast ett fåtal medlemmar, närmast fungerande och f.d. riksdagsledamöter och medlemmar av EU-parlamentet. Utöver det accepteras också ett antal ”sakkunnigmedlemmar”. Partiet ämnar ställa upp endast i riksomfattande val.

Centern hade ännu inte vid årsskiftet vidtagit aktiva åtgärder för att få Väyrynen utslängd ur partiet. Man har bara sagt att han genom sitt agerade ställt sig utanför centern.

ARNA SCHRAM

SPÄNNANDE PRESIDENTJAKT

Politik och ekonomi på Island 2016

Under 2016 gick islänningarna till valurnorna två gånger. Först gällde det presidentvalet och därefter alltingsvalet. Läckan om Panamadokumenten inverkade på båda dessa val. I början av 2017 tillträdde en ny regering ledd av Bjarni Benediktsson, med ett mandats övervikt i alltinget.

Här följer Arna Schrams översikt över politik och ekonomi på Island under det gångna året.

Jakten på en ny president

Efter att Ólafur Ragnar Grímsson i sitt nyårstal kungjort att han inte hade för avsikt att kandidera ännu en gång till presidentämbetet, började genast sökandet efter en efterträdare. Ett stort antal namn var på tapeten men till slut återstod nio presidentkandidater. Bland dessa fanns ett mycket välkänt namn från den isländska politiska arenan, nämligen Davíð Oddsson, Sjálfstæðisflokkurinn (Självständighetspartiets) tidigare ledare, f.d. statsminister och utrikesminister, f.d. chef för Centralbanken och nuvarande chefredaktör för *Morgunblaðið*.

Innan anmälningstiden för presidentkandidatur gått ut och innan Oddsson hade offentliggjort att han kandiderade, kom en överraskande vändning i nomineringsprocessen. Plötsligt tillkännagav nämligen Ólafur Ragnar Grímsson att han ångrade sitt beslut, och att han alltså trots allt tänkte kandidera. Han hänvisade bland annat till det på många sätt osäkra läget i landet och underströk vikten av stabilitet och kontinuitet. Vid den här tidpunkten, i mitten av april, hade Ólafur Ragnar utmärkta chanser att säkra sin sjätte ämbetsperiod, åtminstone enligt opinionsundersökningarna, men förändringar kan komma snabbare än man tror. Det gick inte mer än en knapp månad innan presidenten tillkännagav att han ändrade sitt beslut att ångra sig. Han ämnade alltså inte kandidera ännu en gång.

Han förklarade sin kovändning med att hänvisa till att nationen nu hade möjlighet att välja bland flera kandidater som på ett betryggande sätt var insatta i presidentämbetets utmaningar. Även om han inte direkt nämnde några namn, är det så gott som säkert att han syftade på såväl Davíð Oddsson som på Guðni Th. Jóhannesson, docent i historia vid Islands universitet och expert på presidentämbetets historia. Dessa två hade tillkännagett sin kandidatur efter att Ólafur Ragnar meddelat att han ångrat beslutet att inte kandidera första gången.

Vad låg bakom Ólafur Ragnars ombytthet? När han gjorde en liknande manöver 2012 skrev *Morgunblaðiðs* förre chefredaktör Styrmir Gunnarsson: ”Det är lätt för dem som länge stått i rampljuset att förlora orienteringen.” Var det kanske sant? Och/eller insåg Ólafur Ragnar att segern inte längre var så säker med flera starka medtävlare, och dessutom opinionsundersökningar som antydde att hans stöd var på väg nedåt, och det ganska snabbt? Och spelade det någon roll för hans beslut att hans hustru Dorrit Moussaieff och hennes familj ägde tillgångar i offshorebolag och därmed hamnade i mediadebatten om Panamadokumenterna?

Redan från dag ett var det en av kandidaterna som överlägset toppade opinionssiffrorna, nämligen Guðni Th. Jóhannesson. Han var egentligen ett helt oskrivet blad, åtminstone som ledare och förgrundsgestalt. Däremot hade han ett gott anseende som forskare och politisk analytiker. När Panamaaffären skakade samhällsdebatten i april kallades han ofta in av media för att förklara och utvärdera sakens politiska konsekvenser. Även om det är svårt att exakt sätta fingret på varför han fick sådant genomslag hos allmänheten, talades det generellt om att han gjorde ett gott intryck och verkade ärlig och rättskaffens. Det är tänkbart att tv-publiken såg ett presidentämne i mannen som i direkt-sändning resonerade kring Panamadokumentens implikationer. Han bedömdes och befanns lämplig.

Under tiden som president Ólafur Ragnar Grímsson och presidentkandidaten Davíð Oddsson tvistar om vem som är mer outhärlig för nationen springer presidentkandidaten Guðni Th. Jóhannesson förbi dem.
Teckning:
Halldór Baldursson.

Guðni tillkännagav sin kandidatur i början av maj och opinionsmätningarna visade snabbt att hans popularitet nådde höga höjder, nära 70 %. Längre visade mätningarna att han hade en säker seger att vänta sig, men mot slutet avtogs stödet, och särskilt tycktes det vara entreprenören och affärskvinnan Halla Tómasdóttir som växte i popularitet på hans bekostnad.

I slutändan gick det ändå så att nationen valde Guðni Th. Jóhannesson till ny president. Han fick 38,49 % av rösterna, Halla Tómasdóttir fick 27,51 %, författaren Andri Snær Magnason fick 14,4 % och Davíð Oddsson, som hittills aldrig förlorat ett val, fick 13,54 %. Övriga kandidater fick mindre än 4 % av rösterna.

Panama/Wintris-affären

I början av april visade RÚV ett tv-program om de så kallade Panama-dokumenterna. I programmet ingick en intervju med statsminister Sigmundur Davíð Gunnlaugsson som kom att få stora efterräkningar. Här refereras händelseutvecklingen i grova drag. Programmet handlade om vissa dokument som läckt från advokatfirman Mossack Fonseca i Panama, och bland annat påvisade kopplingar mellan tre isländska ministrar och ett antal offshorebolag. Tv-utsändningar som byggde på samma dokument visades samtidigt i övriga nordiska länder och även utanför dessa. Dokumenten hade ursprungligen hamnat hos den tyska dagstidningen *Süddeutsche Zeitung* som bjöd in journalister från hela världen, däribland Island, att närmare granska dem. De isländska ministrar som nämndes i dokumenterna var statsminister Sigmundur Davíð Gunnlaugsson, jämte Ólöf Nordal och Bjarni Benediktsson. Ingen av dem hade klargjort detta offentligt.

I det program som visades på Island fanns bland annat ett inslag med en intervju med Sigmundur Davíð, som inte i förväg visste något om intervjuens egentliga innehåll. Sven Bergman, journalist för svenska "Uppdrag granskning", frågade först statsministern i allmänna ordalag om regeringens inställning till köp av dokument som kan innehålla information om skattesmitning, och också om statsministerns åsikter om skatteparadis generellt. Statsministerns svar handlade bland annat om vikten av att återupprätta allmänhetens förtroende för samhällets institutioner och att alla bör dra sitt strå till stacken genom att betala skatt.

Allteftersom intervjun fortskred blev intervjuaren allt tuffare och frågade Sigmundur Davíð bland annat huruvida han själv hade eller hade haft kopplingar till något brevlådeföretag, och statsministern svarade först nej, men slingrade sig sedan. Då kom den fråga som länge kommer att bli ihågkommen på Island: "Herr statsminister, vad kan du berätta om ett företag vid namn Wintris?" Journalisten syftade på ett företag, registrerat på Brittiska Jungfruöarna, som hade ägts av Sigmundur Davíð och hans hustru. Sigmundur

Sigmundur Davíð i en kokande gryta alias den allmänna opinionen: Vänta! Döm mig inte meddetsamma, situationen är inte lika vansinnig som den ser ut. Teckning: Halldór Baldursson.

Davíð hade sedan sålt sin andel i företaget till sin fru för en dollar i slutet av 2009. Frågan tog Sigmundur Davíð helt på sängen och han började sväva på målet. Det enda som hade någorlunda substans i hans svar var att han alltid deklarerat för alla inkomster. När flera frågor om hans agerande i samband med Wintris fyrades av reste han sig upp och lämnade rummet. "I några ögonblick var det dödyst över hela Island. Sedan blev folk rasande" som det beskrevs i den isländska nättidningen *Kjarninn*.

Det beräknas att närmare 26 000 människor samlades på Austurvöllur i centrala Reykjavík dagen efter utsändningen med Sigmundur Davíð, vilket är isländskt rekord för protestmöten. Kravet var att regeringen skulle avgå. Enligt den nätenkät som Samhällsvetenskapliga institutionen vid Islands universitet gjorde dagarna efter demonstrationerna, protesterade deltagarna också mot korruption och dålig moral, och mot Sigmundur Davíð personligen. Protesterna fortsatte i ytterligare några dagar, men var som starkast denna måndag.

Till att börja med visade inte Sigmundur Davíð några tecken på att lämna sin post, han kämpade med näbbar och klor, men det stod ändå klart att hans beteende i tv-programmet och allmänhetens reaktioner hade stor påverkan på såväl den politiska oppositionen som på koalitionspartiet och det egna partiet. Det talades om en förtroendekris. Händelseutvecklingen var snabb, dramatisk

och överraskande, och det låter sig inte göras att gå in på alla turerna i detta forum. Ännu en gång riktades utländska mediers strålkastarljus mot lilla Island och mediefolk från hela världen strömmade till för att bevaka sakernas utveckling.

Det hela slutade med att Sigmundur Davíð fann det för gott att stiga ner från statsministertaburetten så snart som två dagar senare, och Framsóknarflokkurins (Framstegspartiets) vice ordförande Sigurður Ingi Jóhannsson tog över posten. Han hade tidigare varit fiske- och jordbruksminister.

Denna peripeti i dramat utnyttjades till att göra ytterligare förändringar i partiets ministersammansättning. Lilja Alfreðsdóttir, politiskt oerfaren och utan plats i alltinget, tog över som utrikesminister, och Gunnar Bragi Sveinsson flyttades från den posten till fiske- och jordbruksdepartementet. Regeringssamarbetet höll, men Sigurður Ingi och finansminister Bjarni Benediktsson, Sjálfstæðisflokkurinn's ledare, lovade att tidigare lägga alltingsvalet till hösten 2016 istället för våren 2017. Med detta besked lyckades de lugna ner situationen och det visade sig att den nye statsministern, Sigurður Ingi Jóhannsson, skulle komma att växa med uppgiften och vinna allmänhetens respekt de följande månaderna.

Här ska också påpekas att det blev avsevärt mindre uppståndelse kring Bjarni Benediktsson's och Ólöf Nordal's kopplingar till Panamadokumentet. Bjarni förklarade sin koppling med att det handlade om ett företag som bildats för många år sedan och registrerats på Seychellerna i samband med ett fastighetsköp i Dubai som aldrig blev av. Han hade tidigare nekat till att han skulle äga tillgångar i skatteparadis och hävdade nu att han trots att företaget varit registrerat i Luxemburg. Avregistreringen av företaget hade inletts 2009. Ólöf Nordal förklarade sin koppling med att ett företag i hennes och makens namn hade registrerats på Brittiska Jungfruöarna för några år sedan i samband med några optionsavtal som hade varit en del av makens lönevillkor i den anställning han hade utomlands. Bolaget hade däremot aldrig använts i detta eller något annat syfte och hade avregistrerats 2012.

Efter Panamaprogrammet steg Sigmundur Davíð fram med förklaringar till sin inblandning som gick ut på att hans fru hade ärvt en stor förmögenhet 2007 och att bolaget bildats på inrådan av Landsbankinn. Banken hade också föreslagit att bolaget skulle registreras på Brittiska Jungfruöarna. Hela förmögenheten hade dock deklarerats på Island. Frun hade valt att fortsätta att ha sina tillgångar i utländsk valuta eftersom man inte ansåg det passande att hustrun till en parlamentsledamot och minister ägnade sig åt investeringar på Island, till exempel i isländska företag. Paret hade ansett det "tveksamt", som man uttryckte det, att gå ut offentligt med att frun hade tillgångar hos de fallna bankerna, för därmed hade man förmedlat ett budskap om att dessa tillgångar skulle skyddas i myndigheternas hantering av de fallna bankernas kreditorer.

Kampen inom Framsóknarflokkurinn

Trots att Sigmundur Davíð Gunnlaugsson hade knuffats av statsministertaburettan efter de största demonstrationerna i Islands historia, var han inte helt utslagen. Han tog semester och reste utomlands i några veckor och kom tillbaka med kraft. I mitten av sommaren skrev han ett brev till Framsóknarflokkurinn och tillkännagav sin återkomst till politiken, han tänkte inte lägga sig, han ämnade fortsätta som partiets ordförande och kandidera till alltinget igen.

Denna nyhet orsakade stora strider inom partiet och det var tydligt att man inte längre stod enade kring Sigmundur Davíð. En klyfta hade uppstått mellan Sigmundur Davíð och Sigurður Ingi och man satte stor press på den senare att kandidera till ordförandeskapet i partiet. Saken blev inte bättre av att Sigmundur Davíð aldrig erkände att han gjort något misstag och dessutom nekade han tvärt till att han skulle ha ägt någon andel i Wintris. Sedan hävdade han att ön Tortola i Jungfruöarna inte var något skatteparadis. Han var, hävdade han, offer för meningslösa och grova påhopp från bland annat media, och det kunde i sin tur spåras till de tre fallna bankernas kreditorer som inte ville ge efter på sina krav. Ingen brådska, sa Sigmundur Davíð, dessutom är det val i höst.

Sigmundur Davíðs förnekande av vad som hänt och hans missbedömning av sin ställning föll inte i god jord och påtryckningarna på Sigurður Ingi att kandidera till ordförandeskapet tilltog. Till slut tillkännagav Sigurður Ingi sin kandidatur till ordförandeposten mot Sigmundur Davíð och vann över denne på landsmötet i oktober. Han fick 370 röster mot Sigmundur Davíðs 329. Medan Sigurður Ingi höll sitt segertal satt Sigmundur Davíð blickstill på sin plats men störtade sedan ut från lokalen med en journalsthord i hälar. Tidigare hade Sigmundur Davíð dock vunnit ett provval i Nordöstra valkretsen och stod därför överst på listan där. Som sådan skulle han senare få en plats i alltinget.

Svängningar i väljarsympatierna och många osäkra

När Sigurður Ingi och Bjarni Benediktsson lovade utlysa alltingsval strax efter tv:s Panamaprogram nämnde de inget datum, men under hösten bestämdes att val skulle hållas i oktober och datumet fastställdes sedan till den 29 i den månaden.

Från våren och fram till valet var det svårt att göra några förutsägelser om valresultatet. Opinionen svängde fram och tillbaka och många verkade ha svårt att bestämma sig. Píratar (Piratpartiet) höll till en början ledningen som landets största parti enligt opinionsmätningarna, men i slutet av april började det gå utför och stödet dalade.

Opinionsmätningarna visade också att Samfylkingin (Socialdemokraterna) och Björt framtíð (Ljus framtid) var illa ute. Längre såg det ut som om Björt framtíð inte skulle komma in i alltinget igen, och Samfylkingin tycktes befinna sig i fritt fall. Väljarsiffrorna för det parti som under föregående valperiod hade lett regeringen med Jóhanna Sigurðardóttir spetsen var nu nere på 7 %. Bättre gick det för Vinstri Græn (Grön vänster) som fick ökat stöd under sommaren, varefter siffrorna sjönk på nytt. Sjálfstæðisflokkurinn befann sig en bit in på året i den ovana situationen att inte längre vara största parti, utan näst störst efter Píratar. Partiets stöd ökade dock stadigt under året och när det närmade sig valet gick det om Píratar.

Svängningarna i stödet för Framsóknarflokkurinn var inte särskilt stora under året trots de strider som utkämpades inom partiet. Stödet låg någonstans emellan 8 och 12 %, men då ska man hålla i minnet att stödet tidigare hade rasat rejält jämfört med valet 2013 då partiet fick 19 mandat i alltinget. Resultatet efter valet i oktober 2016 skulle bli det näst sämsta i partiets hundraåriga historia.

Nytt parti på arenan

Sammanlagt tolv politiska partier ställde upp till alltingsval i en eller flera valkretsar 2016. Förutom de partier som föregående period hade representanter i alltinget kan nämnas det nya partiet Viðreisn (Renässanspartiet) som ställde upp under liberal flagg och kan placeras till höger om mitten på den politiska skalan.

När det stod klart att Viðreisn ställde upp mättes väljarstödet till ungefär 7 % vilket skulle komma att öka under året. Men vad för sorts parti är Viðreisn? Dess ledare och talespersoner har nära kopplingar till Sjálfstæðisflokkurinn som det därför anses vara en avknoppning av. I spetsen för partiet står bland annat tidigare företrädare för Sjálfstæðisflokkurinn som är positiva till EU-medlemskap och var missnöjda med att partiets ledare Bjarni Benediktsson inte stod vid sitt löfte att det under valperioden skulle röstas om huruvida förhandlingarna med EU om inträde skulle fortsätta eller ej.

Bland de Viðreisnkandidater som återfanns högst upp på partiets lista kan nämnas Þorgerður Katrín Gunnarsdóttir, före detta viceordförande i Sjálfstæðisflokkurinn och minister. Också Þorsteinn Pálsson, tidigare ordförande för Sjálfstæðisflokkurinn och före detta statsminister tillkännagav att han gått ur Sjálfstæðisflokkurinn och anslutit sig till Viðreisn. Han kandiderade dock inte till alltinget. Þorgerður Katrín Gunnarsdóttir stod på första plats på Viðreisns lista för Sydvästra valkretsen.

Det var uppenbart att man var mycket medveten om diskussionen om kopplingen till Sjálfstæðisflokkurinn och i valkampen lade man tydlig vikt vid att distansera sig från detta parti, inte bara vad gällde själva sakfrå-

gorna, utan också med en deklARATION om att man aldrig skulle komma att bli stödparti i en liknande koalitionsregering som den sittande, bestående av Sjálfstæðisflokkurinn och Framsóknarflokkurinn. Beträffande fiskerifrågan gjorde Viðreisn klart att man förordade att fiskeavgiften borde bestämmas av marknaden med hjälp av en auktion om delar av fiskekvoten, ett utspel som inte alls uppskattades av Sjálfstæðisflokkurinn.

Valresultatet utföll så att Sjálfstæðisflokkurinn fick 29 % av rösterna och 21 mandat i alltinget, Vinstri Græn fick 15,9 % och 10 mandat, Píratar fick 14,5 % och 10 mandat, Framsóknarflokkurinn fick 11, 5 % och 8 mandat, Viðreisn fick 10,5 % och 7 mandat, Björt framtíð fick 7,2 % och 4 mandat och slutligen fick Samfylkingin 5,7 % och 3 mandat. Sjálfstæðisflokkurinn och Framsóknarflokkurinn's koalitionsregering hade därmed fallit – de fick tillsammans bara 29 mandat.

Den stora sensationen var Samfylkingins stora förlust. De fick inte in några alltingsledamöter från tätortsvalkretsarna Reykjavík och Sydvästra valkretsen. Därmed försvann från alltinget politiker med lång parlamentarisk erfarenhet, som till exempel Össur Skarphéðinsson, tidigare ministern Sigríður Ingibjörg Ingadóttir, samt Helgi Hjörvar, för att bara nämna några. Sist men inte minst förlorade även Árni Páll Árnason, tidigare ledare för Samfylkingin, tillika minister, sin plats i alltinget.

Ny ledning för Samfylkingin

Samfylkingins nyvalda ordförande, Oddný Harðardóttir, klarade sig med en hårsån in i alltinget, och avgick strax därefter som partiordförande. Hon efterträddes av Logi Már Einarsson, partiets vice ordförande och ny representant i alltinget för Nordöstra valkretsen, där han varit verksam som kommunalråd.

Oddný hade tagit över ordförandeklubban i partiet vid landsmötet i juni, då ytterligare tre personer hade kandiderat till posten. Árni Páll Árnason drog sig tillbaka och kandiderade inte för omval. Skälet står att finna i Samfylkingins dalande siffror under valperioden. I början av 2016 hade stödet sjunkit till under 10 %. När partiets stjärna stod som högst låg stödet kring 30 % och över. Väljartappet gav anledning till diskussion och omvärdering inom partiet, och ett inslag i detta var att ifrågasätta partiledaren Árni Páll. Var felet hans, var han inte en tillräckligt övertygande ledare för Islands socialdemokrater?

Efter att Oddný tagit över följde inga förändringar av väljarstödet till det bättre, och som nämndes ovan förlorade man stort i valet.

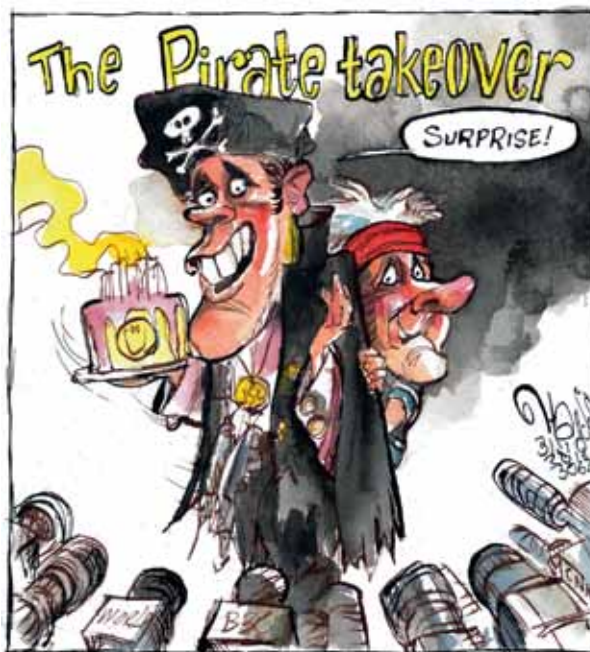
Regeringsbildning med födslovåndor

Valresultatet var av sådan art att ingen regeringsbildning framstod som självklar, inte minst på grund av att många partier hade uteslutit ett samarbete med

Piratpartiet fick 10 mandat, men hamnade ändå till slut utanför regeringen.

*Teckning:
Halldór Baldursson.*

Framsóknarflokkurinn. Det gick därför inte smärtfritt att bilda en ny regering, det lyckades i själva verket inte förrän i början av januari. Då hade president Jóhannesson gett uppdraget att bilda regering åt fyra personer, först Bjarni Benediktsson, Sjálfstæðisflokkurinnns ledare, därefter Katrín Jakobsdóttir, ledare för Vinstri Græn, sedan Birgitta Jónsdóttir, ledare för Píratar och till sist återigen Bjarni Benediktsson, som på andra försöket lyckades få ihop en regering bestående av Sjálfstæðisflokkurinn, Viðreisn och Björt framtíð, med ett mandats övervikt i alltinget, dvs. 32 mot 31.

Den nya regeringen under Bjarnis ledning tillkännagavs i början av januari, två månader efter valet. Den är sammansatt som följer: finansminister: Benedikt Jóhannesson (ordf. Viðreisn); hälso- och sjukvårdsminister: Óttarr Proppé (ordf. Björt framtíð); utrikesminister: Guðlaugur Þór Þórðarson (Sjálfst.); justitieminister: Sigríður Á Anderson (Sjálfst.); trafik- och landsbygdsminister: Jón Gunnarsson (Sjálfst.); utbildnings- och kulturminister: Kristján Þór Júlíusson (Sjálfst.); turist-, industri- och innovationsminister: Þórdís Kolbrún Reykfjörð Gylfadóttir (Sjálfst.); social- och jämställdhetsminister: Þorsteinn Víglundsson (Viðreisn); fiskeri- och jordbruksminister: Þorgerður K. Gunnarsdóttir (Viðreisn); miljöminister: Björt Ólafsdóttir (Björt framtíð).

I regeringsförklaringen deklarerar man till exempel vad gäller skatter att man ska arbeta målmedvetet mot skatteflykt, även i skatteparadis, och i fråga om fiskeriverksamhet vill man bland annat ge bättre garantier för att avgifter för tillgång till gemensamma naturtillgångar ska stå i lämplig proportion till verksamhetens avkastning. Man vill också sänka patientavgiften för hälso- och sjukvårdstjänster.

I avsnittet om utrikespolitik fastslås att grunden för Islands utrikespolitik är samarbete med övriga västländer jämte medlemskap i FN och Nato. Man förklarar vidare att man ämnar bygga samarbetet med EU på överenskomsten med EES. Dock vill man följa utvecklingen i EU de kommande åren och alltid verka för att bevaka Islands intressen i förhållande till den rådande situationen. ”För det fall det uppkommer en alltingsfråga om en folkomröstning om medlemskap i EU är regeringspartierna eniga om att en sådan omröstning ska genomföras och åtgärder vidtas mot slutet av mandatperioden. Regeringspartierna kan ha olika inställningar till frågan, vilket bemöts med ömsesidig respekt.”

Ekonomi och finanser

I den finansiella planeringen för 2017 räknar man, liksom föregående år, med att statskassan får ett överskott och denna gång uppskattar man detta till 28,4 miljarder ISK. Utgifterna beräknas bli 743,4 miljarder och inkomsterna 772 miljarder. I budgeten ges utrymme för en ökning av anslagen till hälso- och sjukvård, kultur, kommunikationer och polisiär verksamhet.

I de ekonomiska betingelserna för budgeten räknar man med en tillväxt om 4,4 % under 2017, en inflation om 2,4 %, arbetslöshet om 3 % och en ökning av köpkraften om 4,2 %.

När Bjarni Benediktsson la fram budgetförslaget hösten 2016 betonades att den ekonomiska återhämtningen på Island efter bankkraschen gick i positiv riktning och att utsikterna för en stabil ekonomi var goda. Man konstaterade att om den ekonomiska prognosen står sig kommer den nuvarande högkonjunkturen att hålla i sig i åtminstone ett decennium, vilket vore den längsta i landets självständiga historia.

Det framhölls nu att expansionen kan hota jämvikten i nationalhushållningen och medföra en risk för överhettning. Bjarni påpekade att den snabba ökningen av turismen satte stor press på den isländska kronan och att detta hotade stabiliteten. Det är därför viktigt att öka statens sparande genom återhållsamhet i de offentliga utgifterna. Det är också nödvändigt att hämma turistnäringens undanträngningseffekt och valutapåverkan och stödja stabiliteten på arbetsmarknaden.

Flyktingar och asylsökande

Ökningen av asylansökningar på Island blev explosionsartad under 2016, i synnerhet under årets andra halva. Sammanlagt sökte 1.132 personer asyl, vilket är tre gånger så många som 2015. De allra flesta sökandena kom från Makedonien (468 personer) och Albanien (231 personer). Näst flest asylansökningar kom från irakier, georgier och syrier.

Flest antal godkända asylansökningar gällde Irak (28 personer), Syrien (18 personer) och Iran (14 personer), och de flesta av dem som fick avslag kom från Albanien och Makedonien, närmare bestämt 85 % av alla som fick avslag, på grund av att man ansåg säkerheten vara tillräcklig i dessa länder.

På justitiedepartementet arbetar man fortlöpande med att försöka förkorta behandlingstiden för asylansökningar. I början av året lyckades man förkorta väntetiden från 9 till 8 dagar, men under året ökade pressen och det blev svårare att hålla behandlingstiden inom dessa ramar.

Nationen gjorde särskilda ansträngningar för att ta emot flyktingar från Syrien under 2016. Nästan 100 flyktingar togs emot, och i början av 2017 väntas ytterligare 47 komma till landet. I regeringsförklaringen framgår det att man planerar att ta emot fler flyktingar. Som tidigare bidrar man med finansiering till internationella organisationers hjälpinsatser.

Regeringsförklaringen innehåller också ett avsnitt om att man vill underlätta utfärdandet av arbetstillstånd för personer som inte är medborgare i något EES-land. Den kunskap de för med sig till Island ska ses som en tillgång ”och säkerställa att förhållandena gör landet attraktivt framledes” lyder formuleringen i regeringsförklaringen.

Översättning från isländska:
Ylva Hellerud

HARALD STANGHELLE

EKSPERIMENTET SOM VISTE SEG LEVEDYKTIG Politikk og økonomi i Norge i 2016

Samarbeidsregjeringen mellom Høyre og Fremskrittspartiet (Frp) har klart seg bedre enn ventet, tross kriser med tilstrømming av flyktninger, fall i oljeprisen, kamp om grønne verdier i statsbudsjettet. Mye er stabilt og bra i norsk samfunnsliv, men det er stor spenning fram mot valg til Stortinget høsten 2017.

Redaktør i *Aftenposten*, Harald Stanghelle, beskriver utfordringer i norsk politikk og økonomi, men peker også på det viktige som har skjedd innen norsk kirke.

Med et stortingsvalg bare måneder unna kan det nå slås fast at koalisjonsregjeringen mellom verdikonservative Høyre og det som med en viss rett kan kalles det høyrepopulistiske Fremskrittspartiet (Frp), har vist seg som et slitesterkt politisk ekteskap. Det var ikke selvsagt da de to høyrepartiene i norsk politikk entret regjeringskontorene høsten 2013. Fremskrittspartiet hadde aldri vært i regjering tidligere, mens Høyre alltid hadde markert en klar avstand til sin nye samarbeidspartner. Merkelapper som både «uansvarlig» og «populistisk» ble klistret på Frp av Høyres politikere. Enda større var avstanden mellom Frp og de to sentrumpartiene Venstre og Kristelig Folkeparti (KrF). Gjennom en samarbeidsavtale er det disse to som ble den blåblå Solberg-regjeringens støt-tepartier i Stortinget.

Denne politiske samarbeidskonstellasjonen ble av mange vurdert som både et skjørt og lite levedyktig eksperiment. Det har vist seg å være feil. Problemene har nok til tider vært store. Det samme har støyen rundt den politiske uenigheten mellom regjeringen og dens støt-tepartier. Det avgjørende er likevel at samarbeidet har holdt gjennom fire år, og at Fremskrittspartiet nå for første gang går til valg som regjeringsparti. Det er politisk historie i Norge.

Sterk og populær statsminister

Selvsagt er det mange og sammensatte grunner til at det er blitt slik. En av dem er at Arbeiderpartiet og resten av opposisjonen ikke har vært på regjeringsjakt i den forstand at man har hatt et intenst ønske om å overta før etter det stortingsvalg. En annen er at Høyre har akseptert en Frp-retorikk som med

Erna Solberg og Siv Jensen lar lederne for samarbeidspartiene bygge sand-slott. Tegning: Inge Grødum.

jevne mellomrom har virket mer som opposisjonskritikk enn som forsvar for den regjering partiet selv er en del av. Men den viktigste grunnen er den ledelse statsminister Erna Solberg har utøvet.

Erna Solberg har i løpet av disse fire årene opparbeidet seg en meget solid posisjon, både i det politiske miljøet og blant folk flest. En rekke såkalte «statsministermålinger» viser at hun står sterkt i det norske folk. Hennes ro og nøkterne språkbruk bidrar nok sterkt til det. Det gjenkjennes lederkvaliteter hos Erna Solberg av en slik karakter som vi gjerne liker å se hos våre ledere. Derfor har hun opparbeidet seg en respekt som strekker seg langt utover de miljøene som tradisjonelt støtter partiet Høyre eller en borgerlig regjering.

Fremskrittspartiets Siv Jensen har stått overfor store utfordringer som partileder for en flokk uten erfaring fra arbeidet i regjering. Ikke minst mellom regjerings-Frp og stortings-Frp har det med jevne mellomrom slått gnister, men slett ikke av en så dyptgripende karakter som det på forhånd ble spådd. Både Siv Jensen og Erna Solberg har måttet akseptere kritikk fra Frps folk i Stortinget, men har håndtert denne spenningen bedre enn det som skjedde da Sosialistisk Venstreparti gjorde sin regjeringssentré i Jens Stoltenbergs rød-grønne regjering.

Siv Jensen bader i oljepenger, men de er blitt knappere i hennes tid som finansminister. Tegning: Inge Grødum.

Koalisjonsregjeringens politikk

Solberg-regjeringen presenterte seg tidlig med en politikk som lovet omfattende reformer på flere viktige samfunnsområder. Det vil være uenighet om man har maktet å få til den varslede fornyelsen av Norge. Det norske byråkretiet anno 2013 er så definitivt gjenkjennbart også fire år etterpå, tross løfter om markant avbyråkratisering. Men det er gjennomført en kommunereform som har redusert antall kommuner, og det er lagt grunnlag for en regionreform som i løpet av få år vil forandre fylkesstrukturen i Norge. På samme vis er det i ferd med å gjennomføres en politireform som har redusert antall politidistrikter betraktelig. Hensikten er å frigjøre ressurser til aktivt politiarbeid og redusere antall administrative stillinger, men naturlig nok står det strid om reformen vil virke etter hensikten. Det er da også lite seriøst å felle en endelig dom over større samfunnsreformer før vi kan måle virkningen av dem. Et tredje stort satsningsområde har vært samferdsel. Der har Solberg-regjeringen økt innsatsen for utbygging av både vei og jernbane, men også her strides politikerne om dette også ville skjedd med en statsminister utgått fra et av opposisjonspartiene.

Flyktningkrise og ny statsråd

Siden flyktningkrisen ble et europeisk fenomen sommeren 2015, har dette vært en faktor også i norsk politikk. Saken var utslagsgivende for at det tradisjonelt så innvandringskritiske Frp fikk et elendig resultat ved lokalvalget i 2015 da vi fortsatt var mest opptatt av sakens humanistiske aspekter. Og den var like utslagsgivende for at Frp fikk en markert fremgang på alle politiske meningsmålinger ut over høsten 2015 da den store bekymringen tok både oss nordmenn og resten av Europa.

Det siste året har antall flyktninger og asylsøkere som har kommet til Norge vært lavere enn på svært mange år. Regjeringen mener dette skyldes en strengere innvandringspolitikk, og har selvsagt rett i at det tverrpolitiske forliket (minus Sosialistisk Venstreparti (SV) og underlig nok også regjeringspartiet Frp) på dette politikkområdet har hatt en viss virkning. Mye mer

Sylvi Listhaug har gått fra Landbruksdepartementet til Departementet for innvandring og integrering – og tar ikke en kaktus eller to så tungt. Tegning: Inge Grødum.

sentralt er imidlertid avtalen mellom Tyrkia og Hellas, samt de stengte grensene fra Hellas og nordover. Imidlertid har Frp maktet å ta vare på de velgerne som høsten 2015 strømmet til partiet. Det er liten grunn til å tvile på at dette skyldes partiets høye innvandringspolitiske profil i et samfunnsklima der dette sakskomplekset har stått høyt på dagsordenen.

En politiker som av noen lanseres som partiets kronprinsesse, Sylvi Listhaug, ble mot slutten av 2015 flyttet fra posten som landbruksminister til den nyopprettede statsrådsposten som innvandrings- og integreringsminister. Det var et grep som nok har vært en suksess for Frp, men som også har skapt mye støy rundt henne og regjeringens politikk. Sylvi Listhaug er en meget dyktig debattant med et konfronterende og skarpt språk. Dialogens dempede form virker fremmed for henne. Det samme gjør viljen til å arbeide frem politisk konsensus. Derfor er hun blitt et symbol for kritikerne av regjeringens politikk på et følsomt og sammensatt område. Sylvi Listhaug er imidlertid en moderne politiker som bruker sosiale medier, ikke minst Facebook, til å kommunisere direkte med velgerne, og har stor suksess med dette. Hun skaper splid, men har også markert Frp meget tydelig på et område som betyr mye for partiet. De mange «Listhaug-debattene» gjennom hele 2016 gjør det naturlig å nevne henne spesielt når det skal tegnes et oversiktsbilde av norsk politikk det siste året.

I det hele tatt er det verdt å merke seg at et parti som nærmest er designet for opposisjon ikke bare har sittet snart fire år med regjeringsansvar, men også har maktet det kunststykke å ha beholdt en velgeroppslutning som ser ut til å ligge bare marginalt under det Frp fikk ved stortingsvalget i 2013. På dette området skiller Frp seg fra andre tilsvarende partier – både til høyre og venstre for den politiske midtstreken. Frps eksistens er nok også en av de viktigste grunnene til at vi i Norge ikke har sett noen oppblomstring av et høyrepopulistisk parti etter mønster av det som har skjedd i en rekke andre europeiske land.

Oljeprisfall og norsk økonomi

Solberg-regjeringen fikk allerede det første styringsåret en stor økonomisk utfordring i form av et dramatisk prisfall i oljeprisen. Det avslørte med all uønsket tydelighet hvor avhengig Norge er av oljeindustrien og hvordan oljeprisen påvirker også norsk fastlandsøkonomi. Det har medført at både arbeidsløshet og økonomisk politikk har vært en viktig faktor i både politikk og offentlig debatt i denne perioden. Det siste året har vært et slags unntak fra dette. Det skyldes en økonomi i bedring, og fallende arbeidsledighetstall. Snitt-tallet for helt ledige i 2016 er anslått til 84.000, 3,2 prosent, men bildet er selvsagt noe forskjellig hvis vi ser på ulike bransjer og regioner. Det er likevel en markert nedgang fra året før. Dessuten spår de offentlige prognosemakerne i Norges Arbeidsformidling (NAV) at tallet vil synke også i 2017, anslagsvis til 79.000, 2,9 prosent. Tallene for bruttoledigheten er selvsagt noe høyere.

Når det gjelder oljesektoren er det fortsatt en fallende tendens i sysselsettingen, men takten er lavere enn vi har sett etter det markerte oljeprisfallet i 2014. Forventning om lav kronekurs som gir flere jobber i tradisjonell industri, reiseliv og eksport er motsatsen til en oljesektor som sliter.

Oljepengebruken har vært stor med Siv Jensen som finansminister. Dette rimer dårlig med Høyres tradisjonelle økonomiske måtehold, og er da også skarpt kritisert fra både Arbeiderpartiet og sentrumpartiene. Pengebruken har imidlertid ikke oversteget de fire prosentene av oljeformuen som den såkalte handlingsregelen tilsier. Det skyldes imidlertid at formuen nå er så stor at selv handlingsregelen blir altfor romslig. Norges Bank har i flere år ønsket å sette denne ned fra fire til tre prosent, og i februar 2017 aksepterte Solberg-regjeringen dette. Det var på mange måter en overmoden justering.

Utenrikspolitikk

På det utenrikspolitiske området er det også i 2016 forholdet til Russland som har vært i sentrum for oppmerksomheten. Den store nyheten er imidlertid at forholdet mellom Norge og Kina igjen er normalisert etter at det de siste seks årene har vært en isfront fra kinesisk side. Bakgrunnen er at Nobels fredspris for 2010 ble tildelt den kinesiske dissidenten Liu Xiabo. Det gjorde Kina rasende, og medførte seks år uten politisk kontakt med Norge. Dette har vært definert som det store problemet i og for norsk utenrikspolitikk som har vært uten kontakt på høyt nivå med en av verdens viktigste nasjoner. Problemet har vært hvordan man kunne få til en normalisering av forholdet til Kina – uten å forplikte seg på formuleringer som i realiteten ville bety en unnskyldning for at nobelkomiteen gav fredsprisen til en kinesisk dissident. Dette siste har vært viktig for Norge. Både fordi en slik unnskyldning ville innebære et pinlig knefall for den asiatiske stormakten, men også fordi man slik ville befeste et feilaktig inntrykk av at fredspristildelinger var et slags forlengelse av norsk utenrikspolitikk.

Kommunikeet som ble offentliggjort i desember innebærer ikke noen unnskyldning for Liu Xiabo-prisen, men er samtidig et sterkt uttrykk for omfattende norsk aksept av det som defineres som kinesiske kjerneinteresser. Statsminister Erna Solberg brukte sin nyttårstale til å omtale denne avtalen nærmest som en bragd. Den ble da også stort sett godt mottatt i det politiske miljøet i Norge. Mer kritiske røster har stilt spørsmål ved om dette begrenser Norges handlingsfrihet til å kritisere kinesisk politikk, eksempelvis med tanke på landets krav på øyer i andre asiatiske lands domene eller brudd på menneskerettighetene, men det gjenstår å se om dette blir resultatet. Uansett har vi bak oss en lang periode der Norge har vært meget forsiktig i å formulere kritikk av Kina. Det er nok grunn til å tro at det vil fortsette.

Det viktige med den ferske Kina-avtalen er imidlertid at den hverken direkte eller indirekte beklaget tildelingen i 2010, samt at den i sin helhet er offentlig. Og selvsagt det avgjørende faktum at Norge igjen har normal kontakt med gigantstaten Kina.

Vanskelig parlamentarisk grunnlag for regjeringen

Solberg-regjeringens parlamentariske grunnlag hviler på avtalen mellom de høyrepartiene i regjering og sentrumpartiene Kristelig Folkeparti og Venstre. Både KrF og Venstre har imidlertid hatt store problemer med å gi sin støtte til den. Mest dramatisk ble dette ved fjorårets behandling av statsbudsjettet for 2017. Den endelige enigheten satt svært langt inne, og budsjettavtalen mellom de fire partiene kom først på plass flere uker på overtid. Spesielt var det vanskelig å finne frem til enighet på miljøpolitikken område. Der står regjeringspartiet Frp og støttepartiet Venstre på hver sin fløy. Stikkord for budsjettstridighetene var blant annet miljøavgifter på drivstoff. Også på flyktningspolitikken område er frontene steile, og det har vært mange tunge tak for å finne frem til samlende løsninger.

Disse stridighetene har tært på samarbeidsviljen. Kristelig Folkeparti har mer eller mindre klarlagt at det kommer til å opptre mer fristilt etter høstens valg. Den samme veien går trolig Venstre. Begge partiene ønsker primært et regjeringssamarbeid med Høyre, men uten Frp. Det aksepterer ikke sistnevnte parti. Derfor er det helt usikkert hvordan de mulige konstellasjonene vil se ut etter valget. Den uttalte forpliktelsen som både KrF og Venstre formulerte i 2013-valgkampen om at et borgerlig flertall skal gi en borgerlig regjering gjelder ikke lenger. Men det betyr ikke nødvendigvis at KrF og Venstre skifter side i norsk politikk. Spesielt i Venstre er det meget stor skepsis til å støtte etableringen av en Ap-regjering. KrF er delt i dette spørsmålet.

Mot Stortingsvalg høsten 2017

Det som er sikkert er at høstens valg blir et personvalg i den forstand at det er helt klart at enten Erna Solberg eller Jonas Gahr Støre blir statsminister. For første gang siden 2001 er det imidlertid helt åpent hvilken regjeringsskisse de to kommer til å lede. Det er med andre ord intet avklart flertallsalternativ på noen av sidene. Derfor blir valgresultatet så avgjørende for hvem av de to som har handlingsrom nok til å danne en styringsdyktig regjering.

Det kan bli en kamp om desimaler. Både Venstre og Sosialistisk Venstreparti har en oppslutning som ligger rundt sperregrensen på fire prosent. Hvem av de to som havner over eller under denne kan bli utslagsgivende.

*To partiledere – Jonas Gahr Støre og Erna Solberg – på stemmefiske.
Tegning: Inge Grødum.*

For første gang siden 2005 går ikke de rødgrønne partiene – Arbeiderpartiet (Ap), Sosialistisk Venstreparti (SV) og Senterpartiet (Sp) – til valg som et samlet alternativ. De har stadig tydeligere markert seg med ulik politikk. Dessuten har SV så store problemer med velgeroppslutningen at det ikke er fristende å låse sin fremtid til et bestemt regjeringsalternativ. Senterpartiets situasjon er motsatt: Partiet har det siste året hatt en sterk fremgang på målinger som ikke har vist så høy oppslutning om Sp siden storhetstiden rundt den norske EU-avstemningen i 1994. På forskjellige vis har Senterpartiet fanget opp en god del distriktsvelgere som føler seg oversett av de andre partiene. Både kommunereform og politireform innebærer en viss sentralisering som mange er skeptiske til. Dessuten har vi i Norge denne vinteren hatt en opphetet debatt om felling eller vern av ulv. Det er et tema som engasjerer voldsomt i deler av bygde-Norge, og der Senterpartiet har lyktes i å gjøre dette til et spørsmål om maktsentrums forståelse av periferien. Det er en problemstilling med dype røtter i norsk politikk, og var i tidligere tider en av de viktigste konfliktlinjene. Den er ikke så fremtredende i dag, men nok betydningsfull til at Senterpartiet løftes av at debatten igjen står høyt på den politiske dagsorden. Det gjenstår selvsagt å se om dette også vil være situasjonen ved valget i september.

Det største opposisjonspartiet

Arbeiderpartiet har bak seg et nokså klassisk mellomvalgår som opposisjonsparti. Med Jonas Gahr Støre som frontfigur har partiet markert seg som en skarp kritiker av de blåblå politikk, ikke minst på områder som økonomi,

velferd og arbeidsliv. Det er da også her Arbeiderpartiet (Ap) skiller mest tydelig lag med regjeringspartiene. Partiet tegner gjerne og ofte et bilde av en utvikling der arbeidstakernes rettigheter sakte, men sikkert svekkes, og der dette åpner arbeidsmarkedet for useriøse aktører som utnytter denne situasjonen. Dessuten har Ap vært en sterk motstander av en mer liberal adgang til midlertidige ansettelser. Der regjeringspartiene argumenterer for at dette vil få flere i arbeid, mener Arbeiderpartiet at det snarere skaper et hardere arbeidsmarked der mer foregår på bedriftseiernes premisser. Det argumenteres langs den samme akse med tanke på endringer i ulike velferdsordninger.

De siste månedene har Ap hatt grundige interne diskusjoner om programmet som i vår skal vedtas for den kommende stortingsperioden. Fra dette arbeidet vet vi at partiet ikke lenger kommer til å gå inn for konsekvensutredning av eventuell oljeutvinning i Lofoten og Vesterålen, bare de minst sårbare områdene skal omfattes av dette. Det er et klart linjeskifte i en sak som svært lenge har vært en symbolsak i Norge. Det interessante er at både Høyre og Arbeiderpartiet lenge har gått inn for å konsekvens-utrede dette området, men Høyre er stoppet av sentrumspartiene og Arbeiderpartiet av SV. Derfor har begge de to store partiene ofret denne saken på samarbeidets alter. Nå tar på et vis Ap konsekvensen av dette og forandrer standpunkt.

Før valgene i 2005, 2009 og 2013 garanterte Jens Stoltenberg at skattenivået ikke skulle forandres med Arbeiderpartiet i regjeringsposisjon. Nå forandres denne strategien og Ap varsler en viss skatteøkning hvis partiet kommer til makten denne høsten. En av grunnene er at Arbeiderpartiet skarpt har kritisert Solberg-regjeringen for at den har senket formueskatten. Det er en skatte-senkning som etter Aps mening bør reverseres. Mye tyder på at valgkampen i år kommer til å inneholde en skattepolitisk debatt det er en stund siden vi har sett her i landet.

Også denne stortingsperioden har det vært flere større forlik der både Høyre og Arbeiderpartiet har funnet frem til enighet. Et av de viktigste er forliket om flyktningpolitikken. Slik blir vi igjen minnet om at i norsk politikk tar man fortsatt vare på tradisjonen med brede forlik i saker av stor nasjonal interesse.

Kirke og stat skiller lag

Kirkemøtet 2016 ligger nok noe på siden av det politiske Norge, men representerer likevel et historisk skille i den norske samfunnsordenen. Dette møtets hovedoppgave var å gå den siste etappen i oppløsningen av vår 500-årige statskirkeordning, en reform vedtatt av Stortinget etter mange års kirkelig debatt og påtrykk. Fortsatt vil det være nære bånd mellom kirken og samfunnet, men nyordningen er likevel en helt annen måte å organisere en viktig del av landets religiøse liv på. Kirkemøtet 2016 ble også historisk fordi det

åpnet for vigsel av likekjønnede. Etter tiår med strid og konflikt innad i Den norske kirken ble det nå satt en i alle fall foreløpig sluttstrek i dette ømtålige spørsmålet.

Den norske kirken har et stabilt medlemstall på 3,9 millioner. Likevel er det stadig færre som døpes og konfirmeres, og meningsmålinger viser at under halvparten av medlemmene deler kirkens gudstro. Med andre ord står utfordringene i kø for en nå selvstendig kirke. Men reformen som oppløste statskirkeordningen er et eksempel på et forlik i Stortinget som omfattet alle de politiske partiene. Det kan trygt tas til inntekt for et Norge der de politiske motsetningene fortsatt er små og der det er bred enighet om hovedlinjene i samfunnsutviklingen.

Slikt er ikke selvsagt i vår tid.

MAGGIE STRÖMBERG

DE SVENSKA VÄRDERINGARNAS ÅR

Svensk politik 2016

Svenskhet, väljarnas oro och relationen till Sverigedemokraterna präglade riksdagspartiernas år 2016. Det låsta läget i riksdagen skapade problem för regeringen och ledde till interna bråk inom borgerligheten.

Maggie Strömberg är politikreporter på *Sveriges Radio*.

Sveriges flagga böljade över scenen. Blått och gult mot sommarblå himmel. Det var juli, halva Almedalsveckan hade passerat. Partiledarens välklippta frisyr nådde till axlarna, den ljusblå kjolen till knäna. Inte en skrynkla, varken på den eller den kritvita blusen.

Och sedan öppnade hon munnen och började tala.

– Sverige, Sverige, älskade land, sa Ebba Busch Thor.

– Jag älskar dig inte bara för att dina jordgubbar är de godaste, för att dina ängar och hagar är de finaste eller för att dina skärgårdar är de vackraste. Jag älskar Sverige för att det är mitt hem.

På presskullen till höger om scenen flyttade journalisterna blickarna från flaggan till varandra och tillbaka på flaggan igen.

– Nej, men det här var väl ändå lite väl, sa en.

– Det är riktigt extremt, fortsatte en annan.

– Sverigedemokraterna har verkligen fått dem dit de vill, fyllde den tredje i.

Det kan verka konstigt för en norrman eller en dansk att den svenska flaggan, eller stolthet över Sverige, skulle vara något extremt. Men många i Sverige associerar den estetiken – särskilt på en politisk scen – med främlingsfientlighet och vit makt-rörelser. En del i Sverigedemokraternas (SD) normaliseringsprocess var att ta bort flaggan ur partisymbolen och ersätta den med en blåsippa. Och Sverigedemokraternas företrädare hade i många år fått stå till svars just för viljan att politisera svenskheten: Vem är ens svensk? Vem är du som politiker att bestämma det? Varför skulle svenskheten vara bättre än något annat? Så brukade frågorna låta.

Men 2016 hände något med synen på det svenska. Diskussionen hade inletts redan i början av året, med de sexuella övergreppen på nyårsnatten i Köln och nyheter om gruppövergrepp på en musikfestival i Stockholm. Det ledde till en debatt om kvinnosyn hos invandrare och de många ensamkommande flyktingbarn som kommit till Sverige.

Politiskt tog det fart på nationaldagen den 6 juni, när Moderaternas partiledare Anna Kinberg Batra höll sitt sommartal.

Från att Sverigedemokraterna i flera år haft ensamrätten till migrationsfrågan vill plötsligt alla in på väljarnas viktigaste område.

*Teckning:
Kjell Nilsson-Mäki.*

Hon stod på Mosebacke på Södermalm i Stockholm och talade om svenska värderingar.

– Jag skulle vilja slå ett slag för den kanske allra svenskaste av värderingar – att göra rätt för sig.

Hon målade upp en bild av en konflikt i landet, mellan liberala värderingar och nya värderingar som kommit utifrån och hotade svenskheten. Ett sätt att vinna tillbaka väljare som flytt till SD, skrev flera tidningar. Värderingschauvinism, kommenterade Liberala Nyhetsbyrån.

Men snart följde de andra partiledarna efter. Svenska värderingar blev modebegreppet 2016. Söker man i Mediearkivet får man nästan 3 500 träffar, jämfört med något hundratal tidigare år. Och det var inte bara riksdagens minsta parti, Kristdemokraterna och Ebba Busch Thor, som talade på det nationalistiska temat i Almedalen.

Liberalernas Jan Björklund talade om en hederskultur och en värderingskonflikt i jämställdhet efter flyktinginvandringen. Statsminister Stefan Löfven talade om svenska traditioner och framgångsrika svenskar. Centerns Annie Lööf listade "universella värderingar" och pratade om könsstympning. Ebba Busch Thor lanserade begreppet värderingsrevansch. Anna Kinberg Batra upprepade att i Sverige gör man rätt för sig och att den som inte gör det inte heller kan förvänta sig att få fullt tillbaka. Hon vände sig särskilt mot att bara en tredjedel av alla nyanlända tog del av den obligatoriska samhällsundervisningen och att allt för få lärde sig svenska.

Hur ska man förstå det plötsliga politiska intresset för svenskhet och dess bevarande? Det började inte med retorik.

De tre blockens politik

Politikåret 2015 avslutades med en tvär omsvängning av migrationspolitiken efter att 163 000 flyktingar kommit till Sverige. Från och med sommaren 2016 skulle de som kom till Sverige inte längre få permanenta uppehållstillstånd som regel. Färre skulle få ta sin familj till Sverige och de som kunde göra det skulle ha hårdare försörjningskrav. Efter nyårshelgen satte man upp id-kontroller på Kastrup. Det gick inte längre att ta sig med tåg från Danmark till Sverige för att söka asyl.

Från att det hade varit sju partier mot Sverigedemokraterna i migrationsfrågan hade nu alla utom Vänsterpartiet bytt sida. Mer eller mindre frivilligt.

Det gjordes framför allt på grund av verkligheten, men det saknades inte opinionsskäl. Fast det påverkade inte heller opinionen. Sverigedemokraterna låg fortsatt högt i mätningarna.

Men omflyttningen i migrationspolitiken satte igång en rörelse bland de svenska partierna. Efter att ha närmat sig Sverigedemokraterna sakpolitiskt gjorde man det alltså också retoriskt, i talet om svenskhet. Den sedan länge rådande idén om att Sverigedemokraterna skulle isoleras – inte bara från politiskt inflytande och samarbete i riksdagen, utan också tanke- och idémässigt – var på upphällningen. Partierna hade gemensamt byggt den tidigare strategin på föreställningen om sakägarskap; det var inte lönt att anpassa sig till ett partis politik för att det hade uppsving. Det skulle bara gynna originalet, inte kopiorna. Men det hade inte spelat någon roll. Sverigedemokraterna växte oavsett. Nu gällde inte längre den gamla strategin. Oron för Sverigedemokraternas framgångar förstärktes av att man inte fick mycket gjort i riksdagen.

Det parlamentariska läget gjorde allt svårt. Insikten om att det nu fanns tre block i svensk politik blev allt tydligare. Oppositionspartierna gäckade regeringen med tillkännagivanden i riksdagen, majoriteten krävde att minoritetsregeringen skulle bryta upp beslut eller genomföra andra.

Sverigedemokraterna och Alliansen ställde sig också i vägen för några av regeringens viktigaste ändringar: reglering av vinster i välfärden, en omorganisation av landstingen till storregioner och krav på kollektivavtal vid upphandlingar. Socialdemokraterna försökte utnyttja situationen strategiskt genom att pressa in Sverigedemokraterna i högerhörnet. De tog debatter med Jimmie Åkesson och försökte skapa en höger-vänster-konflikt. Särskilt som Sverigedemokraterna hade pekat ut Moderaterna som det parti de helst ville samarbeta med. Löfvens parti hoppades på detta sätt kunna plocka tillbaka en del av de väljare som flytt till SD. En del LO-väljare verkade enligt SCB:s stora opinionsmätning på våren ta sig tillbaka, men något mirakelrecept var det inte.

Sverigedemokraterna hade etablerat sig kring sju, arton procent i de sammanvägda opinionsmätningarna.

Det nya regeringspartiets kris

Som om det inte räckte hade regeringen sina egna, interna problem. Och de handlade egentligen nästan bara om Miljöpartiet och passade väl in i tidens kulturkonflikt om värderingar. Det började i april med att *Expressen* avslöjade att Miljöpartiets bostadsminister Mehmet Kaplan hade varit på en middag med högerextrema turkiska organisationen Grå Vargarna. Partiet förstod inte alls sprängkraften i uppgifterna.

– Du försöker ju associera honom med den här personen för att de har varit i samma rum. Det finns massor av tillställningar, du kan ju säkert hitta kungen på samma bild som en knäppskalle för att han varit på en representativ middag. Han har säkert käkat middag med Bert Karlsson och sen när Bert Karlsson säger rasistiska uttalanden så ringer du ju inte kungen och frågar vad han tycker om det, sa pressekreteraren Hakim Belarbi till *Expressen* när de konfronterade ministern med uppgifterna.

Snart följde fler avslöjanden. Mehmet Kaplan hade också haft samröre med Milli Görüs, en organisation som beskrivs som islamistisk och antisemitisk. Han hade i ett filmat tal på en annan tillställning likställt israelers agerande mot palestinier med nazisternas behandling av judar. Debattörer menade att Mehmet Kaplan själv hade islamistiska sympatier.

*Försäljningen av Vattenfalls brunkol ses som ett svek av Miljöpartiet, både hos medlemmar och inom miljörelsen.
Teckning:
Kjell Nilsson-Mäki.*

När han fick avgå några dagar senare hade språkrören svårt att hantera situationen. Mehmet Kaplan var väldigt populär internt, han och Gustav Fridolin stod varandra nära. I det längsta försvarade de miljöpartistiska språkrören honom och sa att enda anledningen till att han fick gå var att diskussionen om hans kontakter stod i vägen för möjligheten att prata politik. Det var svårbe-griplit. Och Miljöpartiets problem var inte över med det.

När Åsa Romson skulle kommentera historien i SVT:s morgonsoffa kallade hon 11 september-attackerna för "olyckor". Strax därpå intervjuade TV4 lokalpolitikern Yasri Khan om Mehmet Kaplan och han vägrade då att ta den kvinnliga reportern i hand av religiösa skäl. Något som väckte massor av kritik internt i partiet som gått till val med feminism som ett av sina fyra viktigaste politikområden.

Språkröret Gustav Fridolin sa i en intervju att han kände till att Yasri Khan inte tog kvinnor i hand, men att han inte hade förstått att kvinnor kunde uppfatta det som kränkande. Det väckte stor ilska bland kvinnor i partiet.

I opinionsmätningar rasade både partiet och språkrörens förtroendesiffror.

Strax började avgångskraven höras internt. Miljöpartiet tycktes oförmöget att krishantera. Omsvängningen i flyktingpolitiken hade tårt på partiet. Det var för många – inte minst språkröret Gustav Fridolin – engagemanget för flyktingar som gjort att man sökt sig till politiken. Innan partiet gick med på Socialdemokraternas krav om att införa en migrationspolitik som låg på EU:s lägsta nivå hade det varit en lång och slitsam intern process. Många var väldigt trötta, på gränsen till utbrända.

En planeringschef i regeringskansliet försökte köpslå med SVT för att påverka bevakningen till partiets fördel. Det blev nya rubriker.

Miljöpartiet hade satsat allt på regeringssamarbetet. De hade kompromissat i hjärtefrågor för att få betalt i erfarenhet och regeringsduglighet. Krisen eskalerade en månad innan partiet skulle ha kongress och i regeringskansliet kunde miljöpartisterna inte se något slut på mediespiralen. De behövde göra något drastiskt. De tänkte på senast de befunnit sig i riktig kris, när Sverigedemokraterna hösten 2014 hade sänkt regeringens budget. Då hade Stefan Löfven överraskat det politiska Sverige genom att utlysa nyval. De behövde göra något liknande. Tänkte de. Språkrören kallade till presskonferens och överraskade. De ställde sina platser till förfogande.

Det tog inte lång tid innan krypskyttet började. Aktiva miljöpartister – däribland Grön Ungdoms tidigare språkrör Magda Rasmusson och tidigare språkröret Peter Eriksson – riktade öppen kritik mot Åsa Romson. Hon fick till slut gå, Fridolin klarade sig kvar, men kritiken var hård även mot honom. Och förtroendesiffrorna fortsatt låga.

Hoppet stod nu till nya språkröret Isabella Lövin. En miljöjournalist som blivit övertalad att kandidera till Europaparlamentet fem år tidigare och sedan

blivit biståndsminister i Löfvens regering. Hon var populär. Men bland hennes första uppdrag var att försvara att regeringen godkände försäljningen av Vattenfalls kolgruvor, trots att Miljöpartiet lovat att kolet skulle stanna i marken.

När det alternativa pacifistpartiet också gick med på att skriva under ett världlandsavtal med Nato blev det för mycket för partiets rättrogna, de som brukar kallas fundisar. Till slut ledde det till en splittring av riksdagsgruppen. Fyra ledamöter slutade gå på de gemensamma mötena och röstade efter sin egen linje i riksdagen.

Vilket återigen väckte frågor kring Miljöpartiets regeringsduglighet, var partiet verkligen moget att styra landet när det inte ens kunde hålla ihop?

Rödgrön regeringsombildning

Efter att två miljöpartistiska statsråd försvunnit – Åsa Romson lämnade miljöministerposten när hon inte blev omvald som språkrör – gjorde Stefan Löfven en regeringsombildning i maj 2016. Peter Eriksson blev ny bostadsminister, Malmös kommunalråd Karolina Skog blev ny miljöminister. Socialdemokratiska framtidsministern Kristina Persson fick lämna regeringen och i stället infördes en EU-minister.

Ann Linde, som hade haft många tunga uppdrag både i socialdemokratiska partiet och som tjänsteman i regeringskansliet, fick den posten. Senast kom hon från justitiedepartementet där hon varit statssekreterare åt inrikesminister Anders Ygeman, och ansågs vara en av hemligheterna bakom hans framgång som regeringens populäraste minister.

I augusti avgick gymnasi- och kunskapslyftsminister Aida Hadzialic efter att ha blivit stoppad på Öresundsbron med 0,2 promille alkohol i blodet. En promillehalt som var laglig så länge hon körde på danska sidan av bron, men inte i Sverige. Den posten fylldes av Anna Ekström, tidigare generaldirektör för Skolverket och populär deltagare i tv-programmet "På Spåret".

Borgerlighetens inre stridigheter

Men regeringen hade några framgångar också. Den mest prestigefyllda var att Sverige röstades in i FN:s säkerhetsråd, efter en enveten kampanj. Dessutom fick man till en blocköverskridande överenskommelse om energin (som Liberalerna hoppade av i vredesmod, precis som de gjort med försvarsuppgörelsen året innan). Ekonomin gick bra, sysselsättningen var hög. Mycket såg ändå ljus ut, trots det parlamentariska läget.

Det var knappast som om Alliansen var något reellt hot mot regeringen. Den svenska borgerligheten hade fullt upp med sina egna interna slitningar och problem. Alliansen fyllde tolv år 2016 och det var tio år sedan de fyra partierna tillsammans hade tagit makten, och blivit Sveriges genom tiderna mest framgångsrika borgerliga regering. Omvald och allt.

Men det var mycket som knakade.

Platsen i FN:s säkerhetsråd var regeringens stora framgång 2016. Men det blev en dyr kampanj, bland annat bekostad av svenska biståndspengar. Teckning: Kjell Nilsson-Mäki.

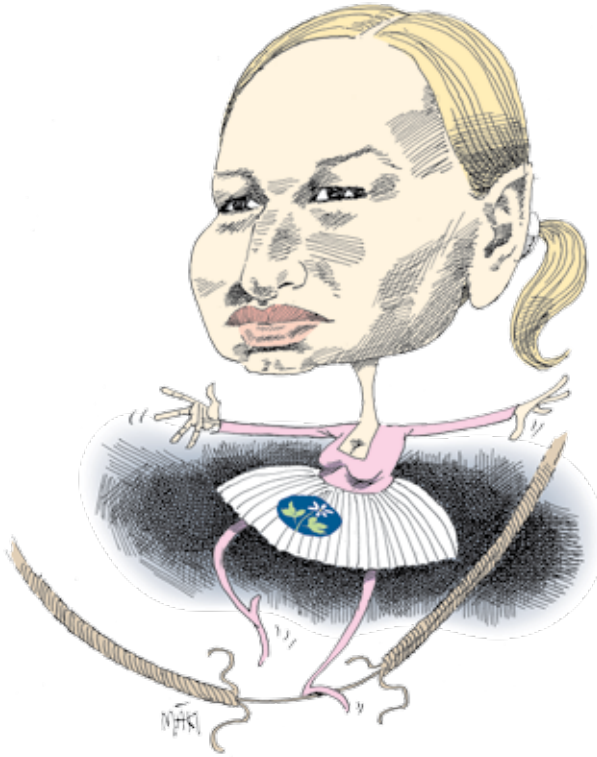

I mitten av september höll Liberalerna ett åtta timmar långt krismöte i gamla riksdagshuset. Tongivande lokalpolitiker hade krävt Birgitta Ohlssons avgång från partiledningen, efter att hon kritiserat partiledaren Jan Björklund på Facebook vid två tillfällen. Det fanns en latent partiledarstrid i bakgrunden. Birgitta Ohlsson hade flyttat fram sina positioner under valrörelsen 2014. Hon var en av partiets mest profilerade politiker, med en sällsynt förmåga att nå ut till unga väljarna. I det interna provvalet i Stockholm hade hon fått fler röster än partiledaren, samma sak med kryss i riksdagsvalet. Tidningar hade satt henne på sina omslag och spekulerat i att hon skulle ta över. Hon ansågs stå för en mjukare, mer principfast liberalism med feministisk profil, till skillnad från den hårdare väg Jan Björklund hade fört in partiet på, som brukade kallas betongliberalism eller kravliberalism.

Men Jan Björklund tänkte inte gå någonstans.

Birgitta Ohlsson var nära att ryka i stället. Men hon fick stöd av viktiga profiler som EU-kommissionären Cecilia Malmström. Efter att Birgitta Ohlsson lovat att hålla sig till partilinjen framöver lugnade det ner sig i Liberalerna. För tillfället.

Kristdemokraterna hade sin egen strid. Den handlade mer om politisk inriktning än om person. Partiledaren Ebba Busch Thor hade sedan hon blivit vald 2015 ägnat sina tal åt att staka ut en hårdare linje. Hon ville bomba terrorister, presenterade ett program för att få stopp på tiggeriet och föreslog att Sverige skulle upprätta tätläger vid gränsen dit flyktingar skulle föras för att registreras. När kristdemokrater beklagade sig över att de inte kände igen sitt parti – politiken var för höger, retoriken var för hård – och önskade att

Ebba Busch Thor valdes till ledare för KD för att hon var en god kommunikatör som skulle kunna skapa uppmärksamhet kring partiet. Men partiet ligger fortfarande ofta under fyraprocentsspärren i opinionsmätningarna.

*Teckning:
Kjell Nilsson-Mäki.*

hon skulle tala mer om medmännklighet, sjukvård och familjen svarade Ebba Busch Thor att i det rådande världsläget krävdes hård retorik för att försvara mjuka värden. Men partiet klättrade inte över fyraprocentsspärren i mätningarna under hela 2016.

Centerpartiet däremot, hade inte sett så bra dagar på länge. Partiledaren Annie Lööf, som hade haft några tuffa år i början av sitt partiledarskap, fick allt högre förtroendesiffror. Hon fortsatte att tala om ett land som skulle vara öppet för flyktingar. Systemen, arbetsmarknaden, lönesättningen var det som skulle ändras; flyktingmottagandet skulle vara fortsatt högt, anhöriginvandringen skulle vara mer generös och Centerpartiet ville absolut inte gå med på Moderaternas tal om ett flyktingstopp eller att permanenta den tillfälliga lagen.

Moderaterna fortsatte att driva på för en hårdare migrationspolitik. De riktade ljuset mot flyktingar som inte lämnade landet trots att de fått avslag på sin asylansökan, talade mycket om skuggsamhället och att det behövde vara skillnad på ja och nej i migrationspolitiken. Anna Kinberg Batra fick upprepade gånger frågan om hon ville försöka bilda regering efter nästa val även om Alliansen var mindre än de rödgröna. Det skulle i sådana fall kräva stöd av Sverigedemokraterna. Hennes otydliga svar gav upphov till oceaner av

spekulationer. Det fanns inte några direkta bråk i partiet, annat än att det bubbade bland lokalpolitiker och anhängare som inte förstod varför man inte tog makten redan nu, eftersom det – om man inkluderade Sverigedemokraterna – fanns en borgerlig majoritet i riksdagen.

Kristdemokraterna hade redan förslagit att Alliansen skulle återgå till att lägga en gemensam budgetmotion för att fälla regeringen. Men det var utslutet för Centerpartiet och Liberalerna att ta stöd av Sverigedemokraterna.

Den splittring som syntes inom och mellan Alliansens partier fanns också i den tyckande borgerligheten, utanför partierna. Migrationsfrågan och dess följder i synen på kultur, religion och integration skar rakt igenom de som länge stått på samma sida i frågor om avregleringar och skattesänkningar. På ledarsidorna märktes det med *Dagens Nyheter* och dess chefredaktör Peter Wolodarski på den liberala kanten tillsammans med bland andra *Eskilstuna-Kuriren* och *Sydsvenskan*. Tydligare konservativa stråk syntes hos *Göteborgs-Posten* och dess politiska redaktör Alice Teodorescu och hos *Svenska Dagbladet*.

Det handlade inte bara om migration och kultur. Även brott och straff var ämnen som delade verklighetsbilden hos borgerligheten. Blev samhällsklimatet allt hårdare eller minskade i själva verket brottsligheten och våldet? Statistiken tolkades på olika sätt beroende på ideologi.

Sant var i alla fall att polisen hade en stor kris. Uppklaringsciffrorna fortsatte att sjunka och polis efter polis vittnade i medier om gigantiska problem efter polisens omorganisation. På vissa platser på landsbygden var det timmar till närmaste polis och den patrull som åkte på ett larm visste att den inte skulle kunna kalla på förstärkning. Allianspartierna krävde tusentals nya poliser, samtidigt som flera av dem som fanns lämnade sina anställningar. Inrikesminister Anders Ygeman försvarade rikspolischefen under upprepade krav på hans avgång.

Hos svenska folket var det fler som tyckte att landet var på väg åt fel håll än åt rätt håll. Misstron mot myndigheter och medier ökade. Det fanns sedan flyktingsituationen 2015 en bild av ett land i kris som etsat sig fast.

Omvärlden påverkade också. Resultaten i Brexit-omröstningen och i det amerikanska presidentvalet fick svenska politiker att lägga sig till med ännu ett begrepp. De började tala om "människors oro". Analysen efter Donald Trumps vinst var att eliten tappat kontakten med folket. Även i Sverige fanns det väljare som inte litade på politikerna. Särskilt på landsbygden, i de gamla bruksorterna. Det var, tänkte partierna, därför de sökte sig till Sverigedemokraterna. För att mota detta skulle politikerna inte längre vara etablissemang. De skulle vara en del av folket. De behövde bli folkrörelser igen. De behövde resa i landet. Idéerna var många.

Framför allt skulle oron tas på allvar.

Gustav Fridolin ville åka runt och träffa vanliga människor för att möta deras oro ansikte mot ansikte. Moderaterna talade om att politikutveckling måste utgå ifrån människors oro, de problem de såg, i stället för att utgå ifrån att väljarna hade fel i sin oro. I sitt jultal föreslog Anna Kinberg Batra högre krav för anhöriginvandring, med hänvisning till oron. Och Stefan Löfven sa i en stor intervju i *Dagens Nyheter* att politikerna hade misslyckats med att fånga människors oro.

– Vi ska inte tala om folk eller till folk utan från folk, så som folk uppfattar det. Vi måste ha den mentaliteten att vi vågar möta människor mycket mer, sa statsministern.

Politikåret hade startat med svenska värderingar och övergått i människors oro. Men de båda modebegreppen var tätt sammanlänkade. Sverigedemokraterna, svensk politiks elefant i rummet, låg som en fond till allt som sades och gjordes. Som vanligt hade partiet problem med sina företrädare. Riksdagsledamoten och justitieutskottets ledamot Kent Ekeröth tog en paus från sina uppdrag efter att förundersökning om misshandel på en krog på Stureplan inletts. En annan riksdagsledamot, Anna Hagwall, utslöts ur partiet efter att ha skrivit en antisemitisk motion. Allt fler högerdebattörer argumenterade ändå för att Sverigedemokraterna borde utgöra stödparti till en Alliansregering. Det skulle garantera ett högerstyre i Sverige för lång tid framöver.

När 2016 tog slut var det bara det förhållningssättet till Sverigedemokraterna som ännu inte hade prövats, efter att flera partier svängt i både politik och retorik. Nu återstod bara sista steget. Att samarbeta, bryta isoleringen och ge partiet reellt politiskt inflytande.

BO TAO MICHAËLIS

KRIMINALROMANEN I NORDEN

2. DANMARK

STRISSERE, SNUSHANER OG ET PAR FRISKE JOURNALISTPIGER

Mag. art. og cand. mag., kritiker ved dagbladet *Politiken* og medlem af Det Danske Kriminalakademi, Bo Tao Michaëlis, skriver om udviklingen og estimeringen af krimigenren i Danmark fra St. St. Blicher i første halvdel af 1800-tallet til den internationale succes Jussi Adler-Olsen her efter år 2000. De seneste tre årtier har de blomstrende danske kriminalromaner være haft inspireret af svenske forbilleder.

Er Danmark det første af Skandinavien eller det sidste af Europa? Dette er selvfølgelig et kulturhistorisk og demografisk spørgsmål, der kan diskuteres uendeligt. Men spørgsmålet har netop omkring dansk krimilitteratur faktisk prægnant relevans og betimelighed. I dens nationale egenart og afgrænsning overfor naboerne nord og syd, Sverige og Tyskland.

Fra den sidste har Danmark som et kulturelt valgslægtskab der siden efter første verdenskrig haft en kritisk holdning til kriminallitteratur som 'rigtig', det vil sige fin og lødig litteratur. Ikke værd at anerkende som national kultur i landets officielle litteraturhistorie, endsige med i en kanon om nationens litterære mindesmærker. Ganske vist skrev digterpræsten *St. St. Blicher* i 1829 novellen 'Præsten i Vejlbjerg – en criminalhistorie', og den fallerede baron *Palle Rosenkrantz* den første danske kriminalroman med *Hvad skovsøen gemte* i 1903, der sågar blev den første danske føljeton i *Politiken*. Men lig den tyske opfattelse af at den slags som *Masselesung* blev det i dannede og toneangivende kredse også herhjemme i løbet af mellemkrigstiden ikke velset. Der er alligevel danske forfattere som har brugt genren i forskellige henseender eller været på fransk visit. *Hans Scherfigs* satiriske og 'kommunistiske' sædeskildringer – såsom *Det forsømte forår* – er skrevet som klassiske *whodunits* a la Agatha Christie. *Karen Blixen* skrev netop i 1944 under pseudonymet *Pierre Andrezel* med *Gengældelsens veje* en art guldalderkrimi a la Daphne du Maurier. Den eksistentialistiske (salme)digter *Ole Sarvig* brugte thrillerformen med *De sovende* fra 1958, som afsæt for sin civilisationskritik af efterkrigstidens og menneskets rodløshed og spleen. I nyere tid er der

Anders Bodelsen og Henning Mortensen, som begge i flere omgange har brugt krimigenren på dens egne præmisser med personligt perspektiv og sigte. Med romaner såsom *Tenk på et tal* (1968) skildrer Bodelsen velfærdssamfundets nye middelklasse i dens vadested mellem gamle borgerdyder og moderne forbrugerisme. Henning Mortensen har med en tetralogi om underverden i Århus og København, samlet i *Den femte årstid* i 2004, hårdkogt, dystert og tragisk artikuleret artistisk markedskræfternes åbne landegrænsers forråelse med hensyn til grænseløs organiseret kriminalitet.

Så kom svenskerne

Men senmoderne dansk krimilitteratur og dens blomstring i de sidste 25 år skyldes fremfor Danmarks store nabo nord på. Sverige og landets skelsættende krimiforfattere Sjöwall & Wahlöö (S&W) og deres romansuite fra 1960erne og -70erne. Deres brug og omkalfatring af *The Police Procedural de Novel* – her efter kaldet politirutineromanen – skabt af amerikanske krimiforfatterne Lawrence Sanders, Hillary Waugh og frem for alt af Ed McBain, blev meget hurtigt til vejen ad hvilken også for den moderne danske socialbevidste krimi. I øvrigt blev S & W langt hurtigere anerkendt i Danmark end i Sverige. Dels fordi parrets kritik af Sverige og dets ”folkehjem” herhjemme hurtigt blev anset for at være i trit med Georg Brandes’ kulturradikale krav til litteratur om at afspejle samfundet og dets problemer, og dermed snart var populære blandt tilhængere af den (ny)realisme, som blev indvarslet af Anders Bodelsen, Christian Kampmann og til delvis Henrik Stangerup. Dels fordi mange andre danskere selvbevidst blev bekræftet om broderlandet som et rigtigt Forbudssverige, et socialdemokratisk, bureaukratisk overvågnings-samfund med alt for mange skeletter i skabet. Sidste bind i serien på ti om Martin Beck og co. *Terroristerne* fra 1975 slutter clairvoyant med mordet på statsministeren Olof Palme.

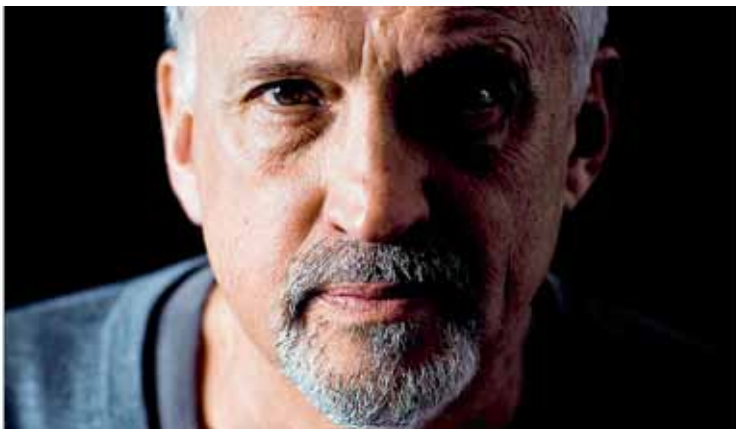
Men lige meget hvad, så blev S&W mønstret for nyere dansk krimilitteratur. Og er det sådan set den dag i dag. Den svenske model er eksemplarisk, fordi Danmark i sin parallelle samfundsopbygning med hele den socialdemokratiske arv og velfærdssamfund, overtager det jeg vil kalde for politirutineromanen som en social allegori, et spektakulært symbolsk spejl af tingenes tilstand i den bogstavelige virkelighed. Allegori forstået på den måde, at S&W og deres elever i modsætning til de amerikanske forbilleder, Ed McBain og co., brugte politistationen som en almen gobelin på middelklassens arbejdsliv og livstil. Stationen er ikke set pittoresk, dramatisk og eksotisk værested midt i storbyens moderne vildnis. Thi den amerikanske politistation i det sene 1900-tal var sammenlignelig med de 1800-tallets historiske udposter, og forter i det vilde vesten, som kavaleriet heroisk og altruistisk i westerns forsvarer mod

indianere, kyniske våbensmuglere, mexicanske banditter og andre fremmede, der signalerer barbari og kaos. Hos os her i Skandinavien blev politistationen en arbejdsplads som alle andre. Et sted hvor de nye opskydende middelklasser – opdraget og uddannet i velfærdssamfundets institutioner – med dens egalitære og humanistiske selvforståelse, som derfor også allegorisk afspejles i politimæssige gevandter i den nye skandinaviske krimi. Politikorpset blev almengjort til at ligne alle andre lønmodtagere. Ikke kun uniform og omgangstone men også med teamwork, (forensisk) forskning samt følelsesmæssige områder, såsom flirt og affærer på jobbet, magtkampe, uforstående chefer, andre trakasserier og territoriale krige.

I signifikant og skærende modsætning til genrens angelsaksiske krimiromaner med dens mere accentuerede dæmonisering af og synkront anonymisering af et politikorps, der bortset fra visse hovedpersoner næsten er uden privatliv og intimsfære, udtrykker den skandinaviske et langt inderliggjort og idylliserende om ikke helt uplettet og komplekst signalement af ordensmagten. Og netop som den klassiske allegori – de fleste tegn og gerninger i politirutineromanens både dagligdags mere eller mindre melodramatiske mønster, kan læseren fortolke og 'hente ned' som sin egen jobmæssige genkendelighed og afkodet symbol på alment arbejdsliv. Ganske vist som arbejdsbi fra en anden del af det sociale stade. Tilsat fiktionens socialrealistiske blik på bekæmpelsen og forståelsen af det onde i samfundet. Og klart fra start samt, fælles for majoriteten af den skandinaviske krimi, taler vi konstant om en ondskab skabt af samfundet selv eller som symptom på dets dårligdomme. Dette synes ikke kun typisk for politirutineromanen, men stort set for alle nordiske krimier.

På sporet af fortidens og nutidens forbrydelser og straf

Forfatteren *Jussi Adler-Olsen* begyndte i 2008 efter en række udgivelser i forskellige genrer, sin serie om den outrerede outsider-strisser vicekommisær Carl Mørch og siden hans aparte partner, arabiske Assad. Begge lidt tilsidesat ansat i Afdeling Q, en afdeling nede i Københavns Politigårds kælder der tager sig af særlige hengemte og u(for)løste sager. Denne retrospektive motivkreds fortsætter igennem seriens foreløbige seks bind, det sidste kom i 2014, *Den grænseløse*. Kataloget over fortidens uopklarede sager bliver til en vandrings-tur ned ad de stier i velfærdssamfundet, som er mørkere og mere diffus vilde og ideologisk tilgroede end andre i dagslysets selvforståelse. Mennesker som systemet både har mishandlet og glemt. Gerne i forbindelse med lukkede grupper, der hos Adler-Olsen kan være fra det eksklusive og elitære kostskolemiljø – *Fasandræberne* – over psykiatrisk asyl for såkaldt faldne kvinder – *Journal 64* – til fanatisk og sekterisk religiøse samfund som i *Den grænseløse*. Overfor disse fænomener og foreteelser, der så at sige er lagt i det ekstroverte

Jussi Adler-Olsen blotlægger en gammeltestamentelig slagmark mellem det gode og det onde i sin serie af internationale succesromaner om Carl Mørck.

og sociale lag i plottets store rum, har vi så dels Carl Mørchs egne dæmoner i hans indre og så hans helle, hans lille frirum og den meget småborgerlige parcelhusforstad Allerød nord for København. Denne gruppe er i modsætning til de miserable tilstande ude i et samfund med et blindt øje for sligt i fortiden, en menneskelig oase furneret med den skyld og det ansvar, den humanisme og empati, som har svigtet og svigter i samfundet. Carl Mørch og hans gruppe bliver således interessant meget lig Georges Simenons berømte Kommissær Jules Maigret en genopretter af den 'guddommelige' orden, som blev svigtet af de verdslige guder.¹ Jussi Adler-Olsens enorme succes i det store udland er i mine øjne just begrundet i denne diskrepans, denne dikotomi mellem en stor og grum verden på vrangen og en lille menneskelig på retten. Tilsat et hævn-mønster som er meget lig det man finder i noir-genrens mest dystre forfatter Cornell Woolricn.²

Mens det hos Jussi Adler-Olsen er fortidens synder, fejltagelser og forglem-melser, der melder sig i nutiden i Carl Mørchs kælder på Politigården, er fortiden langt mere stilistisk tilstedeværende og historisk nærværende i den serie som forfatterne *Simon Pasternak* og *Christian Dorph* med *Om et øjeblik i himlen* søsætter i 2005. Begge er egentlig både lyrikere og litteraturvidens-kabsmænd. Deres krimiunivers er at være på sporet af forne både politiske og kulturelle kriminalsager med afsæt i 1970ernes frisættelse af pornografi, medlemskab af EF, siden EU, med grænseoverskridende organiseret krimi-nalitet og afdækning af fortidige fordækte nazi-sympatier i kulturlivet, tilsat 'tidsåndens' begyndende erodering af en traditionel nordisk nation. Hvilket alt sammen danner en inciterende og sinister krimifrise malet med både små og store pensler – og heldigvis endnu ikke afsluttet.

Simon Pasternak og Christian Dorph med 'Om et øjeblik i himlen' skaber en inciterende og sinister krimifrise malet med både små og store pensler – og heldigvis endnu ikke afsluttet.

Til gengæld er nutiden helt og aldeles til stede hos forfatterne *Michael Katz*, *Krefeld*, *A.J. Kazinski* og *Jesper Stein* lagt ind i storbyen København. Førstnævnte begyndte med *Før stormen* i 2007 en politirutineserie, som meget svensk lader to forskellige typer pansere, en mand fra den kreative klasse på Østerbro versus en kvinde fra det proletariske nordvest kvarter i København, danne par med skiftende venskab og sporadisk sex. Siden har Krefeld overflyttet kvinden, *Katrine Bergman*, til en ny serie om privatdetektiven *Thomas Ravnsholdt* begyndende med *Afsporet* i 2013, fulgt op af to andre romaner. Pseudonymet *A. J. Kazinski* dækker over forfatterne *Anders Rønnow* og *Jacob Weinreich*, der i 2010 med *Den sidste gode mand* lancerede en serie, nu på fem bind, om gidselhandleren ved Københavns politi, *Niels Bentzon*. På sæt og vis stadigvæk politirutineromaner med originale vinkler i retning af det eksotiske og aparte. I deres sidste værk *Den genfødte morder* fra 2015 inddrages sågar *Sokrates' henrettelse* ved skarntydesaft i 399 f. Kr.

Sidst ankommende til den københavnske politigård for adfærdsvanskelige strømere, er kriminalreporter *Jesper Stein*, der i 2012 debuterede med sine historier om politimanden *Alex Steen* på kant med loven og sit ægteskab med romanen *Uro*. Mestendels koncentreret om kvarteret *Nørrebro* som en slags hymne til bydelens multinationale og småkriminelle brogede miljø, kan man sige at Stein skriver i en gedigen blanding af *Ed McBain* og *Dan Turèll*.

Livstil og/eller feminisme?

Mens man over en kam, *grosso modo*, kan sige at de danske mandlige krimiforfattere heftigt lægger sig i kølvandet på den svenske 'politibil', der kan kaldes for Sjöwall & Wahlöö-Henning Mankell-Arne Dahl, lægger deres kvindelige kolleger sig mere adstadig i noget som kunne kaldes for Maria Lang-Liza Marklund-Camilla Läckberg-sporet. Altså krimier som mere koncentrerer sig om individualitet, personlighed og eksistentielle emner end professionelt teamwork og fermt sammenhold. Vi taler om en reflekteret men stort set almen genkendelig og realistisk livsstil, nu og da med udpræget fokus på kvindeliv krydret med kritik over for mænds hektiske liv i overhalingsbanen med udflugter til samfundets randområder og udkant. Forfatteren *Anne Grue* starter i 2007 med *Dybt at falde* sin serie om privatdetektiven Dan Sommerdahl tidligere reklame-mand i en fiktiv dansk provinsby, der på klassisk vis meget minder om Maria

Langs lillebys detektivromaner fra 1950'erne og frem. Det er foreløbigt blevet til seks bind i en serie, som bevidst skyer den politiske samfundsorientering og kritisk debat-kultur. Det samme kan man ikke sige om hendes kolleger. Såsom *Sara Blædel*, uddannet som journalist, der i 2004 sender sin første krimi om politikvinden Louise Rick ud, *Grønt støv*, der på mange måder er en livstilskrimi om en single kvinde i 30'erne, splittet mellem karriere, kærlighed og det at binde sig i ægteskab. Blædels motivkreds er klart knyttet til et samfund med social mobilitet for veluddannede kvinder. Men også på en specifik og signifikant facon om det at være senmoderne middelklassekvinde med et ben i politikorpset og et andet i den kreative klasse. I skrivende stund taler vi om ni romaner.

Sara Blædels skriver livstilskrimier om en single kvinde i 30'erne, splittet mellem karriere, kærlighed og det at binde sig i ægteskab. Blædels motivkreds er klart knyttet til et samfund med social mobilitet for veluddannede kvinder.

Elsebeth Egholms hovedfigur Dikte Svendsen signalerer den skandinaviske kvindes sociale frisættelse som uafhængig lønmodtager og så alligevel køns-mæssige underlagt en mandsdominans, de hele tiden må konfrontere mere eller mindre kompromisløst.

Dikte Svendsen, journalisten *Elsebeth Egholms* journalistdetektiv, ser dagens lys første gang i *Skjulte fejl og mangler* i 2002, og kunne være Louises århusianske hjerteveninde. Svendsen er imidlertid som opsøgende journalist og meget lig Liza Marklunds Annika Bengtzon, klart og stramt mere samfund-sengageret og socialt indigneret. Hendes romaner er ofte en veritabel vifte af aktuelle problemer flettet ind i en intrigue, der sætter af i Aarhus men breder sig ud i verden i seriens foreløbige 11 bind. Samtidig slås Dikte stædigt med sine egne dæmoner, en samspilsramt fortid og ar fra en religiøs barndom. Mere end nogen anden dansk krimiforfatter, er Egholm en forfatter som i den grad sætter aktuelle problemer til debat.

For øjeblikket i hvert fald, thi der er gået fem år siden *Gretelise Holms* pensionerede og midaldrende journalist Karin Sommer opererede som detektiv på sin ø. Sidste bind i en serie på indtil nu fem værker, som begyndte i 2002 med *Paranoia* er *Møgekællinger* kom ud i 2010. Typisk for Holms interessante brug af netop en kvinde udenfor genrens trend med yngre, smukke og streetwise storbykvinder, er hendes kvinde en latent protest mod netop denne ungdomsfascistiske tendens i genren. Styrken er også hendes solidariske men realistiske skildringer af 'Udkantsdanmark' som alt andet end idyl. Samtidig en kredsen omkring både lokale og globale samfundsproblemer, fra skjult og tildækket hustruvold til Danmarks skødesløse behandling af stakkels tyske flygtninge i 1945.

Fælles for alle omtalte krimier skrevet af kvinder er deres mere eller mindre feministiske brug af krimien.³ Interessant og signifikant nok er gruppens alderspræsident, *Gretelise Holm*, den som mest og markant kan leve op til det forkætrede og omdiskuterede begreb, femikrimi. Altså en krimi med et bevidst feministisk sigte i plottet, dets sammenhæng og opklaring. Men spørgsmålet om man således kan tale om en specifik feministisk tilgang til genren skal ikke tages op her. Det kan dog konstateres at kvindelige krimiforfattere som disse hellere tager en kønsspecifik hverdagsgenkendelighed op end at skrive sig ud i excesser omkring sexistiske konspirationsteorier, forbrydelser gedulgte kausalitet og diverse (mande)klubber på begge sider af loven. (Interessant nok er den mest artikulerede androfobiske krimi skrevet af en svensker, Stieg Larssons 'Mænd der hader kvinder').

To markante og interessante outsiders

Forfatterne *Susanne Staun* og *Ane Riel* er to markante outsiders, som på sæt og vis skriver litterært og spektakulært noget uden for genrens sætstykker og klicheer. Staun har ganske vist en retsmediciner med i sin trilogi fra 2010 til 2013, *Døderummet*, *Hilsen fra Rexville* og *Helt til grænsen*, den samspilsramte og småautistiske Marie Kruse. Men i hele sin anderledes apparition til krimistof og motivkreds minder hun mere om Stauns forrige antiheltinde Fanny Fiske, hendes antihelt i den hybride crossover krimi- og science fiction-serie om dennes meriter. I det hele taget har Staun ikke tænkt sig at overholde nogle rigide genreregler, hellere polerer sit sprog med litterære ambitioner som stort set indfris til fulde, men nok ikke til alle genrens aficionados tilfredshed. Sidste skud på denne mere originale del af krimitræet er *Ane Riel* med sine to voksenromaner – hun har skrevet børnelitteratur før – *Slagteren i Liseleje* (2013) og *Harpiks* (2015). Begge lægger sig i grænselandet mellem sædeskildringer og krimihistorier. De handler om bizarre og outrerede personer i henholdsvis sommerferiebyen Liseleje i Nordsjælland uden for sæsonen og så en indestængt familie i et stykke unavngivet stykke Danmark. Tilsat den form for slentrende satire vi her i Danmark forbinder med Hans Scherfig og Finn Søborg om små mennesker i spil med en større skæbne der har glemt dem i et samfund som har glemt dem. Så når dette skrives er just Staun og Riel de mest originale indenfor aktuelt danske krimilitteratur.

Danmark en svensk krimiprovinc?

I de første afsnit af den både anmelderroste og siden kritiserede, men aldrig uinteressante dansk-svenske fjernsynsserie *Broen* der begyndte i 2011, var en del af dens globale fascinationskraft de ambivalente forskelle og ligheder mellem Sverige og Danmark. Den svenske politikvinde, Saga Norén (sic) var i navn og gavn den klicheprægede inkarnation af den mystiske mutte kvinde fra utallige film af Ingmar Bergman. Indelukket småautistisk og samarbejds-vanskelig, men på den dragende enigmatisk måde. Mens den danske kommissær, Martin Rohde, var flosklen om danske mænd som joviale og smålidelige med konstant hang til fodbold og fadbamser. Mere folkekomedie end *film noir*. Alt i alt netop det klichestemplede billede i den store verden af de to nabolande, der har en bro til fælles over et sund på størrelse med en større flod. Samtidig taler begge et forskelligt sprog, som dog på en god dag forstås gensidigt uden alt for meget besvær. To nationer som ikke mindst socialhistorisk har meget tilfælles i en lang tradition omkring et fælles historie med forsonede nabostridigheder og sidenhen et gensidigt (social)demokratisk velfærdssamfund med dets igangværende politiske og psykologiske problemer.

Med hensyn til at skildre det sidste i krimiform og ditto indhold er Sverige ikke kun førende over for os, men for hele Norden. På det sæt følger Danmark trop uden de helt store forskelle med hensyn til fokus på sammenlignelige problemstillinger skabt på samfundets vilkår. Dansk krimioriginalitet i så henseende kan i mine øjne stadigvæk ligge på et meget lille sted. Men den er der. Der er sålunde en sigende og markant forskel på Jussi Adler-Olsens Afdeling Q i København og Arne Dahls Afdeling A i Stockholm. Men bagom divergerende og distinkte forskelle i plot og design, er livsmønstret stort set det samme, knyttet til en form for skandinavisk intimsfære, som et helle og frikvarter midt i den hæsblæsende og omkalfatrende globale modernitet.

Elsebeth Egholms *Dicte Svendsen* er også anderledes end Liza Marklunds *Annika Bengtzon*, men deres kvindeliv som et kapløb mellem fart og tempo i karrieren og følsom tid til kærlighed er påfaldende ens og fælles. Og signalerer sammen både den skandinaviske kvindes sociale frisættelse som uafhængig lønmodtager og så alligevel kønsmæssige underlagt en mandsdominans, de hele tiden må konfrontere mere eller mindre kompromisløs og konfliktsky. Men hvor *Dicte* har en vis bohemeagtig frigjorthed i henhold til sociale betingelser og livsrum, synes den mere småborgerlige *Annika* at være oppe imod langt stærkere bomme og bånd med hensyn til svensk mandschauvinisme og kønsskamp. Så ikke blot Gud og djævelen skal findes i detaljen, det skal det alternative og det anderledes også.

Det helt enestående og nyskabende ved dansk krimilitteratur finder jeg med hensyn til Pasternak & Dorphs historiske politirutinekrimier om Danmark i støbeskeen på godt og ondt de sidste små 50 år. Og i den grad i Susanne Stauns og Ane Riels mærkværdige mysterier ude i den danske og ganske dømoniske provins. Hvor alt kan ske og sker.

Noter

1. I hele Jussi Adler-Olsens forfatterskab er der en interessant nærmest gammeltestamentlig manikæisme, verden som en slagmark mellem det onde og det gode, der markerer en vis forskel til den skandinaviske opfattelse af en samfundsskabt og netop ikke-metafysisk ondskab. Der lurder en indre 'satanisme' i hans forfatterskab – Carl Mørcks navn kan da også etymologisk opløses til 'Mørkets konge/fyrste'.

2. Hævnen som en ret der skal spise kold, Greven af Monte Cristo-motivet er gennemgående hos Adler-Olsen. Interessant er det også at han som filmstuderende skrev stor opgave om Francois Truffaut-filmen *Bruden var i sort* en fransk adaption af Cornell Woolrichs sorte hævnroman af samme navn.

3. I modsætning til mange fordomme og megen overtro, også blandt kvindelige krimiforfattere, er begrebet femikrimi IKKE opfundet af mænd for at udstikke, skose og håne krimier skrevet af kvinder. Snarere tværtimod i og med at det har sin rod i kvindelig forskning. Ordet stammer nemlig tilbage fra 1980'erne og er en reduceret oversættelse af begrebet 'Feminist Detection', knyttet til den amerikanske litteraturskole, *gyno-kritik* med analytiske undersøgelser af 'gender and genre', forholdet mellem en genres form og skabelon og en mulig kønsmæssig omkalfatring af disse. Hvor det diskuteres om senmoderne feminisme overhovedet kan indskrives i kriminalromanen i almindelighed, den hårdkogte variant i særdeleshed. På grund af genrens både latente og manifesterede maskuline hegemoni, klicheer og hele værdikodeks. Men som det er blevet hævdet i krimier skrevet af bl.a. amerikanerne Sara Paretsky, Susan Grafton og Marcia Muller, er en sådan kovending faktisk mulig og ideologisk nødvendig. Her i Norden især fulgt op af svenske Liza Marklund og norske Kim Småge og delvis af danske Gretelise Holm.

GUSTAF WIDÉN
LARS HULDÉN –
EN UNIVERSELL HEMBYGDSDIKTARE

Lars Huldén

Författaren Lars Huldén avled hösten 2016. Huldén var både skald och professor. Hans första diktsamling utgavs 1958. Som professor i nordisk filologi vid Helsingfors universitet var hans specialiteter ortnamnsforskning och dialekter.

Huldéns livsgärning och 90-åriga diktarliv beskrivs av Gustaf Widén som är kulturjournalist och fri publicist.

En gnistrande vacker novemberdag 2016 jordfästes skalden och språkprofessor Lars Huldén i sin hembygds kyrka. Landskapet kring byn Monå i Munsala i svenska Österbotten hade klätt sig i rimfrostskrud; det kändes faktiskt som om naturen hyllade sin besjungeare. Den ståtliga gråstenskyrkan, uppförd på 1700-talet

i gustaviansk stil, fylldes av släktingar, bybor och tillresta honoratiories från Helsingfors. Och stora delar av själva minnesakten gestaltades via Huldéns egna dikter, lästa på den dialekt som var hans modersmål. Det var den sista etappen för ett märkligt 90-årigt diktarliv, som bildade en cirkel med Monå som alltings början och slut.

Lars Huldén föddes den 5 februari 1926 – på Runebergsdagen! – och växte upp på bondgården Nörräkers, där hans far Evert Huldén förvaltade ett månghundraårigt kulturarv. Men att bruka jorden uteslöt inte vida samhällsengagemang; Evert Huldén (1895-1967) engagerade sig kommunalt, var aktiv inom fredsrörelsen och på olika kulturella och sociala fält. Inte minst blev han känd som poet med en rad jordnära diktsamlingar. Debutverket hette mycket riktigt ”Jord och drömmar” (1951). Han grundade Svenska Österbottens litteraturförening, som i mer än ett halvsekel utgett den ambitiösa tidskriften *Horisont*. Att han var en manande förebild för sonen framgår i många sammanhang.

Men Lars Huldén skulle inte bli bonde. Hans livsväg blev den lärde akademikers. I det avseendet följde han ett par av sina farbröder i spåren; de blev pedagoger och skriftställare. Den lantliga miljön i Munsala gav grogrunden för en lysande karriär i den fjärran huvudstaden Helsingfors. Men att flytta behöver inte betyda att man överger sitt ursprung.

Ortnamnsvetenskap och dialekter blev Lars Huldéns vetenskapliga specialiteter, ett intresse som följde honom genom livet. Typiskt nog handlade hans första akademiska avhandling 1952 om namnskicket i Munsala och doktorsavhandlingen 1957 om verbböjningen i Österbottens svenska folkmål. Senare skulle han publicera omfattande studier om ortnamn i hela Svenskfinland och på Åland. Tidigt knöts han till Helsingfors universitet, där han från 1964 fram till pensioneringen 1989 var professor i nordisk filologi.

Hans forskning och undervisning är i sig nog för ett livsverk. Men Lars Huldéns hann också med så mycket annat. Debuten som författare kom relativt sent, med diktsamlingen ”Dräpa näcken” 1958. Det blev inledningen på en litterär produktion som till sin bredd och omfattning har få motsvarigheter i finlandssvensk litteratur. Dikter, dramatik, noveller, sångtexter, oratorier, psalmer, operalibretton, kantater och översättningar kom till i en strid ström. ”Orden bara rinner ur mig. Men det blir ju som det blir”, kunde han säga med ett självvironiskt leende. Och under en av de många intervjuer jag gjorde med honom under årens lopp bekände han att han egentligen var ganska lat och helst låg och funderade på soffan. För att i nästa ögonblick lägga sig på just den soffan för att bli avkonterfejad!

Som diktare var den lärde språkprofessorn ett under av folklighet. Lars Huldén skrev vardagsnära dikt, där en underliggande humor ständigt glimtade till. Till leda kunde han av recensenter få höra att han var rolig och ”underfundig”, men det är faktiskt ord som säger mycket om själva stilgreppet. ”Lyckligast den som är husmus i språkets hydda”, löd hans aforistiska credo.

Redan från början hade han ett gott öga till tillvarons absurditet. Och det samhällskritiska inslaget var betydande mitt i det som kunde kallas idylldiktning. Han ville se sig som en som störde det fina folket i salongerna:

I lyrikens allvarsrum
klampar jag in.

Diktarna sitter där
och lyssnar till musiken
kring den döde.

Så jag bär mig åt!
Somliga pekar på mössan
andra på kängorna.
Återstår bara att bränna av
ett hagelskott i kristallkronan.

Det pretentiösa gav han inte mycket för – och det kunde han ofta iakttä i akademiska sammanhang. Det fanns skärpa bakom Lars Huldéns vänliga fasad.

Samlingarna blev många. Till de mest kända hör ”Spöfågel” (1964), ”Herededikter” (1973), ”J.L. Runeberg och hans vänner” (1978), ”Jag blir gammal, Kära Du” (1981), ”Psalmer för trolösa kristna” (1991) och ”Inga stjärnor i natt, sir” (2012). Under sina många resor hade han alltid papper och penna till hands: resultatet blev flera volymer med resedikter. En pionjärinsats var lyriken på dialekt i boken ”Heim/Hem” (1977). Som tillfällesdiktare anlätades han ofta. Raden av festdikter i olika sammanhang är imponerande lång och en genre för sig är de lysande översättningarna av finska schlagertexter. När Arja Saijonmaa sjunger örhänget ”Ljuvliga ungdom” dansas orden fram i Huldéns takt.

Han tar alltid avstamp i det konkreta: en synbild, ett minne, en människa (ofta ur barndomens Österbotten). Hans teman är klassiska: kärlek, längtan, död. Ju längre han levde desto mörkare blev tonfallet, eller kanske man kunde säga mera resignerat: ”En liten vattenpöl, en näve blomjord, det var jag det”.

Kärleksyra får sällskap av maskarnas mummel i jorden. Samlingen ”Mellan jul och Ragnarök” (1984) kunde snarast ses som en undergångsvision. Ett mästerverk i sitt slag är ”Läsning för vandrare” (1974) som kom i ny och utvidgad utgåva i samband med författarens 90-årsdag. Det är en sorts motsvarighet till grekiska epigram eller Edgar Lee Masters berömda ”Spoon River Anthology”, där diktaren vandrar på en kyrkogård och noterar gravarnas budskap.

Hos Huldén är det fråga om 238 korta repliker och utrop från dem som ligger i jorden: ”Du som vet vem jag var säj det till någon”.

En kort protest lyder: ”Nej!”

En annan röst har ett mera trösterikt budskap: ”Det fanns ingen som jag”.

Och den desillusionerade sätter punkt: ”Jag visste att det skulle sluta så här”.

Kollaget formas till ett oändligt rörande rekviem.

”Läsning för vandrare” är en liten volym som bokstavligen kan ge tröst för varje ögonblick under livsvandringen.

Till hela sin litterära framtoning var Lars Huldén poet, en rytmens musikaliska ordsnidare. Det märks också i hans novellistiska prosa, samlad i ”Berättelser” (1996), som kan fungera som en ingång till hela hans författarskap. Ömsint skriver han om barndomens präglade upplevelser, om tryggheten i landsbygdsmiljön, om de aldrig uppslitna rötterna i Munsalas jord, om hus och arbetsmetoder på en bondgård under tidigt 1900-tal. Men prosan formas också till skrönor om mer eller mindre trevliga upplevelser runtom i världen, ibland med minst sagt fantasifulla utvecklingar, som när han totalt

oförberedd rör drottning Silvia till tårar genom ett föga faktaspäckat festtal om "Kalevala".

Senare skulle det finska nationaleposet länge sysselsätta hans tankar. Tillsammans med sonen Mats Huldén publicerade han 1999 en översättning som genom sin språkliga svikt och uppfinningsrikedom gav Elias Lönnrots klassiska verk många nya läsare. Till raden av översättningar hör också flera av William Shakespeares skådespel, som i Lars Huldéns tolkning uppförts på scener både i Finland och Sverige.

Sin kärlek till den store föregångaren Carl Michael Bellman bekände han i en populärt hållen biografi, som 1994 kom ut i förlaget Natur & Kulturs serie "Litterära profiler". Vill man snabbt få en bild av människan och diktaren Bellman är det fortfarande en av de bästa introduktionerna. Och förstas skrev Huldén samtidigt en hel diktsamling i mästarens anda, "Dikter om Bellman" (1992).

Professor och skald. Men också i hög grad en organisationsmänniska, som styrde och ställde i finlandssvenskt kulturliv. Lars Huldén var ordförande både för Finlands svenska författareförening och Svenska litteratursällskapet, med tillgångar som överstiger Nobelstiftelsens. Under 28 år tillhörde han styrelsen för en annan central kulturaktör, Svenska folkskolans vänner. Han axlade ordförandeskapet för Lilla teatern i Helsingfors och Finland-Samfundet. Under 20 år bebodde han hedersbostaden Diktarhemmet i Runebergs hemstad Borgå.

På ett nordiskt plan knöt han vida kontakter; en novell handlar om ett besök hos gode vännen Klaus Rifbjerg i Danmark. Island med sina dikter och myter hade en speciell plats i hans hjärta: "Jag brukar säga till mina vänner att jag med en halvtimmes förvarning är beredd att resa dit när som helst", skriver han i berättelsen "De isländska ryttarna".

Föga förvånande kröntes hans diktarbana 2000 med Svenska Akademiens stora nordiska pris, som hade föregåtts av en rad prestigefyllda belöningar, från Svenska litteratursällskapet och Svenska folkskolans vänner stora pris till Dan Andersson-priset och Alf Henrikson-priset.

Men trots att Lars Huldén på alla sätt ingick i ett akademiskt och litterärt etablissemanget bevarade han sin anspråkslösa livsattityd, sin närhet till ursprunget. Han hade färdats vida i världen, ändå förblev Munsala och Nörråkers det egentliga hemmet, en trygghet att alltid återvända till. Sällan har en diktare blivit så ett med sin barndoms landskap; han är sannerligen en platsens universella poet.

Och nu när Lars Huldén är borta återvänder jag ständigt till "Läsning för vandrare" med dess lakoniska visdom:

Läs en vers för mig,
kanske det hjälper dig.

PATRIK HARALD

NATIONALEKONOMEN BENGT HOLMSTRÖM

EN LÄNGE TIPPAD EKONOMIPRISTAGARE

Foto: Sandra Birgersdotter

Bengt Holmström

Nobelpriset i ekonomi 2016 gick till finländaren Bengt Holmström. Holmström är den femte finländska Nobelpristagaren och den första som har fått ekonomipriset. Tillsammans med Oliver Hart belönades han för sina bidrag till kontraktsteorin. I Finland, som i år firar sitt 100-årsjubileum, har priset tagits emot mycket positivt, och det har också bidragit till att ge landet ökad synlighet internationellt.

Patrik Harald är journalist och ekonomireporter på *Hufvudstadsbladet*.

På upptakten till firandet av landets 100-årsjubileum överraskades många finländare av tillkännagivandet att deras landsman Bengt Holmström tilldelas Sveriges Riksbanks pris i ekonomisk vetenskap till Alfred Nobels minne – eller Nobelpriset i ekonomi, som det populärt kallas. Finländarna är

inte direkt bortskämda med Nobelpristagare; Holmström är den femte i raden, och den förste som tilldelats ekonomipriset. Han delar priset med den brittiske nationalekonomen Oliver Hart.

Men långt ifrån alla blev överraskade. Inom Holmströms egen yrkeskår såg många det enbart som en tidsfråga innan det skulle bli hans tur. Så betydelsefull anses hans forskning vara.

– Hart och Holmström är så uppenbart förtjänta, att min första tanke var ”har de inte redan fått det?”, twittrade till exempel Paul Krugman, professor vid Princeton-universitetet och krönikör i *New York Times*. Krugman fick själv ekonomipriset 2008.

Till och med i tv-serien "Simpsons" figurerade Holmströms namn redan för flera år sedan när rollfigurerna spekulerade om framtida pristagare.

Trots att Holmström, född 1949, belönats med ett av världens mest prestigefyllda vetenskapliga priser, hade han ursprungligen inga planer på att göra en vetenskaplig karriär. Det var inte ens nationalekonomi han först valde att studera, utan matematik och fysik. Han tog sin kandidatexamen i matematik vid Helsingfors Universitet 1972 och inledde sedan yrkesbanan vid den

finländska industrikoncernen Ahlstrom. Det var arbetet med att utveckla Ahlstroms strategi som förde honom till USA. Där såg han en chans att fördjupa sig i frågor som intresserade. Under ett år som stipendiat vid ansedda Stanford-universitetet föddes tanken på att doktorera. Hans forskningsområde, incentivfrågor, är inspirerat från tiden inom Ahlstrom.

– Stanforduniversitetet på 70-talet var en mycket stimulerande miljö och jag hade sådan tur att de problem och frågor som jag intresserat mig för inom näringslivet, också började bli aktuella inom ekonomiforskningen. Jag var helt enkelt på rätt plats vid rätt tidpunkt, sade Holmström i en intervju för SVT i samband med att priset offentliggjordes.

Efter att ha doktorerat 1978 kom Holmström och familjen tillfälligt tillbaka till Finland, där han jobbade ett år som biträdande professor på Svenska Handelshögskolan – Hanken – i Helsingfors. Under den tiden fick han en förfrågan från Harvard om han var villig att återvända till USA. Återvändande gjorde han förvisso, men valde i stället Northwestern University i Illinois. Att han valde bort chansen att jobba vid världsberömda Harvard väckte förvåning i omgivningen, men Holmström ansåg att Northwestern var ett bättre val när det gäller de ämnen han intresserade sig för. Vid Northwestern jobbade han som biträdande professor i fyra år och blev därefter professor vid Yale. Där stannade han i elva år, trots att han i intervjuer låtit förstå att forskningsmiljön inte var den bästa. Men familjen trivdes. Efter Yale stod sedan nuvarande arbetsplats i tur, Massachusetts Institute of Technology – MIT – i Boston.

Trots att Holmström varit bosatt i USA sedan 1970-talet är han fortfarande finsk medborgare. Han har starka band till Finland och ombeds ofta kommentera den finländska ekonomin. I en intervju har han sagt att USA-karriären egentligen inte var något målmedvetet beslut, utan att jobb och studier hållit honom där.

– I USA har familjen hela tiden levt enligt en ett-år-åt-gången-princip.

Holmström har under årens lopp publicerat en stor mängd vetenskapliga artiklar i prestigefyllda tidskrifter. Den forskning han belönades för, härstammar från hans tidiga forskarbana i slutet av 1970-talet. Det handlar om hans, och medpristagaren Oliver Harts, bidrag till den så kallade kontraktsteorin. Den hjälper oss att förstå innebörden i de kontrakt som reglerar många funktioner i samhället.

Holmströms forskning visar bland annat hur kontrakt hjälper oss att hantera dolda intressekonflikter. Kort sagt kan det göras genom att kontrakten utformas så, att parterna har incitament att fatta beslut som gynnar deras ömsesidiga intressen.

Den så kallade informationsprincipen, som Holmström presenterade 1979, går ut på att ersättningen till en verkställande direktör (vd) inte enbart ska knytas till bolagets aktiekurs, eftersom kursen kan påverkas av så många andra

faktorer än vd:ns insatser. Risken är stor att vd:n belönas enbart tack vare god tur. Bättre är att se på aktiekursen i relation till jämförbara bolags aktiekurs.

Ju svårare det enligt Holmström är att observera vad den anställda faktiskt gör – till exempel om många externa faktorer inverkar på sambandet mellan den anställdas handlande och företagets resultat – desto mindre ska lönen baseras på resultatet.

Holmström har också visat att en anställd inte enbart motiveras av pengar, utan också av framtida karriärmöjligheter. Här, påpekar han, kan omtanken om karriären leda till att unga människor arbetar alltför hårt, medan äldre som saknar incitament tar det alltför lugnt.

Holmström har också påtalat risken med att en anställd med många arbetsuppgifter koncentrerar sig på sådana, vars resultat ger bäst belöning, och försummar mindre observerbara uppgifter.

Efter att priset offentliggjordes har många av Holmströms uttalanden från det förflutna grävts fram i medierna – kanske i ett försök att teckna en mindre smickrande sida av honom. Till exempel har hans kritiska uttalanden om facket ofta citerats.

Holmströms syn på facket är dock inte särskilt kontroversiell. Det han säger är att de gamla fackföreningarnas tid är förbi, eftersom det i dagens samhälle finns så många nya typer av jobb, och att den traditionella arbetsbilden har förändrats. Men det här är ingen ovanlig uppfattning i dag; många andra konstaterar detsamma. Det är uppenbart att det i dag finns en växande grupp finländare för vilka centralorganisationernas beslut är helt irrelevanta. Det gäller till exempel många uppstarts företag.

Holmström har fått både ris och ros för sina åsikter i utbildningsfrågor. Han anser att fler finländska studerande borde nöja sig med en lägre högskoleexamen och att utbildning på högre nivå borde koncentreras till bara några få forskningsuniversitet i landet. Han har kritiserat de finländska studerandena för att hänga för länge vid universiteten, jämfört med i USA där takten är högre.

Han har också riktat hård kritik mot den finska regeringens beslut att under valperioden skära ned nästan en miljard euro på utbildningen. För sitt ställningstagande har han fått mycket beröm, inte minst från universitetsvärlden.

Det finländska utrikesministeriet gör varje år en översikt över hur Finland syns i utländska medier under det gångna året. Från 2016 lyfts givetvis Holmströms ekonomipris fram.

Pekka Huhtaniemi, utrikesministeriets expert på Finlandsbilden i utlandet, säger att ett Nobelpris är en viktig byggsten i bygget av ett lands varumärke.

– När Finland nämns i så här ärevördiga sammanhang är det alltid positivt för Finlandsbilden.

Samtidigt, säger Huhtaniemi, så ska man inte ha för höga förväntningar på att världens alla miljarder människor har noterat Holmström och hans ursprung.

– Men åtminstone i de kretsar där Nobelpriset ses som en betydelsefull kunskapsmätare – vilket är inflytelserika kretsar – är man medveten om vem han är.

Huhtaniemi säger att det är bra att priset kom i fjol, och inte under jubileumsåret, så frestas man inte att tro att svenskarna gav priset som en hundraårspresent till Finland, utan verkligen som ett erkännande av Holmströms meriter.

– Holmström är en pristagare vars karriär ännu fortsätter och som kommer att bistå samhället med sin kunskap, säger Huhtaniemi.

Bengt Holmström är den femte finländaren som tilldelats Nobelpriset. Före honom belönades president Martti Ahtisaari 2008 för sina insatser som fredsmäklare i Namibia. Tidigare finländska pristagare är Ragnar Granit i medicin 1967, Artturi Ilmari Virtanen i kemi 1945 och Frans Emil Sillanpää i litteratur 1939.

NT-INTERVJUN

DAGFINN HØYBRÅTEN

STYR NMR-SKUTAN

Foto: Magnus Fröderberg/norden.org

Dagfinn Høybråten

Nordiska ministerrådets (NMR) högsta ämbetsman norrmannen Dagfinn Høybråten är tidigare minister (1997-2000, 2001-05), partiledare (Kristelig Folkeparti 2004-11), stortingsrepresentant (2005-13), medlem av Nordiska rådet (NR) (2005-10) och dess president (2007-08). I praktiken är han både general för sekretariatet och sekreterare för ministrarna.

Henrik Wilén, förbundssekreterare på FNF – Föreningarna Nordens Förbund har samtalat med Dagfinn Høybråten.

Att tiden som generalsekreterare för NMR sammanfaller med en period när Norden väcker stort internationellt intresse och många nordiska politiker, bland annat till följd av ändringar på den europeiska och globala scenen, hävdar att Nordens tid är nu, gör uppdraget ännu intressantare. Och

då saknar det inte betydelse att generalsekreteraren under sin långa karriär har suttit på alla sidor av det nordiska bordet.

När Høybråten tillträdde 2013 framhöll han att potentialen för det nordiska samarbetet är betydligt större än det vad som utnyttjas. Har den potentialen utnyttjats bättre de senaste åren?

– Definitivt. Yttre omständigheter har naturligtvis inverkat, men vi har också nått en inre balans. Genom politiska reformer har samarbetet effektiviserats. Idag är det mindre politisk ping-pong och det uppstår snabbare en reell politisk dialog som gör att Nordiska rådet kan pricka av en fråga. Trögheten i beslutsfattandet har blivit mindre och på NMR kan vi fatta beslut direkt via de nordiska huvudstäderna. Den politiska energin är en bra drivkraft, det gäller att se möjligheterna.

Strategiska rapporter i fokus

Høybråten är mån om att understryka behovet av att lyfta blicken över det dagspolitiska för att se hur läget kan se ut om 10-15 år. Han hänvisar till Stoltenberg-rapporten som modell. Tidigare norska utrikes- och försvarsministern Thorvald Stoltenbergs rapport *Nordisk samarbeid om sikkerhets- og utenrikspolitik* (2009) presenterade ett antal politikområden och former inom

vilka det nordiska utrikes- och säkerhetspolitiska samarbetet skulle kunna utvecklas. De flesta av Stoltenbergs 13 punkter har på ett eller annat sätt förverkligats.

– Det gäller att fråga sig var potentialen är som störst. Var ligger mervärdet i närhet? Man kan ringa in 10-15 samhällsområden där det finns en uppenbar fördel att göra gemensam sak, säger Høybråten och nämner Könberg-rapporten som ett annat gott exempel.

Den tidigare svenska sjukvårds- och socialförsäkringsministern (1991-94) Bo Könberg presenterade 2014 rapporten *Det framtida nordiska hälsosamarbetet*, som kom med konkreta förslag på hur samarbetet kan utvecklas inom den närmaste framtiden. Förslagen handlar bland annat om kampen mot antibiotikaresistens, sällsynta diagnoser, högspecialiserad behandling, registerbaserad forskning, folkhälsa, patientrörlighet, e-hälsa och teknologi, psykiatri, hälsoberedskap, läkemedel och tjänstemannautbyte.

– Det har skett en uppföljning på alla de 14 punkter som Könberg lade fram. Den har satt agendan för ministrar, parlamentariker och ämbetsmän. Det handlar om att ta konkreta initiativ och följa upp dem.

Høybråten påpekar att båda rapporterna visar att Norden har mycket att vinna på ett tätare samarbete. Konkreta förslag betyder ökad kvalitet. Den här typen av verksamhet ligger i linje med generalsekreterarens ambition att ministerrådet skall vara mindre mötesmaskin och mera tankepartner.

– Effektivare möten ger mera resurser över för tankearbete. Vi har nyligen grundat en analysenhet inom NMR som stärker vår roll som tankepartner. Reformarbetet inom huset bidrar också till ökad flexibilitet. Det märktes till exempel under det finska ordförandeskapet när flyktingkrisen ställde stora krav om omdisponeringar.

När Høybråten tillträdde och presenterade sin vision för medarbetare fick han en försvunnen fråga om allting faktiskt ska genomföras. Svaret var och är – ja.

Rapportserien har följts upp med en genomgång av samarbetet inom arbetslivet och får fortsättning i vår då tidigare Nokia-chefen Jorma Ollila, som också har en bakgrund som Shells styrelseordförande, presenterar en strategisk studie om hur energisamarbetet i Norden kan stärkas ytterligare. En ny granskning av miljöarbetet har satts igång och i höst är det dags för en genomgång av socialområdet.

Norden "coolare" ute än inne

Under sina år inom nordiskt samarbete, han deltog redan som tonåring i Foreningen Nordens seminarier, har Høybråten aldrig upplevt att Norden varit så uppmärksammat internationellt som under de senaste åren.

– Det gäller på alla områden, allt från kulturyttringar som film och litteratur till välbefinnande, ibruktagande av ny teknologi och jämställdhet. De nordiska länderna ligger i topp i de flesta internationella rankingar och

anses vara världens starkaste demokratier. Därför är Nordens tid definitivt nu om man ser till det globala perspektivet, men det återspeglar sig inte alltid i intresset inåt. På det nationella planet är vi inte riktigt medvetna om betydelsen av att ha så pålitliga grannar som vi har. Det är viktigt att nordborna känner sina närmaste grannar och tar vara på de möjligheter vi har att agera tillsammans. Var för sig har vi inte speciellt stor tyngd, men tillsammans är vi en region att räkna med.

EU-medlemskapet för Finlands och Sveriges del i mitten på 1990-talet medförde en nedprioritering av det nordiska samarbetet, men under årens lopp har det ändrat sig. Dels för att EU upplever bistra tider, dels för att ländernas administrationer vant sig vid att hantera EU-ärenden. Idag finns det energi även för annat än EU-anpassning. Dessutom är det nordiska samarbetet och EU-medlemskap inte varandras alternativ utan snarare komplement.

– Idag har NMR en strategi för hur Norden skall samarbeta om EU-saker. Det hade varit otänkbart tidigare, säger Høybråten, som gärna lyfter fram den variabla geometrin som en styrka i det nordiska samarbetet.

– Variabla geometrin tar sig uttryck i att somliga nordiska länder är EU-medlemmar, medan andra ingår i EES. Tre är Nato-medlemmar, medan två står utanför beslutsfattandet men samarbetar tätt. Ett land är med i eurozonen, medan andra står utanför. Ett land (Norge) deltar detta år i den allt viktigare G20-gruppens arbete. I en sådan situation är det väldigt nyttigt att sitta vid samma bord. Alla har något att ge och alla har något att få.

Uthållig och otålig

I en politisk miljö som det officiella nordiska samarbetet där fem länder ska samsas trots att utgångspunkterna inte alla gånger är så lika som man kunde tro, är det lätt hänt att någon part känner sig frustrerad över att integrationen går långsamt eller tar en omväg. Frustrationen kan ibland drabba även generalsekreteraren.

– Visst. Till min natur är jag uthållig, men också otålig. Jag är gärna pådrivande i frågor som jag upplever som viktiga, men det är klart att en generalsekreterare skall veta sin plats. Det är naturligtvis till fördel att jag i egenskap av tidigare politiker i regering och parlament är insatt i hur politiska processer framskrider. Den räta linjen mellan två punkter är alltid den kortaste, men ibland får man ta omvägar.

Inom Föreningarna Norden har det förts fram förslag om en ny nordisk arena med modell från toppmötet i schweiziska Davos – ett årligen återkommande "Nordic Economic Forum" där näringsliv, kulturinstitutioner, politiker, ämbetsmän och medborgarrörelser skulle diskutera gemensamma utmaningar. Tanken lanserades ursprungligen av chefredaktören för *Broen.xyz* Hilde Sandvik och tankesmedjan *Dalberg*. Kan NMR tänka sig att vara med på en sådana arena, driven av näringslivet som ser Norden som en hemmamarknad?

– Vi är gärna med och samarbetar om ett sådant initiativ. NMR vill naturligtvis vara relevant för näringslivet. Men först gäller det att bygga upp ett seriöst koncept som håller på lång sikt. Enskilda diskussionsmöten har förekommit tidigare, utan att det lett till något konkret. Redan nu förekommer tätt samarbete mellan politiker och näringslivsledare, säger Høybråten och nämner som gott exempel tidigare finska energiministern Olli Rehns (c) initiativ att sammankalla alla Nordens energiministrar och cheferna för de största nordiska energibolagen till gemensam överläggning.

Ad hoc-ministerråd för digitalisering

ID-kontroller vid Öresund är ett lågvattenmärke när det gäller den fria rörligheten i Norden. Men det är ingenting som Nordiska ministerrådet kan göra något åt. Den svenska regeringens beslut är helt enligt regelverket och därmed legitimt. De nordiska samarbetsministrarna har däremot gett generalsekretären i uppdrag att följa upp konsekvenserna av ID-kontrollerna på Kastrup.

– Jag har avgett två rapporter och det är ju uppenbart att det har stora konsekvenser dels för pendlarna vars dagliga resor kompliceras och förlängs, men dels också för tillfälliga resenärer som inte är vana vid de nya formaliteterna.

En samarbetsfråga som inte har något eget ministerråd är digitaliseringen som i olika länder sorterar under olika ministerium. Eftersom statsministrarna satt som mål att Norden skall vara världens mest integrerade region ställer det självfallet krav på harmonisering också på detta område.

– Vi har numera möjlighet att upprätta så kallade ad hoc-ministerråd och det är ett tecken på att apparaten används effektivt. Flexibiliteten är avgörande.

Till saken hör att utrikesministrarna och försvarsministrarna saknar ett eget ministerråd, men det hindrar dem naturligtvis inte från att samarbeta. Försvarsministrarna har skapat en egen struktur, Nordefco, med roterande ordförandeskap.

Från sin tid som hälsominister hemma i Norge är Høybråten kanske mest känd för den så kallade ”røykeloven”, lagen som förbjöd tobaksrökning i offentliga lokaler och på restauranter. Först var motståndet starkt, men idag är det svårt att tänka sig att det någon gång varit tillåtet att förpesta luften på kontor, restauranter och i andra allmänna rum.

När hans ämbetsperiod på Nordiska ministerrådet är till ända våren 2019 säger han sig vara nöjd om han blir ihågkommen för att ha politiserat, effektiviserat och internationaliserat det nordiska samarbetet. Och om hans ambitioner förverkligas tills dess blir han nog karakteriserad som en norsk ”ryddegutt”.

Henrik Wilén

FÖR EGEN RÄKNING

FINLAND INFÖR NÄSTA SEKEL

Pär Stenbäck

Pär Stenbäck skriver om vilka vägval Finland kan göra under nästa sekel och vart de kan leda. Han hoppas att 2017 ska innebära en öppning mot större optimism i den finländska samhällsdebatten.

Stenbäck är tidigare utbildnings- och utrikesminister och internationell Röda Kors-ledare. Han har också varit generalsekreterare för Nordiska ministerrådet. I dag är han aktiv samhällsdebattör och styrelsemedlem i flera internationella organisationer.

Den som önskar skapa ett framtidsscenario för republiken Finland står inför en grannliga uppgift. Det finns två möjligheter: Endera att utgå från att vägen framöver blir lika gropig, med uppförs- och nedförsbackar, med krig och plötsliga scenförändringar, sådan den gestaltat sig under de gångna

hundra åren. Eller man kan göra ett försök att skapa en bild av ett annorlunda Finland, ett land som bryter ny väg och som lösgör sig från de skuggor som historien ännu kastar över den, trots allt, unga republiken.

Det kan låta litet konstigt att kalla Finland ungt, men så är det om man ser på oss ur grannländernas perspektiv, från Sveriges eller Rysslands horisont. Ändå finns de yngsta staterna söder om Finland, där de baltiska länderna visserligen blev självständiga i jämbredd med Finland, men förlorade friheten under femtio svåra år. Tillfrågad om vilken är den mest omvälvande händelsen under mitt vuxna liv, brukar jag svara att det var Estlands förnyade frihet. Under många decennier hade jag tittat mot söder, över Finska vikens vatten mot Estland och knappast kunnat tro att jag en gång kunde sätta mig i min båt och utan formaliteter styra över till den andra kusten.

Det är ändå märkligt att tänka den kontrafaktiska tanken: Om Ryssland inte hade besegrats i första världskriget och om inte den bolsjevikiska revolutionen hade svept bort kejsardömet, hade kanske Finland förblivit en del av ett stort imperium som sträckte sig ända till Stilla Havet. Hur ett sådant Finland skulle ha utformats är svårt att föreställa sig, men det perspektivet skulle nog var minst lika dramatiskt som våra hundra år av självständighet. Ett är dock säkert: I Rysslands hägn hade vår nationella kultur, våra två språk och sedvänjor inte haft en ljus framtid. Den ryska synen, oberoende av styrelsesätt och

ideologi, på små folk och deras kultur, är inte nådig eller tolerant. Man anser sig ha en civilisationsuppgift genom att ryskan och den ryska kulturen står högre än lydfolkens.

Om man försöker sig på den svåra uppgiften att spå om framtiden för Finland, kan man ställa några frågor inför vilka nationen står de närmaste åren.

Kommer Finland att fortsätta som medlem av EU, trots att kritiken av den försvagade unionen växer på många håll? Vi stannar nog: En sammanställning av olika opinions- och attitydmätningar visar att finländarnas majoritet fortfarande står fast vid sitt beslut från 1990-talet. Dessutom kommer de politiska partierna att akta sig för att kräva en ny folkomröstning i frågan. Brexit-omröstningen visade att en utgång med knapp majoritet inte ger legitimitet för dramatiska förändringar.

En följdfråga: Kommer Finland att hålla sig kvar i euro-zonen? Allt flera nationalekonomer säger nu att euron inte skapat den stabilitet som förutsattes, när finans- och budgetpolitiken i eurozonen inte ser ut att kunna samordnas. I denna fråga seglar Finland under överskådlig framtid i Tysklands kölvatten; ensamma lämnar vi inte eurozonen. Inte heller finns det en nostalgi för att återvända till den gamla finska marken. Skulle euron gå upp i rök, vore många finska beslutsfattare beredda att överväga en nordisk valuta, kronan, väl medvetna om att de tre eller fyra nuvarande kronländerna sannolikt har svårt att samsas.

Nu frågar sig säkert många Norden-entusiaster: Men i så fall kanske den länge drömda nordiska förbundsstaten äntligen kunde bli verklighet? Skall tanken alls ses som realistisk, måste dock omvälvande saker hända. Om det stora fredsprojektet EU vittrar sönder på grund av att de nationalistiska strömningarna i EU:s äldsta medlemsländer får överhanden, samtidigt som USA drar sig bort från Europa och försvarsalliansen NATO, kanske opinionerna då börjar mogna för det nordiska alternativet. Presidentvalet i USA har lett många in på nya tankebanor. Men ännu har vi inte facit i hand.

Nu återstår frågan: Skulle Finland, och Sverige för den delen, hållas med på en sådan galeja? Frågan är inte oberättigad, eftersom det i båda länderna finns traditioner och ideologier som måste beaktas. Våra länder har inlett ett försvarspolitiskt samarbete som tycks ha ett brett stöd både bland militärer och politiker. Samtidigt uttalar statsministrar och presidenter emfatiskt att det inte kan bli fråga om ett regelrätt försvarsförbund, dvs. en allians. I Finland är den bedömningen vanlig att Sverige till syvende og sist vill behålla sin handlingsfrihet och inte ge bindande löften om militärt engagemang utanför landets gränser. Härför talar en lång tradition av försiktighet som gett god utdelning. Dessutom har Sverige en lång väg att gå innan landet återfår sin gamla militära potential.

En gång inne på säkerhetspolitik är det tid att ställa frågan: Går Finland med i NATO? Den frågan kan inte besvaras med ett enkelt ja eller nej; svaret är långt avhängigt av utvecklingen i vårt gemensamma närområde. Visserligen visar alla opinionsmätningar att en majoritet av folket säger nej tack till NATO, men man kan också utläsa att en växande andel är tveksamma. Den enkla tankemodellen är att om Ryssland fortsätter med en aggressiv och expansiv politik, då kan opinionen snabbt svänga. Om så sker, väntar folket förmodligen på en bedömning av president, regering och riksdag: Nu är vi tvungna att tänka om och utnyttja den s.k. NATO-optionen.

När Finland försöker se in i framtiden, finns där alltid en säkerhetspolitisk dimension. För det borgar landets geografiska läge, geopolitikens återkomst och historiens lärdomar. Vår tidigare president Mauno Koivisto gav 2001 ut boken "Rysslands idé". När den ryska översättningen presenterades i Moskva, blev han av en rysk journalist tillfrågad: Vilken är då Finlands idé? Presidentens svar var lika kort som entydigt: Överlevnad (fi. selviytyminen).

Men den nuvarande linjen rubbas knappast under en överskådlig tidsrymd: Presidenten upprätthåller en dialog med sin kollega i Kreml, med tanken att det knappast skadar att hålla sig informerad om den stora grannens funderingar. Samtidigt är Finland lojalt med EU:s sanktionsbeslut, trots att de påverkar vår ekonomi.

Båda presidenterna, Putin och Niinistö kommer att omväljas inom något år, allt annat skulle innebära en liten revolution. Sauli Niinistö har ett brett stöd, men kan enligt enstaka bedömare också överraska. Någon självklar efterträdare finns inte inom synhåll, pretenderer nog.

Detta för mig fram till en kort granskning av det finländska partifältets formering inför nästa sekel. Experimentet med det främlings-, EU- och svenskfientliga sannfinländska partiets regeringsmedverkan går nu in på andra halvleken, men det är inte helt säkert att partiet sitter där perioden till slut. Slitningarna mellan de tre maktpartierna kommer att öka och kan bli akuta när sannfinländarna eventuellt byter ordförande senare i år. Då leds partiet kanske av en EU-parlamentariker som för in partiet på en radikalare linje och som t.ex. signalerat för samarbete med Sverigedemokraterna.

Egentligen skiljer sig den finländska partistrukturen inte nämnvärt från andra demokratiska länders. På en punkt dock: Centerpartiet har bevarat sitt väljarstöd trots den starka struktururomvandlingen; partiet företräder landsbygden och regionerna. I övrigt gäller allmän-europeiska trender med socialdemokratins långsamma nedgång (just nu dock en opinions-topp), miljöpartiet de grönas uppgång och växlingen mellan regerings- och oppositionspartierna i val. I Finland gäller nu och framöver att regeringspartierna vet vilka reformer som bör genomföras, men inte hur man skall vinna nästa val med den reformpolitiken.

Personligen anser jag att partiernas försämrade kontaktytor med väljarna tyder på att vi närmar oss en demokratins kris. Risken för att nya, radikala rörelser tar initiativet med hjälp av demagogiska förenklningar blir större, också i Finland. I varje land tycks det finnas en väljarpotential som kan ge anti-demokratiska rörelser spelutrymme, medan det traditionella partietablissemanget står rätt handfallet inför utmaningen. Sverige och Finland har idag mött denna utmaning på olika sätt, dels exkluderande, dels inkluderande. Det återstår att se hur det går med Finlands experiment. Jag tror inte att besvikelsen bland gräsrotsväljarna över sannfinländarnas impotenta regeringsmedverkan leder till att protestviljan går upp i rök, snarare söker den sig andra uttrycksformer. Vilka de är blir avgörande för hur partikartan ser ut i framtidens Finland.

Som sagt, partistrukturen är statisk och kan spåras ändå till 1800-talets historia. När stora delar av den då svenskspråkiga överklassen åtog sig uppgiften att skapa en finsk kultur och göra finskan till landets nationalspråk, delade sig finskhetsrörelsen så småningom i två delar, den gammalfinska och den ungfinska. Den förra sökte stöd för språkkampen hos den ryska överheten, den senare formades i en liberal europeisk tradition i samarbete med den svenska språkgruppen i kampen mot förryskningspolitiken kring sekelskiftet 1900.

Märkligt nog kan man ana samma ideologiska strömningar ännu i dagens Finland. Skiljelinjen mellan gammal- och ungfinskheter löper rakt genom flera borgerliga partier, dels i form av inställningen till Rysslandspolitiken, dels i inställningen till det svenska språket, Norden och Europa. Bilden är självfallet idag mera komplex än så. Den äktfinska rörelsen före andra världskriget ville helt eliminera svenskan och förringade betydelsen av rätts- och kulturarvet från de 600 åren som en likvärdig del av det svenska riket. Den nationalistiska historieskrivningen har visserligen numera korrigerats och ersatts av en mer balanserad historiesyn, men det finns en underström som tyder på att finskhetsrörelsens mål ännu hägrar för somliga, medvetet eller omedvetet.

Därav nästa fråga: Förblir Finland ett land med två likvärdiga nationalspråk? Mitt svar är ett villkorligt ja. Om dagens trend av ständiga nålsting mot svenskundervisningen i den finska skolan fortsätter och om förutsättningarna för en fungerande tvåspråkighet gradvis urholkas, kan den gammalfinska drömmen gå i uppfyllelse. Hittills har historie- och ideologimedvetna rikspolitiker såsom Johannes Virolainen inom centern och Paavo Lipponen inom socialdemokraterna genom sin auktoritet dämt upp de äktfinska passionerna. Idag råder det brist på sådana ledargestalter, när en del politiker svävar på målet.

Dock bör det tilläggas att ett illavarslande steg mot ett enspråkigt Finland togs för ett decennium sedan då svenskan avskaffades som obligatoriskt ämne i den nationella studentexamen. Ännu läser alla finska grundskolelever svenska i begränsad utsträckning och alla finlandssvenska elever finska.

Kommer Finland att fortsätta att vara det ledande landet i framtidens PISA-undersökningar? Ja, det tror och hoppas jag, även om trenden är nedåtgående. Invandringen till Finland ökar gradvis, vilket gör resultaten mera varierande, men den goda lärarutbildningen garanterar en hög nivå. Om vi dessutom kan motstå den svenska sjukan, ständiga experiment med reformer, så kan vi lyckas. Men redan har lilla Estland slagit storebror Finland i elevernas naturvetenskapliga kunskaper. – Störande är ändå att svenska kommuner och företag försöker täcka lärarbristen i Sverige genom att rekrytera finlandssvenska lärare.

Kommer Finland att bli ett invandringsland som Sverige? Ja, men volymen blir aldrig densamma, Sverige har ett så stort försprång. Om Finland skall överleva i demografisk mening, bör attityderna här mjukna. Just nu smälter opinionerna och samhällsapparaten de 33 000 asylsökande som ankom till Finland när Sverige så att säga svämmade över. Många av dem kommer inte att stanna men kanske man så småningom vaknar till insikt om den konkurrensfördel som Sverige redan fått och ännu kommer att få genom den insprutning av vitalitet som invandringen inneburit. Ja, det kostar och integration är inte lätt, men i längden lönar det sig.

Kommer Finland att klara sig ur den långvariga recession som drabbat landet? Ja, absolut, eftersom ekonomin alltid är cyklisk och det finns en växande beslutsamhet att ta sig upp ur gropen. Det är inte uteslutet att Finland kan skapa nya Nokia och bygga upp nya tillväxt- och innovationssektorer. I den interna debatten glömmar man ofta bort att vårt land fortfarande toppar många globala undersökningar som berör kvalitet, etik, innovation, jämlikhet. Jämförelser med Sverige är ofta missriktade då landet har en dubbelt större befolkning och en betydligt bredare och differentierad industrisektor än Finland.

En del, men bara en del, av Finlands ekonomiska framtid avgörs också av Rysslands utveckling. Även efter det sanktionerna avlyfts återstår frågan hur långt kan och bör Finlands näringsliv engagera sig i den länge efterlysta och ofrånkomliga moderniseringen av Rysslands företags- och produktionsstrukturer. Med vårt historiska perspektiv vet vi att Ryssland alltid behövt utländsk hjälp när man äntligen nått den politiska mognad som krävs för att erkänna detta faktum.

Den sista frågan jag ställer är: Kommer den sociala kohesionen, sammanhållningen och förmågan att finna samförståndslösningar att öka eller minska i framtidens Finland?

Dagens ekonomiska kris har lett till ett visst nytänkande på arbetsmarknaden, om än inte till helt nya strukturer. Nu överges de stora uppgörelserna till förmån för lokala och branschvisa avtal. Arbetsgivarna decentraliserar självmant och facket får lov att tills vidare skrinlägga planerna på jätteförbund, i

brist på enighet. Det kommer säkert att ta flera år för de nya strukturerna att falla på plats. Men krismedvetenheten har ökat, så kanske tvister och strejker så småningom närmar sig Sveriges låga nivå.

Om man är lyhörd för viskningar och rop i dagens samhällsdebatt, kan det bli så att de närmaste åren får Finlands politiker lov att ta itu med de växande inkomstklyftorna. De har skapat en ny underklass av medborgare som inte kan leva på egna inkomster, utan är beroende av olika sociala stöd. Det är inte utslutet att Finland inom fem år får en allmän medborgarlön, en minimi-inkomst i stället för det omfattande och svåröverskådliga socialstödssystemet. Men det förutsätter bl.a. en stabilisering av statsekonomin, en otacksam uppgift för dagens regering. Oppositionen, som sannolikt tar över taktpinnen 2019, lovar positiva alternativ, men de är endast realistiska om tillväxten blir snabbare än det konjunkturbarometern förutsäger.

2017 kommer att vara ett år av retrospektiva funderingar, men förhoppningsvis också innebära en vändning mot större optimism i den finländska samhällsdebatten. Mina funderingar här lider av vissa begränsningar: Jag är varken framtidsforskare eller spåman. Dessutom vet vi att varje land, stort eller litet, Sverige eller Finland, inte ensamt kan bestämma utan bara delvis inverka på sin framtid. Världssamfundets hälsotillstånd påverkar oss starkt; aldrig förr har vi varit så sammanlänkade och beroende av varandra. Dessvärre är det inte alltid en positiv växelverkan, som den som råder mellan grannländerna Sverige och Finland.

Pär Stenbäck

KRÖNIKA OM NORDISKT SAMARBETE

MIGRATION ÄR DETTA ÅRHUNDRADES VIKTIGASTE TEMA

Så säger direktören för Finlands migrationsinstitut Tuomas Martikainen i en intervju som finns publicerad på Nordforsks hemsida. Intervjun motiveras av att institutet utarbetat en rapport, "Nordic migration and integration research: Overview and future prospects", som ursprungligen beställdes av samarbetsministrarna i Nordiska ministerrådet våren 2016.

I Norden kan man få intrycket att "migrationskrisen" var något som inträffade hösten 2015. I Sverige kom då cirka 40 000 asylsökande bara under en enda månad, i oktober, vilket faktiskt är aningen flera än de 37 995 förstagångsansökare av asyl som kom till samtliga fem nordiska länder under 2016 års tolv månader.

Konsekvenserna av det stora antalet asylsökande i Norden hösten 2015 är så betydande att temat invandring och asylsökande är ett dominerande tema också i dagens offentlighet i de nordiska länderna. I fokus finns frågan om integration. Det gäller inte minst i skolorna men självklart också när det gäller vuxenutbildning och arbetsmarknadsåtgärder.

Om migrationen, som Tuomas Martikainen säger, är detta århundrades viktigaste tema så lär det samma gälla för integrationsfrågorna. Det är i stor utsträckning för att möjliggöra en bättre fungerande integration som framför allt Sverige, men även Norge och Danmark, hösten 2015 och därefter vidtagit åtgärder som påtagligt minskat antalet asylsökande. De vidtagna åtgärderna, inte minst kontrollinsatserna i Öresund, har påtagligt förändrat situationen också för Finland. Detta framgår av nedanstående sammanställning.

Antalet som för första gången sökte asyl i de nordiska staterna 2015 respektive 2016:

Land	2015	2016
Danmark	20 825	6 055
Finland	32 150	5 275
Island	354*	1 095
Norge	30 470	3 240
Sverige	156 110	22 330
Norden	239 909	37 995

Anm. Uppgifterna beträffande antalet förstagångsansökare 2015 och 2016 är hämtade från Eurostat.

*Uppgiften beträffande Island 2015 anger det totala antalet asylsökande i landet.

De åtgärder som vidtogs från 2015 och framåt i Europa, och i synnerhet de som vidtagits i Norden, har tämligen dramatiskt nedbringt antalet asylsökande i alla länder utom Island där antalet asylsökanden ökat 2016. För Sverige är antalet asylsökande i storleksordningen en sjundedel av antalet 2015 medan det i Norden som genomsnitt är gott och väl en sjättedel asylsökande 2016 jämfört med året före. Att Island ifjol blev det land som räknat per capita tog emot flest asylsökande är nog en nyhet för det stora flertalet längre österut.

Det som mer än något annat lär ha påverkat utvecklingen i Norden är införandet av identitetskontroll för de som färdas med tåg, buss och passagerarfartygfartyg från Danmark till Sverige, som började gälla den 4 januari 2016 och som alljämt gäller. Bidragande är också den gränskontroll som infördes av Sverige och som i all huvudsak gäller inresande från Danmark utöver den gränskontroll som hela tiden gällt för inresande från länder utanför Schengenområdet. De nationellt införda gränskontrollerna, Danmark och Norge följde tämligen omgående upp det svenska beslutet, är nu ersatta med att EU medgett förutom Danmark, Sverige och Norge även Tyskland och Österrike att ha tillfälliga gränskontroller. Kontrollerna har hittills förlängts med tremånadersperioder motiverat av att Grekland inte kontrollerar sin yttre gräns tillräckligt väl. Motståndet mot förlängning har ökat i EU-kretsen men själv tror jag att gränskontrollerna i vart fall består tills valet till Förbundsdagen i Tyskland i september i år ägt rum.

I Sverige hävdade åtskilliga debattörer 2015 att de då gällande, som det sades, generösa asylreglerna i det egna landet bidrog till att öka antalet som sökte asyl i EU. Så tycks alls inte vara fallet. Antalet asylsökande i EU är nära nog lika stort 2016 som 2015 trots att EU förhandlat fram ett avtal med Turkiet som påtagligt minskat antalet asylsökande i Grekland. En ökning av antalet asylsökande har konstaterats i mellersta Medelhavet efter överfarter i de farligare farvattnen mellan Nordafrika, särskilt Libyen, och Italien.

Antalet döda i drunkningsolyckor i Medelhavet var rekordstort 2016 trots EU:s åtgärder för att öka kontrollinsatserna utanför Libyens kust och övriga Medelhavet. Dessvärre kan det också noteras att antalet drunknade de tre första månaderna i år i Medelhavet är ännu större än ifjol. Ju svårare det blir för migranter att ta sig till EU för att söka asyl desto större blir kostnaderna och desto större blir riskerna som migranterna och deras smugglare tar.

Tyskland tar ett allt större ansvar när det gäller asylprövningen i Europa. År 2016 uppgick det antal som sökte asyl för första gången i Tyskland till 722 000 människor jämfört med 442 000 år 2015. Tysklands andel av EU:s totala asylmottagande har ökat från 38 procent 2015 till 60 procent år 2016. Om nordiska länder lyckas eller inte, påverkar i första hand det nordiska land som det gäller. Om Tyskland lyckas eller inte med sin asylpolitik och sin integration har avgörande betydelse för Europa som helhet. Inte minst för Norden!

Att integrationsfrågorna nu blivit betydande, stundtals helt dominerande, i de politiska samtalen i flertalet nordiska länder beror på att omfattningen av antalet asylsökande ökat påtagligt. Det framgår av att 55 procent av de utlandsfödda i Norge har anlänt de tio senaste åren. Motsvarande tal för Finland är 50 och för Sverige 39 procent. Trots detta förhållande är sysselsättningsfrekvensen bland utlandsfödda högre än EU-genomsnittet i alla de nordiska länderna. I Danmarks, Sveriges och Finlands fall är den dock enbart något högre än EU-snittet medan Island har den högsta sysselsättningsfrekvensen i hela OECD. Norge placerar sig på femte plats bland de 38 stater som ingår i rankningen.

Det finns inget enkelt samband mellan antalet invandrare å ena sidan och sysselsättningsfrekvens, relativ fattigdom eller trångboddhet å den andra sidan.

Hösten 2015 upplevde vi alla, och framför allt de som då var i ansvarspositioner, att det är mycket svårt att göra prognoser när det gäller påtvingad migration. Det gäller i minst lika stor utsträckning nu och troligen än mera i framtiden. Demografiska förändringar, kombinationen av en åldrande och i vissa europeiska länder minskande befolkning, och en stor befolkningsökning i Afrika flera årtionden framåt i tiden, lär göra migrationsfrågorna än hetare.

Jag tror att nära nog alla kan bli överens om att hanteringen av asylmottagandet i EU, sedan i vart fall 2014, är ett misslyckande. Det råder däremot stor oenighet om i vari detta misslyckande består. Somliga menar att gränserna borde ha varit tätare och bättre övervakade så att antalet som lyckades i sin ambition att nå trygghet i Europa kunde nedbringas. Andra menar att EU misslyckades med att ordna ett solidariskt mottagande och att misslyckandet beror på att ett fåtal länder fick ta på sig allt för stort ansvar. Den debatten lär fortgå.

Om den nordiska rörelsefriheten över gränserna, en källa till stolthet och ömsesidig nytta allt sedan 1950-talet, ska kunna återupprättas även i Öresund krävs inte bara nordiskt samförstånd utan också framgång i ett vidare internationellt sammanhang. Om Schengenområdets yttre gräns är säker, är rörelsefrihet utan gränskontroller inom Schengenområdet möjlig. Fördelarna med en sådan situation är uppenbara och bör vara det också för andra än de som nu finner all anledning att klaga i Öresundsregionen.

Det finns de som befärrar att "Festung Europa", en kontinent som bygger murar omkring sig, nu är på väg att bli en realitet. Så behöver inte vara fallet. Resultaten i presidentvalet i Österrike och parlamentsvalet i Nederländerna visar att de som står för ett öppet Europa inte är dömda att förlora. Utvecklingen de närmaste åren blir av stor betydelse, inte minst valen i Frankrike och Tyskland men också utfallet när Brexit blir en realitet.

Ytterst avgörs migrationsfrågorna i det globala sammanhanget. Det är inte bara frågan om att söka lösa konflikter och skapa fred där krig och terrorhandlingar är vardag. Det gäller också att undvika klimatförändringar som i flera fall redan torde ha medverkat till att driva människor på flykt och som kan komma att orsaka katastrofala miljöförändringar i framtiden. Och självklart spelar de ekonomiska klyftorna en stor roll för migrationen.

Om fred och frihet ska säkras inte bara för Norden utan för jorden som helhet behöver dessutom asylpolitiken utvecklas. Det behöver skapas legala vägar in i Europa av en annan omfattning än idag vid sidan av alla de insatser som kan göras för att undanröja orsakerna till påtvingad migration. Åtskilligt kan göras inom ramen för gällande internationell rätt. Att ge människor som har väl grundad anledning att frukta för sitt liv och hälsa en fristad borde inte vara en rättighet bara för de som kan uppehålla sig i trygghet inom avgränsade områden utan en rätt för alla.

Flertalet nordbor vill kunna röra sig fritt inte bara i Europa utan vill ha möjlighet att se också andra världsdelar med egna ögon. I ett längre perspektiv är "Festung Europa" en omöjlighet. Om vi stänger dörrar för andra så måste vi räkna med att andra stänger dörrar för oss. Den insikten innebär inte att det går att hävda att Norden kan ge alla som behöver asyl den fristad de traktar efter. Men den borde medföra att de som har välgrundade skäl att söka fristad i vår del av världen får sin sak prövad och därefter i rimligt antal ges möjlighet att uppehålla sig i Norden.

Migration bör i samma utsträckning som integration vara ett tema i nordiska sammanhang. Det är bra att Nordforsk nu presenterat en översikt av den omfattande forskning som pågår i Norden. Den lär inspirera till fördjupad forskning och som framhävs i översikten är möjligheterna till god migrationsforskning betydande i Norden tack vare väl utvecklad registerföring. Nordiska ministerrådet har också intensifierat arbetet enligt ett samarbetsprogram för integration. Fjolårets möte mellan ansvariga ministrar lär följas av ytterligare ett ministermöte detta år på inbjudan av Norges ordförandeskap.

Det finns meningsmotsättningar att diskutera. Men det finns också gemensamma problem och en framtid som kan göras bättre i samverkan mellan stater för den rörelsefrihet över gränserna som medborgare i Norden värdesatt högt i mera än ett halvt sekel.

Anders Ljunggren

BOKESSÄ

Å VÆRE MENNESKE:

To bøker med ulike tilnærminger til spørsmål
om etikk og moral, terror og litteratur

I november 2016 var jeg til stede ved en doktordisputas om religion og menneskesyn i Olav Duuns diktning. Avhandlingen som ble diskutert hadde som sin hovedtittel *Å vera menneske*; noe som går rett inn i kjernen i det rike diktverket til en av våre største romanforfattere: spørsmål om rett og galt, om vårt ansvar for andre, om skyld og skam, om ondskap og uforstand, nestekjærlighet og tilgivelse. Til sist er det kanskje slik at vi alle er skyld i alt overfor alle, men også en slik forståelse av medmenneskelig ansvar (lånt og tillempet fra Dostojevskij) trenger til dypere analyse. Når det handler om mer enn den som ofrer livet for at andre skal kunne leve, eller når noen til slutt innser at det onde ikke lar seg drepe med øks, er vi straks over i brennende spørsmål som gjelder verdier og holdninger, men enda mer moral og etikk. Men siden vi her snakker om moralske og etiske spørsmål slik de fremstilles i litteraturen, vil også samspillet mellom de estetiske aspektene ved en tekst og de etiske utfordringer den gir, måtte behandles. I moderne litteraturvitenskap har i tillegg leserens medansvar i det å skape tekstmening gjort at selve lesningens etikk er blitt viktig.

Jeg skal her unnlate å berøre den litt særnorske diskusjonen om bruk av levende modeller, med eller uten navns nevning, i en rekke norske romaner fra senere år. Alle påstår at de tar etiske spørsmål på stort alvor; i praksis ser det ut som hverken forfattere eller forlag bryr seg om det i form og fremstilling holder mål. Det estetiske trumfer så å si det etiske. Sånn er det ikke i den alvorstunge, seriøse litteratur som tar opp emner som terror, overgrep og vold av alle slag.

Etikk gjelder spørsmål om hva som er riktig og hva som er galt, hva som er godt og vondt, og kanskje aller mest om hva vi opplever som urettferdig eller krenkende. Det er blitt sagt at det var medisinske fag som reddet etikken som fagdisiplin fordi man der virkelig møtte de største utfordringene i valg som må tas og som betyr liv eller død. Etikk kan forstås som en overbygning, teoretisering, spekulasjon over moralske spørsmål som er langt tettere knyttet opp til hvordan mennesker faktisk handler. I litteraturen utprøves ofte hva som kunne ha hendt, og ikke hva som faktisk har skjedd, og det kan bli viktig å skille mellom den biografiske forfatteren og den vi leser ut av bøkene – dvs. holdninger og tanker og vektlegging – det noen kaller tekstens 'normsystem.'

Det er neppe tvil om at vi, som det heter i den ene studien (Lothe) vi kommer tilbake til nedenfor, kan bli «moralsk orientert» ved å lese litteratur. Men det er viktig å ta Lothes forsiktede formulering på alvor: «Litteratur og film gir ingen fasit, men stimulerer oss til å reflektere etisk om og ut frå det personane gjer.»

Det er med andre ord grunn til å tro at litteraturens virkning og funksjon ikke gjør oss til bedre mennesker sånn uten videre, slik noen litteraturteoretikere har ment, og slettes ikke slik at «poesien er i stand til å redde oss» slik en tidlig nykritiker formulerte det.

Det to bøkene – *Litteratur og terror* og *Etikk i litteratur og film* – har en del helt klare berøringspunkter når det gjelder tekstmaterialet som blir undersøkt; først og fremst tekster og filmer knyttet til holocaust. På et mer generelt nivå har de enda mer til felles for så vidt som det handler om hvordan litteratur kan behandle, bearbeide, tolke hendelser som utfordrer alt vi tror på, og dernest hvordan litteraturvitenskapen kan utlegge, forklare, tolke handlinger og hendelser som får vårt moralske kompass til å gå amok.

La oss først se på den store artikkelsamlingen om litteratur og terror – et naturlig emne spesielt for norske litteratur- og medieforskere etter 22. juli 2011 da terroren viste sitt fryktelige ansikt på norsk jord. Nå skal det sies at boka favner svært mye videre enn som så, men det innebærer også at innholdet kan virke noe spredt, og at de enkelte artiklene ser ut til å være et resultat mer ut fra bidragsytternes interesse eller forskningsfelt enn at de strengt forholder seg til det overordnede tema for boka. Slik blir det ofte når en bok bygger på redigerte bidrag fra en konferanse, slik denne gjør.

For *Litteratur og terror* er egentlig en nokså strengt redigert rapport fra en konferanse om litteratur og terror ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU) i 2013. Konferansen inngikk i serien med biennale konferanser i regi av Nordisk forening for litteraturvitenskap; en forening undertegnede var med på å stifte og også sto som ansvarlig for første konferansen i 1997. Som nevnt må temaet for konferansen ses i lys av terrorhandlingene som forandret Norge den 22. juli 2011 da Anders Behring Breivik tok livet av 77 mennesker og skadet en mengde andre. Det var for å se om litteraturforskningen kunne bidra til å forklare og forstå slike hendelser og kanskje selve terrorens vesen at konferansen fikk sitt tema, med underkategoriene ”volden, politikken, estetikken”. Det er dessverre slik at noen få år etter at konferansen fant sted ville materialtilfanget av terrorhandlingene i vår tid ha mangedoblet seg med Paris, Nice og Brussel, og skapt nye utfordringer både for litteratur- og medievitenskapen når det gjelder spørsmål om mediedekning, ytringsfrihet og etikk.

”Hvordan og i hvilken grad kan kunst og litteratur gi innsikt i terrorens vesen, fungere som vitnesbyrd og kanskje også gi et terror-rammet samfunn

hjelp til å arbeide seg gjennom de traumatiske lidelsene som terroren etterlater seg?” Dette sitatet fra redaktørenes forord synes å representere en målsetning, et ønske eller et håp om at de 16 bidragene i boka til sammen skal gi et andydningsvis svar, med den tilleggsbestemmelse at det er litteraturforskningen, litteraturvitenskapen som disiplin og aktivitet, som må vise om og i hvilken grad litteraturen overhodet kan sette seg så høye mål når også forfatternes reaksjoner på meningsløs terror – fra holocaust via 11. september til 22. juli – er at de blir språkløse, står hjelpeløse og tomme for ord og begreper. Terror er noe som hender, finner sted, men det er bare et ”noe” – utenfor rekkevidden for språket som bare må innrømme sine begrensinger og ikke kan annet enn mekanisk gjenta en dato, endeløst. Dette er i lett omskrevet form hva Jacques Derrida sa etter det som er blitt kjent som 9/11 – og ga slik uttrykk for det svært mange følte og prøvde å finne ord for – nemlig at vi egentlig ikke vet hva vi snakker om når det gjelder terrorhandlinger av dette slaget. Redaktørene av *Litteratur og terror* siterer en annen fransk intellektuell i første avsnitt av forordet: Michel Foucault som betrakter politisk terror som et særlig kjennetegn for moderniteten. Men beretningene om terror i moderne tider blir fort variasjoner over gamle beretninger om terror så grusom at det ikke er til å forstå. Det nye måtte i så fall være det politiske siktemålet med terror og den frykt som terroristene mer enn noe annet etterstreber. En annen side ved terroren som både 11. september og – i mye mindre grad – 22. juli – medførte, var økt kontrollvirksomhet og overvåkning – noe litteraturen i alle fall burde kunne behandle uten å rygge tilbake.

Selv om her finnes gode artikler om litteratur skrevet i helt andre sammenhenger og ut fra helt andre erfaringer enn de vi gjør oss i vår tid, ville det kanskje vært en styrke for boken om terrorhandlinger, fryktreaksjoner, litterære uttrykk og fremstillingen i mediene av slike handlinger og hendelser, tok utgangspunkt i andre verdenskrigen og holocaust, og deretter samlet seg om terroren i vår tid. Det ville betydd en samling rundt litterære uttrykk med basis i holocaust, 11. september 2001 og 22. juli 2011, og det ville gitt mulighet for dypere og grundigere behandling av de tekstene som ble tatt opp. Dette er ingen sterk kritikk av boken, og flere av de eldre bidragene er riktig gode som jeg kommer tilbake til,

Det er ikke enkelt å redigere sammen sprikende bidrag fra en konferanse med et vidt og relativt åpent tema, og redaktørene har heldigvis ikke anstrengt seg for å vise sammenheng og enhet i antologien. De slår derimot fast at bidragene tar for seg forskjellige aspekter av vold og terror ”i tida etter den franske revolusjon”. De 14 ”faglige” bidragene som publiseres, viser jevnt over solid og skikkelig humanistisk forskning, selv om jeg er litt tvilende til hva medievitenskapen bringer med seg til undersøkelsen av Behring Breiviks handlinger og alt som er skrevet i etterkant.

To åpningsforedrag – av Kjartan Fløgstad og Göran Rosenberg – innleder antologien. De tilbyr begge interessante perspektiver på den mest ufattelige av all ondskap, vold og terror som vi kjenner til – masseutryddelsene i nazistenes konsentrasjonsleire. Auschwitz er nevnt i første avsnitt hos Fløgstad og utgjør en del av tittelen til Rosenbergs essay – som for øvrig er ett av i alt seks bidrag på engelsk. Artikler på flere språk i en antologi som dette er selvfølgelig greit nok, men når konferansen skjer innenfor en nordisk sammenheng og ingen av skribentene har engelsk som morsmål, synes det litt unødvendig, kanskje med unntak av en artikkel som i det minste analyserer en engelskspråklig tekst. Rosenberg har for ellers et viktig poeng til slutt – og det gjelder at han misliker de som blander fakta og fiksjon i litteraturen fra konsentrasjonsleirene: Virkeligheten, som ofte er godt dokumentert, holder i rikelig monn. Fløgstad viser hvordan mange høyt oppe i naziregimet har hatt stor makt i flere tiår etter krigen, og kommer tilbake til noe han stadig har vært opptatt av, nemlig hvor mange modernistiske kunstnere som har vært tiltrukket av fascistiske og autoritære regimer.

Hva så med de egentlige faglige bidragene? La meg bare si at de spenner vidt – fra retorikk og terror i Saint-Justs politiske taler helt fram til de unngåelige bidragene om Behring Breivik. Mellom disse er flere gode bidrag som tar for seg terror og vold i enkelte litterære verk, slik at så vel McEwanns *Saturday* og Faulks *A Week in December* blir analysert slik den individualiserte og skremmende volden i Flannery O'Connors "A Good Man Is Hard To Find" blir gjenstand for undersøkelse. Når Bjørnsons *Over Ævne II* tas opp i to større artikler kan det virke litt overdrevet, men artiklene forsvarer sin plass. Det gjør også utvilsomt en av tekstene jeg har hatt mest glede av – Gunnar Foss' om Griegs og Brechts dramatiserte versjoner av Pariserkommunen. Med skarpsinn og kjennskap til senere tids forskning kan Foss slå fast at Griegs drama ikke bare kom først, men for alltid overgår Brechts tilpasning. Spesielt hos Grieg stiller skuespillet helt avgjørende spørsmål om menneskeverd og om valg som må tas som også kunne passe inn i en studie av etiske spørsmål i litteraturen.

Svetlana Aleksijevitsj fikk ikke Nobels litteraturpris før i 2015, men man kan tenke seg at flere av hennes halv-dokumentariske bøker fikk plass i en studie av litteratur og terror. Den alvorligste mangelen, nesten utilgivelig, i "Litteratur og terror" er likevel at 11. september nesten er helt fraværende, og bare så vidt er nevnt i forbifarten. Her fulgte så mye i kjølvannet av terroraksjonen mot Tvillingtårnene: Bush' krig mot terror, Homeland Security, og en flom av bøker av ulike slag – fra de Lillos *Man Falling* til McCarty's *The Road* at det faktisk burde ha utgjort en egen bolk i artikkelsamlingen. Konferansen kunne også ha grepet til og støttet seg på en fagbok som drøfter

muligheten for å gi litterær representasjon av en slik terrorhandling, Richard Grays – *After the Fall* (2011). Den kunne gitt nyttige innspill til bidragsytere så vel som redaktører av "Litteratur og terror". Likevel er boka utvilsomt godt over gjennomsnittet for antologier som bygger på konferanser.

Jakob Lothes bok, *Etikk i litteratur og film* kan på mange måter ses som en oppfølger av hans nærmest klassiske *Fiksjon og film: Narrativ teori og analyse* (revidert utgave, 2003) som også er utgitt på engelsk og er en grunnleggende pensumbok i litteraturvitenskapelige studier. Etikk-boka har kommet ut så nylig at det bare er blitt tid til en rask gjennomlesning og det er mulig å presentere boka og problemstillingene i den, og en grundigere og mer faglig gjennomgang og vurdering må vente til en annen anledning. Boka er uansett viktig og interessant, og skriver seg rett inn i flere av de pågående diskusjoner om forfatterens etiske ansvar overfor kilder – ikke minst levende modeller. Her ser det ut til at misforståelsene både blant forfattere og kritikere er mange, og en reflektert og gjennomtenkt drøfting både av begrepene etikk og moral og en demonstrasjon av hvordan lesninger med vekt på etiske spørsmål, gir nye dimensjoner til litteraturstudiet – og til leserens opplevelse – er høyst påkrevet. Mange forfattere påberoper seg at det ikke finnes begrensninger for hva en forfatter kan tillate seg, men skal man slutte seg til et slikt syn, forutsetter det nesten at vi regner med at forfattere som oss andre har en automatisert forståelse av når man krenker andre og hvor grensene for anstendig oppførsel går. Det kan vi helt tydelig ikke gå ut fra. Det er da viktig at vår lesning av tekster ikke bare ser på stil og struktur, billedbruk og persontegning, men på verdimønster og holdninger – og sier fra både når vi opplever tekster som slåss mot ondskap og undertrykkelse og når vi opplever problematiske sider ved tekster som kanskje ubevisst virker undertrykkende. Både i postkoloniale studier og kanskje enda mer i feministisk litteraturteori finner vi sterk vektlegging av etiske spørsmål, og både disse teoretiske innsiktene og mange moderne studier i lesningens etikk har vært avgjørende for Jakob Lothe i arbeidet med boka "Etikk i litteratur og film".

Det er et sentralt utgangspunkt for Lothe at etiske spørsmål er noe av det som gjør film og litteratur viktig og betydningsfullt. Det er viktig for ham å understreke at etikken ikke bare gjelder innholdet – hendelser og handlinger, om det er nesten ubetydelige eller voldsomme terrorhandlinger det er snakk om – men også den litterære formen og fortellemåten. Svært mye kan faktisk utledes av fortellingen, av at vanskelig forståelige tildragelser blir tilgjengelige og kan undersøkes og vurderes først når vi får adgang til dem i fortellingsform. Det er nesten ingenting vi opplever som kommer til oss som fortelling, men skal vi gi det videre til andre og gjøre det forståelig, tyr vi alltid og uunngåelig til fortellingens form. Vi kaller det i litteraturvitenskapen for å

«narrativisere», og enkelte moderne teoretikere som har studert historien som fortelling, mener at når vi narrativiserer kan vi ikke annet enn også å moralisere – i betydningen: stille etiske eller moralske spørsmål. Lothe er på svært trygg grunn i forhold til teorier og tanker om etikk i litteratur og film når han først forklarer begrepsbruken, og så går i gang med en rekke separate, men likevel parallelle og sammenhengende analyser av litterære tekster og et stort utvalg filmer.

"Etikk i litteratur og film" har åtte kapitler. Åpningskapitlet tar for seg sentrale begreper og legger grunnlaget for analysene i de neste kapitlene. Problemstillingene er i og for seg nevnt ovenfor. Kapittel 2 samler seg i hovedsak om film og litteratur fra tyskernes utryddelsesleire, med dokumentarfilmen *Shoah* og Primo Levis dokumentarfortelling *Hvis dette er et menneske* som viktigste materiale. Kapitlet avsluttes med en drøfting av Åsne Seierstads forsøk på å fange inn og portrettere Anders Behring Breivik i boka *En av oss*. Lothe har spesielle forutsetninger for å drøfte holocaust – han har tidligere gitt ut to bøker med tidsvitneskildringer fra fangeleirene.

Forfatterens interesser gjennom flere tiår gjenspeiles i flere av kapitlene i boka; ikke minst i kapitlet om Joseph Conrads *Mørkets hjerte* og Francis Ford Coppolas *Apokalypse nå* – en film som tydelig spiller med og mot Conrads roman om en reise til det indre av det som da var Belgisk Kongo. Det samme kan sies om et kapittel om etikk i novellen der lesningen av to korte tekster av Kafka og Gordimer klart og tydelig viser at oppmerksomhet mot etiske spørsmål er berikende, forklarende og avgjørende i møtet med vanskelige og i noen grad håpløse tekster.

Utvalget av tekster og filmer i denne boka er variert og rikt, og det er ikke urimelig i en bok som utgis på norsk at forfatteren ønsker å ta med en god del bidrag fra nyere norsk litteratur – selv om norske filmer som eger seg i diskusjonen nok er vanskelig å finne. Bøker av forfattere som Kjartan Fløgstad, Hanne Ørstavik og Ingrid Storholmen viser seg godt egnet til den diskusjonen Lothe fører om litteratur og etikk.

Jeg nevnte innledningsvis at medisinfaget «reddet» etikken som forskningsområde. Dette bekreftes på sett og vis av Lothes innledende betraktninger der han gjengir en dialog fra Linn Ullmanns *Nåde*, nettopp om aktiv dødshjelp og de umulige valg noen slik stilles ovenfor. Men resten av Lothes bok viser hvor stor gevinst det er i å studere litteratur og film med vekt på etiske spørsmål. Boka vil utvilsomt bli lest med stor interesse av alle som arbeider med litteratur – eller som leser litteratur og tar den på alvor.

Hans H. Skei

Knut Ove Eliassen, Gunnar Foss og Lars Nylander, (red). *Litteratur og terror. Volden, politikken, estetikken*. Novus Forlag, Oslo 2016.

Jakob Lothe. *Etikk i litteratur og film*. Pax Forlag, Oslo 2016.

KRING BÖCKER OCH MÄNNISKOR

UTOMLANDS, MEN ÄNDÅ INTE?

Rikssvenskar i Helsingfors

Migrationen mellan de båda rikshalvorna gick i det gamla Sverige före 1809 säkert mest i en riktning. Människor särskilt i landskapen längs Östersjön drogs, liksom många i rikets andra delar, till dess ekonomiska centrum i Mälardalen. Många unga män ville göra karriär i armén, politiken, administrationen och på lärosäten. Men antalet som då flyttade västerut från vad som nu är Finland var givetvis mycket litet jämfört med den rena folkvandring, över en halv miljon, som ägde rum under 1950- och 1960-talen av människor som sökte arbete i den svenska tillverkningsindustrin. I Finland var ännu 1950 46 procent av befolkningen verksam inom jord- och skogsbruket, medan den i Sverige då låg på 20 procent och ekonomin blomstrade. Idag finns därför minst en halv miljon människor i vårt land som är finländare i första, andra eller nu tredje generationen. Eftersom de allra flesta har behållit sina finska efternamn är de ofta lättidentifierade.

Migrationen i den andra riktningen har alltid varit avsevärt mera blygsam och bestod länge mest av officerare, ämbetsmän och präster som fick tjänst i den östra riksdelen. Antalet svenska medborgare i Finland, som inte representerade gruppen återflyttare, har alltid varit litet, nu ca 8.500 (2011). Däri är personer ca 5.000 med både finskt och svenskt medborgarskap inte medräknade. Jämför man med de stora emigrationsländerna Spanien, USA, Storbritannien och Norge, dit hundratusentals svenskar flyttat för solen eller för bättre betalt arbete, är det mycket blygsamma siffror. För 25 år sedan kunde recensenten själv konstatera att de i den finländska huvudstaden tycktes företräda främst tre grupper, ättlingar till familjer som t.ex. invandrat under mellankrigstiden för att arbeta för svensk industri och av olika skäl behållit sitt svenska medborgarskap genom generationerna, ett antal som arbetade inom internationella institutioner som Nordiska Investeringsbanken (NIB) samt en obestämbar och litet större grupp som flyttat med en finsk partner.

Sociologen *Östen Wahlbeck* har nu i en intressant studie, *Inflyttad från Sverige: en studie av rikssvenska erfarenheter i Helsingfors*, identifierat närmare 1300 svenska medborgare i Helsingforsområdet. Wahlbeck har bland dessa lokaliserat 30 personer som inte är födda i Finland eller vars föräldrar inte heller har denna bakgrund och sedan djupintervjuat dessa ”genuina” rikssvenskar. Författaren har koncentrerat sig på hur de, som ofta efter moget övervägande, bestämt sig för att följa sin finska partner till dennas hemland, upplevt flytten, vilka mekanismer de använt för att anpassa sig och hur de

funderar kring barnens framtid. Noterbart är att närmare två tredjedelar av de svenska invandrarna är män, ett faktum som inte är alldeles lätt att förklara.

En allmän observation som Wahlbecks intervjuoffer återger, och som många andra gjort, är ju att man i Helsingfors har en känsla av att både vara utomlands och ändå inte. Formerna är desamma men innehållet annorlunda, som någon av de intervjuade säger. Man har något av samma känsla i Oslo och Köpenhamn. Men den finländska huvudstaden är, kan man tycka, än mera bekant. Det är inte bara gatuskyltar, byggnadsinskriftioner på svenska och den institutionella strukturen som vi har gemensam. Också hur stadslivet i stort fungerar och det omgivande landskapet ser ut föranleder igenkännande leenden.

Det gamla svenska rikets konstruktion var inte alls så konstig som den idag kanske kan te sig. Topografin är densamma, klimatet i stort också: Nyland och Egentliga Finland längre västerut ser ut som landskapet på andra sidan Östersjön. Så är inte fallet i Norge eller Danmark. Föga förvånande är det mot denna allmänna bakgrund lättare för svenskar att anpassa sig än det är för andra invandrare. Men det kan också vara ett skäl att inte flytta till ett Finland som på många sätt ser likadant ut som hemma.

En nyinvandrad svensk måste på sikt för att fungera lära sig finska, vilket ju, inte bara för svenskar, är omvitnat svårt. Under mellantiden blir han eller hon, förutom av sin partner, ganska beroende av nyförvärvade finlandssvenska vänner eller arbetskamrater som alltså talar båda de inhemska språken. Ty möjligheten att göra sig förstådd på svenska i det officiellt tvåspråkiga Helsingfors är mycket ojämn och blir med befolkningsutvecklingen och inflyttningen till staden mindre.

Men i kontakten med den finlandssvenska minoriteten i huvudstaden upptäcker den nyinvandrade fenomen som han eller hon aldrig konfronterats med. Hemma i Sverige tillhör de intervjuade en majoritet och har ägnat minoritetsproblemen föga eftertanke. Finlandssvenskarnas naturliga behov av att värna om sitt och de sina ter sig inte utan vidare naturlig. Deras problem vill man inte gärna, i alla fall inledningsvis, som rikssvensk invandrare ta ställning till. Det gemensamma språket leder självfallet till viss identifiering med finlandssvenskarna. Men som företrädare för majoriteten i Sverige har de intervjuade också förståelse för majoritetstänkande i Finland. Man upplever sig, skriver Wahlbeck, mera som individ än finlandssvensken för vilken gruppen är central.

Den invandrade rikssvensken blir således varken finländare eller finlandssvensk. I sitt val av umgänge styrs han eller hon de facto i mycket av partnerns språk. Men hur skall man hantera eventuella barn? Här presenterar Wahlbeck intressant material. I Finland måste man i folkräkningen ange modersmålet, eftersom detta styr både den statliga och kommunala planeringen av daghem, skolor, sjukvård och socialtjänst. Om en svensk medborgare följt en

finskspråkig partner till Helsingfors och de får barn, hur skall de då anmäla barnets språk? Oftast talar den ena föräldern finska med barnet, och den andra svenska. Den svenska partnern vill rimligen, alldeles oavsett hur bra han/hon klarar finskan, att barn skall kunna kommunicera med mor- eller farföräldrar och kusiner i Sverige. Barnen har sällan problem med att, om föräldrarna är konsekventa, hålla två olika språk isär varför den i Finland värdefulla och allt vanligare tvåspråkigheten kommer att karaktärisera denna familj.

Men livet kan bli ganska annorlunda om barnet sätts i ett finskspråkigt dagis, sedan dito skola, talar svenska hemma med pappa eller mamma, eller tvärtom. Då kan svenskan mest bli ett ”köksspråk”, kanske inte grammatiskt korrekt och dessutom laddad med finska ord. Om daghemmet och/eller skolan däremot är svenskspråkig kommer barnet att inordnas i en minoritetsgrupp, ha svenskspråkiga kompisar, och en helt annan social situation med andra referensramar än både faderns eller moderns. Det är knappast något lätt val, som tydligen mest den finskspråkiga föräldern funderat på – den svenskspråkiga rikssvensken är inte alls van att tänka i dessa kategorier. Wahlbeck redovisar intervjuoffer som valt ett svenskspråkigt daghem för att det låg närmast! Men för de flesta är det alltså något man måste tänka noga på. Merparten av de intervjuade säger sig inte ha några problem med att barnen så att säga blir finlandssvenska. Men någon är tilltalad av den finskspråkiga skolans kvalitet och större möjligheter.

Östen Wahlbeck, som också sätter in sitt studieobjekt i ett vidare immigrationsteoretiskt sammanhang, har med sin nya bok satt fingret på vilka problem som en emigrant som flyttar till ett land som ligger nära hemlandet och som ändå på många sätt är likt det han kommer från, kan möta. Den förtjänar en vidare läsekrets än specialisternas.

Mats Bergquist

Wahlbeck, Östen. *Inflyttad från Sverige. En studie av rikssvenska erfarenheter i Helsingfors*. Gidlunds förlag, Hedemora 2015.

WILHELM KÅGE – KERAMISK KUNG

Biografin *Wilhelm Kåge. Formgivare i folkhemmet* handlar om Sveriges mest kände keramiske formgivare och konstnär under 1900-talets första hälft. Wilhelm Kåge var porslinsfabriken Gustavsbergs keramiske kung under 43 år och vägledde fabriken genom de olika smaktrenderna under första halvan av 1900-talet. Författaren *Petter Eklund*, utforskare av 1900-talets konstindustri, de keramiska fabrikenas historia och samtida keramik, glas, konsthantverk, design och inredning, har skrivit biografien. I boken beskrivs Wilhelm Kåges liv och karriär och ett rikt bildmaterial med otaliga serviser, vaser och skålar, men också affischer och interiörer från hem och fabrik illustrerar berättelsen.

Wilhelm Kåge var föregångare till formgivaren Stig Lindberg på Gustavsberg. När Wilhelm Kåge var konstnärlig ledare på fabriken var Stig Lindberg under tolv år hans elev och medarbetare. 1949 lämnade Wilhelm Kåge över det konstnärliga ledarskapet till Stig Lindberg. En biografi om Stig Lindberg utkom för ett par år sedan på samma förlag som denna biografi om Wilhelm Kåge, och anmälades då i *NT* 4/2014.

Wilhelm Kåge föddes 1889 i Stockholm som Algot Wilhelm Nilsson, den yngste av sju syskon i en välbärgad handlarfamilj. Han mor kom från samhället Kågeröd i Skåne. Fadern drev fem framgångsrika sybehörsaffärer i Stockholm, som gjorde att familjen hade det gott ställt. Alla syskonen bytte sedermera efternamn till Kåge, taget från namnet i moderns hemby.

Wilhelm Kåge var inte någon stjärna i skolan, utom i teckning. Den unge Wilhelm Kåge fascinerades av slöjd, folkkultur och arkitektur och friluftsmuseet Skansen i Stockholm blev en drömplats för honom som tonåring. Varje jul fick han ett årskort av föräldrarna. Konstnärsplanerna tycks ha kommit tidigt, och han tecknade och målade akvarell med en romantisk syn på det ursprungliga.

1907 tog Wilhelm Kåge realexamen i Östermalms läroverk och började samma höst på Tekniska skolan, nuvarande Konstfack. Han stannade bara ett år, han var rastlös och ville vidare. 1909 drabbades Wilhelm Kåge av scharlakansfeber, så allvarligt att han var nära att dö. Det gav honom en tankeställare och han beslöt att satsa på det viktigaste i livet för honom, nämligen konsten. 1910 började han på konstskolan Valand i Göteborg. Familjens goda ekonomi gjorde att han kunde studera och resa vart han ville, bland annat for han 1914 till München för studier i grafisk teknik och reklam, men fick avbryta studierna där pga. krigsutbrottet.

Med sina kontakter inom teater och nöje i Stockholm blev Wilhelm Kåge snart den mest anlitade svenska affisch- och reklamtecknaren, han gjorde affischer för fester, teatrar, utställningar med mera. 1916 visades Wilhelm Kåges affischer över ett uppslag i *Svenska Slöjdföreningens Tidskrift*. Elsa Gullberg, som drev föreningens förmedlingsbyrå mellan industri och konstnärer, såg sambandet mellan Wilhelm Kåges bildspråk och möjligheterna att arbeta som designer, så hon föreslog att Wilhelm Kåge skulle kopplas ihop med porslinsfabriken i Gustavsberg.

Krigsåret 1917 var det bråda dagar i Gustavsberg. Porslinsfabriken skulle visa upp sin nya profil samma höst på Svenska Slöjdföreningens Hemutställning på Liljevalchs konsthall i Stockholm. Man beslutade att satsa på ett nytt kort och anställde den då 28-årige Wilhelm Kåge för att utforma Gustavsbergs bidrag till utställningen. Wilhelm Kåge var novis inom keramik men fick sommaren på sig att göra sig användbar. På häpnadsväckande kort tid

lyckades han lära sig keramisk industri och i oktober 1917 visades resultatet på Liljevalchs. Hemutställningen blev Wilhelm Kåges inträdesbiljett till fabriken och skulle bli starten på en framgångsrik karriär som keramisk formgivare och konstnär.

Wilhelm Kåge var först gift med premiärdansösen Jenny Hasselquist som också var hans favoritmodell att teckna. Men hon reste mycket i sitt arbete och deras liv drog åt olika håll så de skiljdes 1920. Wilhelm Kåge träffade snabbt skådespelerskan Lilian Rössel som han gifte om sig med. 1940 skilde sig Wilhelm Kåge och Lilian Rössel, det blev inga barn. Inom kort träffade Wilhelm Kåge, då i 50-årsåldern, den 21 år yngre Gabriella Kesztyler, krigsbarn från Österrike. De fick två barn, Christina och Anders födda 1942 och 1944. Wilhelm Kåge fick nu chans att njuta av familjelivet. Genom åren bodde Wilhelm Kåge på olika adresser i Stockholm; Storgatan, Döbelnsgatan, Gamla Brogatan och Fjällgatan som blev samlingsplats för konstnärer, ett kändishem. Om somrarna bodde han ute i Gustavsberg i ett båtsmanstorp.

Under mellankrigstiden ritade Wilhelm Kåge drygt 20 servismodeller. Till sina modeller ritade Wilhelm Kåge själv omkring 200 dekorer, men det finns antagligen också ett stort antal namnlösa dekorer av Wilhelm Kåge som ritats snabbt för restauranger och caféer.

Kåges allra mest kända servis Pyro tillverkades 1929-55. Den var ugnsfast och slagordet var ”direkt ur ugnen på bordet”. Servisen fanns i flera dekorer och var praktisk, samma kärl kunde användas vid tillagning, servering och förvaring. Under 1930-talet utökades Pyro till över 200 delar, med flera specialartiklar som citronpress, brödställ med mera. Den bruna Pyro är en av Gustavsbergs tydligaste signaturprodukter vid sidan av serviserna Blå blom och Berså.

1933 kom servisen Praktika, Wilhelm Kåges programenligt genomförda funkisservis. Den skulle vara den enda servis ett hem behövde och kunderna måste inte längre köpa en hel servis utan kunde botanisera fritt bland de olika delarna och inköpa dem per styck. Servisen hade drygt 40 delar och fanns i tre dekorer. Men försäljningen kom av sig, kunderna tyckte Praktika var klumpig och tråkig. Efter Praktika kom istället modellen KS med mjuka former i ett 80-tal delar och ett tjugotal dekorer.

Med bakgrund i Praktikas rationella uttryck och KS´ mjuka form skapade Wilhelm Kåge på 1930-talet mästerverket modellen WB, presenterad på varuhuset NK 1940. Med dekoren Grå ränder som kom 1945 blev den en folkhemsklassiker som inget kunde konkurrera med förrän Stig Lindbergs servis Berså kom. Grå ränder kunde beställas ända fram till 25 år efter dess tillkomst.

Konstgodset Farsta är den keramik som har Wilhelm Kåges mest personliga uttryck. Det är ett konstnärligt stengods med rika glasyreffekter. 1929 visades

det första Farstagodset och det kom att tillverkas under 30 år. Farstagodset var gjort av lokala material och hade kontakt med jorden, motvikten till salongsgodset Argenta. 1958 ställdes Farstagodset ut i New York, drygt 200 pjäser, och amerikansk press utnämnde Wilhelm Kåge till en av världens tre stora keramiker. Utställningen blev Wilhelm Kåges publika och konstnärliga final. När Wilhelm Kåge var död 1960 avstannade arbetet med Farstagodset. I hans ateljé fanns då hundratals färdigglaserade pjäser, som ett testamente.

Från 1930 och under flera decennier var konstkeramiken Argenta en storsäljare för Gustavsberg. Det gröna silvermålade godset var exklusiv och tidsstyptisk för Swedish Grace och art déco. Namnen togs från argentum, latin för silver. Argenta var en profilvara och gav Gustavsberg uppmärksamhet utomlands. Det kunde ta många timmar att måla ett Argenta-föremål, skickligheten avgjorde vilken dekor en målare fick måla, en del fick göra enkla blommor, andra mer avancerade drakar och vidunder. Man målade på ackord och kvinnorna hade 80 procent av männens ackord fast de målade samma saker.

1942 bildades Gustavsbergs studio, en hantverksateljé för konstgods. Dess varumärke, en hand i ett G skulle bli symbolen för Gustavsbergs konstgods ända in på 1980-talet. Studion kallades ett estetiskt laboratorium med Wilhelm Kåge, Stig Lindberg och Berndt Friberg. 1942 debuterade studion med en utställning av fajanser av Wilhelm Kåge och Stig Lindberg. Handen sitter kvar vid dörren till Studiohuset i Gustavsberg än idag.

Spänningen mellan krav på säljande bruksvaror och önskan att göra konstgods präglade Wilhelm Kåges insatser i Gustavsberg. Han hade två sidor i sitt utövande, folkserviserna och konstgodset. 1949 drog sig Wilhelm Kåge tillbaka till sin ateljé för att ägna sin tid helt åt konstgodset.

Mot slutet av 1950-talet blev Wilhelm Kåge sjuk efter ett långt arbetsliv i ohälsosam arbetsmiljö, kemikalier, damm och cigarettök. Sjukdomsförloppet blev snabbt och 1960 dog han i levercancer, en yrkesdöd. Graven finns på Norra kyrkogården i Stockholm, askan lär ligga i en Farstaurna.

Lena Wiklund

Petter Eklund. *Wilhelm Kåge. Formgivare i folkhemmet*. Historiska media, Lund 2017.

DISKUSSIONER OM FRAMTIDEN I NORDEN OCH VÄRLDEN

I boken *Miten tästä eteenpäin (Hur tar vi oss vidare)* diskuterar tre vise män stora framtidsfrågor som är intressanta både i ett finskt och nordiskt perspektiv. Tonvikten ligger på utrikes- och säkerhetspolitiken, men också många andra samhällsområden berörs.

Boken är en serie nedtecknade samtal. De medverkande presenterar sig som *Martti Ahtisaari*, president och mottagare av Nobels fredspris 2008, *Jaakko Iloniemi*, minister och diplomat, och *Tapani Ruokanen*, journalist och präst.

Ahtisaari kräver knappast någon närmare presentation för en nordisk publik, men förutom att han var Finlands president 1994–2000, har han haft en lång karriär inom utrikesministeriet och inom FN. Han är fortfarande verksam inom fredsmäklarorganisationen CMI (Crisis Management Initiative) som han tog initiativet till mot slutet av sin presidentperiod. Iloniemi har också haft en lång bana inom utrikesministeriet och är fortfarande en aktiv påverkare i samhället. Han har bl.a. varit understatssekreterare för politiska frågor och ambassadör i USA. Senare övergick han till näringslivet och var under en lång tid direktör för Näringslivets delegation (EVA), en viktig tankesmedja och påverkare inom samhällspolitiken. Både Ahtisaari och Iloniemi var centrala aktörer när Finland först startade upp sin biståndspolitik på 1960-talet. Matti Ruokanen är en framstående journalist som har fått många priser. Under en lång tid var han chefredaktör för den finska nyhetsjournalen *Suomen Kuvalehti*, som förr brukade kallas Finlands *Newsweek*. Nu är det inte mycket kvar av *Newsweek* men *Kuvalehti* har hållit stilen.

Boken utgår från det aktuella världsläget och texten har tillkommit under hösten 2015 och fram till augusti 2016. Det betyder att Brexit har kunnat beaktas, men inte Trumps valseger, också om hans valkampanj har satt sina spår i texten.

Boken inleds med ett konstaterande om att vi som européer har vant oss vid att tänka att de värden vi representerar är gemensamma, globala, universella och allmängiltiga. De finns inskrivna i EU-fördragen, i ESKK-beslutet, i FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna och i en rad andra internationella dokument. Håller avtalen i praktiken, frågar sig skribenterna. Strävar mänskligheten mot gemensamma, goda mål? Förverkligar vi i Europa de ädla mål vi har ställt upp? Ryssland har med sin maktpolitik brutit mot det avtalssystem som har byggts upp efter det kalla kriget. I vissa länder i Östeuropa är den liberala demokratin inget ideal. Inom EU är det kaotiskt efter att britterna i sin folkomröstning valde att lämna unionen. Flyktingsituationen är svår, inte bara i Europa, utan också i andra delar av världen. Situationen förvärras av militära operationer. Vilket ansvar har de länder som förorsakar nöd genom sina bombningar? Som exempel tas Ryssland, USA, Syrien och Turkiet, som har genomfört operationer utan mandat och utan att respektera internationell rätt.

Av Kina ges en lite positivare bild, men människorättsituationen bekymrar. I den islamiska världen försöker man inte ens bygga upp rättsstater och utveckla demokratin, samtidigt har Europa och USA ett nära samarbete med många av dem. Också i Afrika går demokratiutvecklingen långsamt, vad har uppnåtts på 50 år? Blev frihetskämparna miljonärer och håller Kina på att bli Afrikas nya kolonialmakt? I USA krymper den stora medelklassen och de allra rikaste tar över största delen av all förmögenhet. Kan vi ännu skilja mellan rätt och fel?

Alla de här frågeställningarna, och många andra, avhandlas i boken under 60 olika samtal som deltagarna har fört på president Ahtisaaris kontor. Samtalen har nedtecknats av Tapani Ruokanen som har haft det egentliga ansvaret för bokens tillkomst. Texten har delats upp på närmare 20 olika kapitel, med rubriker som Finland är inte längre neutralt, Norden modell för den goda staten, Flyktingvågen överraskade Europa, Ryssland en del av problemet eller lösningen, Nato och Nordens framtid, Den amerikanska drömmen i dag, FN:s och EU:s maktlöshet. Under diskussionerna analyserar deltagarna dagens situation och anlägger synpunkter på hur man kunde staka ut framtida handlingslinjer. Med boken vill man främst väcka tankar, inte lägga fram en färdig plan.

När det gäller Finlands internationella ställning understryker man betydelsen av de resultat som har uppnåtts, integrationen i nordiska och västliga strukturer, och det allt närmare samarbetet med Nato. Samtidigt tycker man att Finland borde ta steget fullt ut, och ondgör sig över politiker som fortfarande talar om neutralitet och inte tillräckligt starkt framhåller att Finland är en västlig demokrati. Man konstaterar att det fortfarande finns en stark Rysslandslobby hos oss. Den har också gjort sig påmind i debatten som boken har skapat.

Boken har på sina håll kritiserats för att framställa Ryssland och Putin för negativt, och för att bara vara ytterligare ett inslag i kampanjen för finskt Nato-medlemskap. Till det kan man anföra att kritiken mot Ryssland nog är stark, men väl underbyggd, och också konstruktiv. Man påpekar att västvärlden hade vunnit på att visa Ryssland större respekt på ett allmänt plan, och att Ryssland i ett tidigt skede borde ha involverats i lösningen av Syrien-krisen. För Finlands del föreslår man ökat forskningssamarbete med Ryssland. Frågan är bara om det inte redan är för sent. Det förekommer uppgifter om att man i Ryssland nu också har börjat systematiskt försvåra ryska forskares möjligheter att samarbeta med västliga institutioner och forskare. När det gäller Finland och Nato har både Ahtisaari och Iloniemi under många år fört en helt klar argumentering för finskt medlemskap. På den punkten innehåller boken inget nytt, men den stärker ytterligare resonemanget, särskilt mot bakgrund av Ukraina-krisen och den ökade spänningen i Östersjöområdet.

Norden ses som en modell för den goda staten som respekterar sina medborgare och sörjer för deras välfärd. Vi måste få hela Norden med om vi ska kunna uträtta något globalt, är ett centralt argument. Och i Norden är Sveriges roll helt avgörande. ”Om Sverige inte är med, är alla vi andra småpojkar”. De nordiska stats- och regeringschefernas gemensamma besök hos president Obama i maj 2016 betraktas som en viktig öppning, och som ett exempel på hur de nordiska länderna kan agera gemensamt. De nordiska länderna har inte tillräckligt väl klarat av att utnyttja det politiska kapital som den nordiska modellen har gett oss. Modellen är respekterad, men har förbehållits en liten krets länder. Också Obama önskade att det skulle finnas flera länder som de nordiska i världen. För Norden är det viktigt att kunna hålla fast vid sin roll som föregångare. En förutsättning för det är att länderna kan hålla sina ekonomier i skick, och inte låter den offentliga sektorn växa sig för stor. Den enskilda människan måste också ta ansvar och det måste finnas utrymme för privat företagsamhet.

När det gäller Finland och Norden understryker både Ahtisaari och Itoniemi, som också tidigare har gjort sig kända som förespråkare för svenskan i Finland, den stora betydelse det svenska språket har för Finlands nordiska identitet. Av Ahtisaari ges den en direkt utrikes- och säkerhetspolitisk dimension. Svenskan har mer tyngd än bataljonerna. Genom utbredda kunskaper i svenska visar Finland att man tillhör Norden. Båda säger också att de aldrig hade kunnat sköta sina uppdrag ordentligt utan att tala svenska, och förvånar sig över att vi i dag har ministrar som talar engelska med sina kollegor från Sverige. Tyvärr har de språkfrågor boken väcker inte satt några spår i den finska debatten, antagligen för att få finskspråkiga journalister intresserar sig för saken.

Nato och säkerheten i Norden får stort utrymme, särskilt mot bakgrund av de utredningar om Nato-medlemskap som under den senaste tiden har gjorts både i Sverige och Finland. Man hänvisar till att utredningarna visar att ett svenskt och finskt medlemskap i Nato också skulle stärka EU, genom att kretsen av länder som hör till båda organisationerna skulle utvidgas ytterligare. Våra försvarsmakter har redan uppnått interoperabilitet med Natos styrkor, men så länge vi inte är fullvärdiga medlemmar kan vi inte delta fullt ut i beredningsplaneringen. När kommendören för den norska försvarsmakten nyligen besökte Finland underströk han också att ett finskt och svenskt Nato-medlemskap skulle underlätta det nordiska försvarssamarbetet, genom att just den gemensamma planeringen kunde föras ännu längre än i dag. Skribenterna grubblar också över om vi redan har försuttit våra chanser att snabbt bli medlemmar, det osäkra läge vi nu har i Europa kan betyda att våra länder inte längre är lika attraktiva som medlemmar. Om Sverige och Finland ska gå in

tillsammans eller var för sig ägnas också diskussioner, och konsekvenserna av att man gör det ena eller det andra. Ahtisaari vill gå så långt som att Finland ska gå med oberoende av Sverige, Iloniemi framhåller att det är politiskt omöjligt. Större oro hyser båda ändå för att det kan gå så att Sverige går med, medan Finland inte klarar av att ta det avgörande beslutet. Det skulle försätta Finland i en ganska ohållbar situation. Att i praktiken ge Ryssland vetorätt finns det ingen förståelse för. Man konstaterar också att Sverige inte har samma orsaker som Finland att ställa sig tveksamt till en Nato-anslutning. I Sverige är motiven rent ideologiska, den långa traditionen av alliansfrihet har fått ett etiskt värde, man behöver inte som i Finland oroa sig för att östgränsen kan börja läcka eller att omfattande handelsförbindelser tar skada. Man ser också att en omorientering i riktning mot Nato-medlemskap har börjat ske inom svensk socialdemokrati.

Bokens format är inte helt lätt. Det sägs redan inledningsvis att det handlar om äkta samtal med allt vad det innebär av upprepningar, brist på noggrannhet och osäkra minnesbilder. Direkt nedtecknade diskussioner ger ett fräscht och autentiskt intryck, men av naturliga skäl blir alla inlägg inte alltid lika skärpta. Det märks tydligare i tryck. Ruokanen har i varje fall på ett bra sätt fångat upp det som har sagts. Boken kan rekommenderas för alla som är intresserade av internationellt samarbete, och särskilt av utrikes- och säkerhetspolitik. En yngre generation politiker skulle ha nytta av de kunskaper och erfarenheter som är sammanfattade i boken.

Guy Lindström

Martti Ahtisaari, Jaakko Iloniemi, Tapani Ruokanen. *Miten tästä eteenpäin (Hur tar vi oss vidare)*. Docendo Oy, Borgå 2016.

FÆRØYENE VIA EN FOTOGRAFS LINSE OG EN JOURNALISTS SYNVINKEL

Det norske forlaget «Skald» utga sommeren 2016 ei bok på nynorsk som forlaget presenterer som «den etterlengta reiseboka *Færøyane*», med tekst av *Ottar Fyllingsnes* og foto av *Harald Hognerud*.

Harald Hogneruds fotografier er glimrende både i valg av representative færøyske motiver, natur, bebyggelse, portretter og ikke minst i de enkelte fotografienes komposisjon. Boka åpner med et fotografisk dobbeltoppslag av øya Koltur, fortsetter med lundefugler på øya Mykines, før det tredje dobbeltoppslaget viser både Tórshavns domkirke og bebyggelsen i nærheten: husrekken med spisse gavler langs brygga og båthavna i Vágshotn. De to siste oppslagene viser et glimt av den dramatiske oppstigningen på øya Stóra Dímun og deretter de myteomspunne basaltsøylene «Risen og kjerringa»,

naturens skulpturer i havet. Andre basaltsøyler, «drangar» og holmer er også med, f.eks. «Trøllkonufinger» på Vágur og den ubebodde, bratte Tindholm.

Blant Hogneruds naturfoto er også bilder av bygdesamfunn nær Tórshavn, som på øya Nolsoy. Mer avsidesliggende bygder er Gásadal på Vágur, ei bygð som i nyere tid har fått veiforbindelse med tunnel gjennom fjellet. Bilder av bygder med gammel færøysk byggeskikk er det mange av, for eksempel fra den lille bygda Saksun på Streymoy med svartbeisede hus med torvtak og hvitkalket grunnmur, og med den gamle bondegården som er restaurert og tilrettelagt som bygdemuseum. Blant bildene er også et oversiktsbilde av den nesten fraflytta bygda på Mykines, folk og hus på Stóra Dímun, kirken i Kirkja på Fugloy og bygda i turistmagneten Gjógv, som er kjent for det dype juvet, kløfta, som er landingsplass for bygdas fiskebåter.

Fine oversiktsbilder fra Tórshavn viser både en fargerik nyere trehusbebyggelse, bilder fra den gamle bydelen på Tinganes og enkeltbilder og dobbeltoppslag fra sentrum under Olsokfeiring med færøyske flagg, kapproing og allsang utenfor Lagtinget ved midnatt.

Tekstene i boka er langt fra like gode som fotografiene, og det skyldes blant annet forfatterens svært overflatiske kjennskap til færøysk språk og litteratur. Noen sentrale forkjempere for færøysk skriftspråk er bare summarisk nevnt, men ingenting er forklart om hvor viktig nedskrivningen av muntlig traderte færøyske middelalder-ballader var for bevaring og gjenreising av færøysk språk. Det burde også ha vært sterkere poengtert hvilke konsekvenser det hadde at færøysk ikke var godtatt som skolespråk da William Heinesen og Christian Matras gikk på realskolen i Tórshavn. Det er nevnt at Christian Matras gjorde en stor innsats for språket, men det fortelles ingenting om hva denne innsatsen innebar.

Mye er overflatisk i denne boka, men det er positivt at den spenner vidt: fra omtaler av færøyinger i fortid og nåtid til tradisjonsmat, musikk, grindehvalfangst, lakseoppdrett, makrellstrid, fuglefjell, færøysk ull, natur, økonomisk krise, forholdet til Danmark, oljeleting og kystfiske. Tekstforfatteren er erfaren journalist, og hans bidrag i boka om Færøyene har sin styrke i at han portretterer sentrale personer fra færøysk samtid.

I kapitlet «Den store boksamlaren» forteller tekstforfatteren med stor entusiasme om Petur Martin Petersen (f.1945) i Fuglafjørður. Han er bibliotekar, turistsjef og forfatter, og hans største interesse er å samle gamle bibler, preken-samlinger og all litteratur om Færøyene fra 1500-tallet til i dag.

Et annet portrett er av Leon Heinesen (f.1928), pensjonert fyrvokter på Mykines. Han hadde bodd på Holmen ved fyret året rundt i mange år; de siste årene var han fyrmester for Færøyene. I samtalen med Leon Heinesen og hans sønn beskrives også færøysk mat og konservering ved tørking og salting av fisk, hvalkjøtt, spekk og lammekjøtt.

I tekstforfatterens samtale med den danske «Fuglemannen på Nólsoy», den selvlærte ornitologen Jens-Kjeld Jensen (f.1949), beskrives både sjøfuglarter og insekter på Færøyene.

I kapitlet om færøysk musikk er komponist, musikkforlegger og festivalleder Kristian Blak med god grunn fremstilt som den sentrale personen i færøysk musikkliv. Det virker noe tilfeldig og utilstrekkelig at tungmetallbandet «Hamferð» er det eneste som blir nevnt, mens bandet «Týr» som har formidlet færøysk middelalder-sang i rockeutgave og dermed bidratt til å aktualisere en viktig del av færøysk kulturarv, ikke er nevnt i kapitlet om musikk. Det er beklagelig at færøysk korsang ikke er nevnt, og at færøyske operasangere er forbigått.

Færøysk billedkunst, kunstmuseet i Tórshavn, færøysk kunsthistorie og fremragende færøyske kunstnere er omtalt i intervjuer med to billedkunstnere. Den ene er norskfødte Astri Luihn, som er kjent for sine malerier med fuglemotiver og motiver fra færøysk folketradisjon og for sin utsmykning av skolen på Argjahamri, først og fremst storslagne fugleffjell skåret i rustet jern.

Den andre kunstneren er Tróndur Patursson fra Kirkjubø, som er spesielt godt kjent for sine glassarbeider, både kosmiske rom i en container utenfor kunstmuseet i Tórshavn og glassmalerier og installasjoner i mange nyere færøyske kirker.

Forlaget kaller boka en «reisebok», men det er misvisende hvis en med «reisebok» mener håndbok/veiviser/oppslagsbok til eventuelt å ha med seg når en reiser til Færøyene. Boka til Fyllingsnes er snarere en entusiastisk journalists subjektive beskrivelse av sitt eget møte med øylandet i vest.

Anne-Kari Skardhamar

Ottar Fyllingsnes og Harald Hognerud. *Færøyane*. Skald forlag, Leikanger 2016.

FÖRHÅLLANDET DANMARK-NORGE ÖVER TID

Napoleonkrigen fick som bekant omfattande konsekvenser för den skandinaviska kartbilden. Finland blev – efter att sedan urminnes tider betraktats som en del av Sverige – ett ryskt storfurstendöme. Norge skildes från Danmark och blev några korta månader ett självständigt kungadöme för att sedan bli en del av den svensk-norska unionen fram till 1905.

Norge hade vid den svensk-norska unionens tillkomst varit tätt förenat med Danmark från 1380, en relation som blev ytterligare förstärkt genom Kalmarunionens tillkomst år 1397. 1536 blev Norge formellt en dansk provins.

Den svensk-norska unionen bröt alltså en månghundraårig allians mellan Danmark och Norge. På detta ytliga plan är historien väl känd. Och den upp-

repas inte i föreliggande verk. Istället ställs den kritiska frågan vad som kännetecknade den fortsatta relationen mellan Danmark och Norge, nu under helt nya politiska och konstitutionella betingelser. För relationen upphörde ju inte!

De båda länderna var tätt sammantvinnade. Ett gemensamt skriftspråk var en av grundstenarna. Men det fanns många andra. Släkter – ofta inom byråkratin – var förankrade i båda länderna. Men även inom kultureliten var och förblev banden täta. Företag hade verksamhet på bägge håll etc.

Gemenskapen som fanns ska dock inte förta betydelsen av de olika förutsättningar och de politiska viljor som manifesterades i de båda länderna. I Norge utvecklades en stark liberal hållning medan Danmark inledningsvis var helt präglad av den enväldiga kungamakten och därunder lydande byråkrati. I Norge uppfattades den ”fria bonden” som den nya nationens grundpelare. Idealbilden för norrmannen blev den självägande bonden som även var kompetent politisk beslutsfattare. Det nya Norge behövde varken adel eller kungliga ståthållare, utsända av kungen i Stockholm. I Danmark rådde helt andra förhållanden med enväldig kung, stark adel och bönder klavbundna genom ”stavnsband”.

Förutsättningarna för ett samarbete syntes alltså inte allt för goda. Men den aktuella volymen ger i en rad olika studier belägg för hur relationerna mellan Danmark-Norge sett ut över tiden. Det är intressant läsning och många bidrag bygger på ny forskning.

Tyngdpunkten ligger på utvecklingen efter 1814 fram till våra dagar, men en avdelning behandlar samarbete och relationer under den långa period då länderna ännu var förenade i union.

Vill man vara kritisk kan man säga att boken spretar. Den behandlar allt från hur officersrekryteringen till den danska flottan gestaltades under 1700-talet till frågan om EEC-medlemskap på 1970-talet. Frågan blir om det är rimligt att samla alla dessa bidrag i en och samma bok?

Det kan ibland förefalla som att den gemensamma nämnaren – samarbete mellan Danmark-Norge – är litet för allmänt, litet för abstrakt för att knyta ihop alla trådar dvs. alla exempel på samarbete som funnits. Även om bidragen var för sig är välgjorda förtar det inte intrycket av en bukett med alltför många blomsorter.

Men volymen räddas av *Rasmus Glenthøjs* bidrag. I tre essäer knyts de olika trådarna samman. Glenthøj visar prov på en enastående beläsenhet och förtrogenhet när det gäller dansk-norska relationer över tid. Hans kapitel är syntetiska i den meningen att han utifrån en övergripande hypotes om relationens karaktär tecknar en nyansrik bild av förhållandet mellan Danmark-Norge över tid. Han visar att historieskrivningen i hög grad har påverkats av forskarnas nationella förförståelse. Han utnyttjar skickligt all den empiri boken

tillhandahåller rörande maktförhållandet mellan Danmark och Norge. Han utnyttjar härvid aktivt den internationella forskningens resultat med avseende på koloniala relationer.

För att förstå relationens djupare innebörd använder sig Glenthøj av en begreppsapparat lanserad av marxistiska historiker runt 1970, samlade i norska bokförlaget PAX. Men han gör det med föredömlig vetenskaplig distans och försiktighet och lyckas likväl utvinna mycket kunskap. Framför allt är det befriande att han avhåller sig från kraftfulla förenklingar. Han väljer hellre att låta en viktig fråga bli obesvarad än att ge den ett kraftfullt men osäkert svar.

Mycket talar för att Glenthøjs bidrag kommer att ha stor betydelse för synen på dansk-norska relationer framöver.

Per Thullberg

Rasmus Glenthøj (red). *Mellem brødre, Dansk-norsk samliv i 600 år*. Gads forlag, København 2016.

ISLÄNDSKA KVINNORS BOKKULTUR GENOM ÅRHUNDRADENA

*”En kvinna ska hellre åstunda att lära sig om
än att lära ut Guds mirakel”*

Isländska medeltida handskrifter har länge väckt människors intresse men icke desto mindre vållat huvudbry; de är sällan daterade varför det kan vara svårt att avgöra deras ålder. Nedtecknarna angav inte heller sina namn, varför det ofta är okänt vem som höll i pennan och vilket kön skribenten hade. Manuskriptens texter hade sällan någon angiven författare – själva upphovsmannabegreppet uppstod inte förrän många sekel senare. Trots denna ovissheit, eller kanske just på grund av den, har manuskriptforskare och andra som undersöker källor från gångna tider arbetat energiskt med att besvara frågorna om de isländska handskrifternas ursprung. Och hela tiden dyker nya frågor upp. I *Guðrún Ingólfssdóttirs* nya bok söks svar på frågan om kvinnors deltagande i manuskriphistorien. Titeln, som alluderar på en formulering av Islands främste manuskriptsamlare Árni Magnússon, lyder: *Á hverju liggja ekki vorar göfugu kellíngar: bókmennning íslenskra kvenna frá miðöldum fram á 18. öld. (Det våra kära fruntimmer har i sina ägor: isländska kvinnors bokkultur från medeltid till 1700-tal)*. Skriften utgör det 20:e bandet i serien *Sýnisbók íslenskrar alþýðumennningar*.

Boken kännetecknas av ett mycket smidigt och tillgängligt språk och det står snart klart för läsaren att Guðrún med sin forskning har fört oss några steg närmare sanningen om den isländska bokkulturen. Hennes forskning är till yttermera visso ett viktigt bidrag till kvinnohistorien och boken innehåller en särdeles användbar förteckning över alla manuskript i kvinnors ägo jämte manuskript skrivna av kvinnor. De som ämnar ägna sig åt ytterligare forsk-

ning om kvinnors bokkultur genom århundradena kan ha mycket stor nytta av denna förteckning och till och med få idéer till nya forskningsuppgifter. Förteckningen innehåller endast handskrivna manuskript eftersom kvinnors innehav av tryckta böcker inte registrerats i någon användbar utsträckning.

Guðrún har tidigare forskat om handskriftsarvet och gick i sin doktorsavhandling till attack mot synen på de så kallade handskriftsserierna som fram till dess hade betraktats som ett heterogent hopplock i handskriftsform. Guðrúns forskning visade att texterna är sammanställda på ett medvetet sätt där varje avsnitt vittnar om skribentens tankevärld. De ger därför en sällsynt inblick i gångna tiders föreställningsvärldar. Den nya bokens läsare kan glädjas åt hur vaken forskaren är för insikten att de människor som hade en handskrift i händerna inte var någon homogen hop, utan individer med olika smak beträffande innehåll under olika förhållanden genom flera århundraden. Bokälskare har funnits i alla samhällsgrupper i alla tider, även om de mest tillförlitliga källorna gäller dem som tillhörde samhällets övre skikt. Guðrún bemödar sig om att rannsaka den standardbild som gärna hålls fram, av den gudfruktiga och ansvarsfulla idealhusmodern som mest var intresserad av gudi behaglig läsning. Böneböckerna behandlas med samma fördomsfria attityd: ”att avfärda den medeltida kvinnans böneböcker och uteslutande se dem som fromhetsskrifter vittnar inte enbart om oförståelse för den medeltida kvinnans behov av andlig näring, utan också om okunnighet om böneböckernas variationsrika innehåll.” (133) Läsaren får stifta bekantskap med ett antal verkligt häpnadsväckande kvinnogestalter (som till exempel Margrét Jónsdóttir í Stafni och Guðrún Eggertsdóttir á Bæ) men här skisseras också bilder av unga, läroaktiga flickor som klottrar i handskrifternas marginaler, färgstarka kraftkvinnor och rikt begåvade allmogekvinnor. ”Handskriften ger en antydning om vad ägaren tyckte var intressant, och det faktum att en prästdotter blev berömd för att hon ägde ett exemplar av Herröds och Boses saga är i sanning något märkvärdigt.” (174)

I sin bok ägnar Guðrún relativt stort utrymme åt kvinnors läs- och skrivkunighet förr i tiden. Från och med 1500-talet finns flera exempel på läsande kvinnor på Island än under århundradena innan och det finns källor som avslöjar att det då fanns läsande kvinnor även i de undre samhällsskikten. Men det var långt ifrån så att alla som kunde läsa också kunde skriva, och under lång tid var det just så det förhöll sig. Guðrúns slutsats är dock att kvinnors skrivkunighet var mer utbredd än man tidigare trott och hon ger exempel på kvinnor som var drivna skribenter på 1500- och 1600-talen. Reformationen på 1500-talet öppnade för idén om att alla, både lekmän och lärde, borde förkunna den kristna läran, det så kallade ”allmänna prästadömet”. Det gällde även kvinnor och då var det av vikt att varje ”allmän präst” kunde tillgodogöra sig det skrivna gudsordet. Denna inställning kritiserades dock av en del män, vilket man kan

utläsa av undertiteln till denna recension. Med inflytande från humanismen (från 1400-talet) lade man vikt vid att människor skulle kunna läsa såväl som skriva. Denna förändring visar sig i de spår kvinnor lämnar efter sig i handskrifterna och pekar framåt mot deras skrivövningar på 1600-talet och därefter, och Guðrún hänvisar till forskning som visar att läskunniga kvinnor hade ökat avsevärt i antal mellan 1680 och 1740. Från denna tid finns också källor om en skola som kvinnor drev där de undervisade både pojkar och flickor, men det gick drygt hundra år från det att läsundervisning blev påbjuden till dess att även undervisning i skrivkonst blev till lag, eller så sent som 1880.

Guðrún försöker på intet sätt förringa det faktum att flickor inte gavs möjligheten att utbilda sig i samma utsträckning som pojkar, och hon citerar några ord som yttrats av fadern till en begåvad dotter: "Å, vad tog det åt Gud när du, Þórunn, inte blev en pojke, du lär dig allt och minns allt" (112). Guðrún belyser sambandet mellan samhällsförändringar från senmedeltiden och fram till 1700-talet för att visa att saker förändras till det bättre lite i sänder, men faller dock inte i fällan att förenkla alltför mycket och helt och hållet tillskriva kyrkans roll och den ökande utgivningen av tryckta böcker, dessa framsteg. Bland annat det anmärkningsvärda kulturfenomen som kvällsandakten var, spelade också en betydelsefull roll, enligt Guðrún.

Hur hamnade manuskripten i kvinnors ägo under den tidsperiod som Guðrún undersöker? Manuskript var värdefulla, så värdefulla att man faktiskt skulle kunna kalla dem betalningsmedel under en tid när pengar inte fanns i allmän cirkulation. Guðrún nämner till exempel att föräldrar sammanställde böcker för sina barn. En av dem var prästen Guðmundur Erlendsson í Felli í Slettuhlíð, som satte ihop poesiboken *Gýgja* tidigt på 1600-talet för att "lyfta sorgens börda" (111) från sina avkomlingar. Guðrún påpekar också att man kan urskilja flera tecken på att manuskript tagits fram särskilt för kvinnor vid tiden för deras giftermål. Dessa skrifter kunde innehålla olika ämnen, både matnyttiga, som t.ex. kalendrar, stamtavlor och fromma texter, och mera lättstamt stoff. Att blanda bildning och underhållning verkar alltså vara något som praktiseras under de handgjorda skinnmanuskriptens tid precis som i vår egen. Det samma gäller Guðrúns bok, som erbjuder en källa till kunskap om både kvinnor och böcker och som dessutom bjuder på underhållning i form av beskrivningar av färgstarka, boksynta kvinnor i en svunnen tid. Författarens egen beskrivning av forskningsarbetet kan överföras på läsningen av verket som helhet: "Glädjen över slitna luntor var inte mindre än den över de praktfullaste av manuskript" (255).

Eva Maria Jónsdóttir

Översättning från isländska:

Ylva Hellerud

Guðrún Ingólfssdóttir. *Sýnisbók íslenskrar alþýðumenningar. Á hverju liggja ekki vorar göfugu kellingar: bókmennning íslenskra kvenna frá miðöldum fram á 18. öld.* Reykjavík 2016.

JENS STOLTENBERGS HISTORIE

Noe overraskende lanserte *Jens Stoltenberg* sine memoarer i september 2016 – midt i sitt virke som NATOs generalsekretær. I et etterord forteller han imidlertid at han helt siden 2007 har gjort opptak på telefonen om inntrykk og refleksjoner. Mye av arbeidet med boka var derfor gjort da han tiltrådte som generalsekretær høsten 2014.

Og Stoltenberg har virkelig en historie å fortelle. Norges yngste statsminister som 41-åring i mars 2000, før det nærings- og energiminister og finansminister. Leder i Arbeiderpartiet (Ap) i 13 år fra 2002 til 2015, nestleder allerede fra 1992. Til sammen 30 år i Arbeiderpartiets sentralstyre fra han tok sete der som leder i Arbeidernes Ungdomsfylking (AUF), Arbeiderpartiets ungdomsorganisasjon, i 1985. Han ledet den lengst-sittende regjering siden Einar Gerhardsen og den lengst-sittende koalisjonsregjering i norsk historie.

La det være sagt med en gang: Stoltenberg kommer meget godt fra det han har satt seg fore. Han faller ikke for fristelsen som mange andre memoarforfattere ved å fortelle kronologisk om alt det som skjedde mens han styrte. Stoltenberg har valgt ut noen saker som han følger over tid. Det gjelder ikke minst kampen med Thorbjørn Jagland om ledelsen av Arbeiderpartiet, og terroraksjonen den 22. juli 2011.

Stoltenberg forteller levende om sine barne- og ungdomsår. Han ble sendt på Steinerskolen fordi foreldrene ikke ønsket å stille for strenge krav til ham. Der stod ikke lesing øverst på timeplanen. Ved kjøkkenbordet hjemme lærte Jens å lese da han gikk i 4. og 5. klasse. Det var for sent til at han kunne lese vanlige barnebøker. Den første boka han leste var derfor Max Manus' bok «Det vil helst gå godt». Den andre var Harrison E. Salisburys «De 900 dagene», om beleiringen av Leningrad.

Ungdomsårene var også preget av en fri oppdragelse i et miljø der det var enkel tilgang til rusmidler. Også lillesøster Nini ble med Jens og storesøster Camilla. De to eldste forlot miljøet til fordel for studier og politikken, mens lillesøsteren ble værende. I et gripende kapittel forteller Stoltenberg om Ninis vei inn i stoffmisbruket. Som finansminister måtte han sammen med familien våke over henne mens hun var på sykehus. Det var opp- og nedturer fram til Nini døde sommeren 2014. «Et spørsmål har jeg stilt meg i mer enn 20 år: Hvordan var det mulig? Hvordan kunne Nini bli narkoman, mens jeg ble statsminister og Camilla lege og direktør for Folkehelseinstituttet? Vi hadde de samme foreldrene, vokste opp i de samme gatene og gikk på de samme skolene. Likevel fikk vi så totalt ulike liv. Jeg har ikke klart å finne noe svar», skriver han.

Mest oppmerksomhet har boka fått om maktkampen i Arbeiderpartiet der Jens Stoltenberg nå gir sin versjon. Det kommer klart fram at Jaglands «kabinettsspørsmål» til folket foran stortingsvalget i 1997, kravet om at Ap måtte

få minst 36,9 prosents oppslutning, ikke var forankret i partiledelsen. Ap endte på gode 35 prosent og Stoltenberg konstaterer lakonisk at dersom han få måneder tidligere hadde fått vite at dette ville bli resultatet, ville han ha pustet lettet ut. Jaglands utspill hadde gjort et godt resultat til et blankt nederlag.

Kritikken mot Jagland vokste da Ap satt i opposisjon og vinteren 2000 gikk han av som partiets statsministerkandidat og Stoltenberg overtok. Få uker etterpå var Stoltenberg statsminister etter at Ap og Høyre hadde felt Bondevik I-regjeringen på gasskraftsaken.

Stoltenberg ble heiet fram av meningsmålinger som viste at bare de skiftet ut Jagland ville alt gå så meget bedre. Som statsminister i sin første regjering ville han særlig reformere offentlig sektor. Telenor og Statoil ble delprivatisert og sykehusene overtatt av Staten. Resultatet ved stortingsvalget året etter ble det dårligste for Arbeiderpartiet siden splittelsen tidlig på 1920-tallet. Både da og nå mente Stoltenberg at ingen regjering hadde produsert så mye politikk på så kort tid. Men politikk er ikke produksjon. «Jeg lærte mye, om å forankre bedre, gå saktere fram, finne kompromisser der motkreftene er sterke, og jeg lærte hvor viktig det er å forklare hvorfor vi gjør som vi gjør. Men det var dyrekjøpte erfaringer», skriver Stoltenberg.

Valgnederlaget aksentuerte maktkampen i Arbeiderpartiet. Thorbjørn Jagland ønsket å holde fast ved det delte lederskapet, han partileder og Stoltenberg statsministerkandidat. Stoltenberg beskriver på en troverdig måte både hvordan han selv reagerte og hvor langt nede han til tider var. Til slutt klarte ikke Stoltenberg å være lojal. Målingene viste også et Ap helt nede på 14 prosent i oppslutning. I januar 2002 ble Jagland sykmeldt og like etter trakk han seg som partileder. Senere på året ble Stoltenberg valgt til ny Ap-leder. «Om delt lederskap skal fungere i et politisk parti, tror jeg det må være klart for alle hvem som er den egentlige sjefen», skriver Stoltenberg og det var det ikke mellom ham og Jagland. Det ble uklart både for de involverte og verden utenfor hva som var partiets linje.

Thorbjørn Jagland har sagt at han ikke vil kommentere Stoltenbergs bok av hensyn til sitt arbeide som Europarådets generalsekretær, men komme tilbake til dette når han selv skriver sine memoarer.

Arbeiderpartiets katastrofenederlag i 2001 gjorde partiet mindre aktuelt som et selvstendig regjeringalternativ. Da samarbeidsspørsmålet for alvor blir aktuelt er imidlertid også EU-tilhengerne på offensiven. Stoltenberg gjør det klart at norsk EU-medlemskap er å foretrekke framfor Ap tilbake i regjeringsskontorene. For ham var det viktig at ikke Høyre alene kunne framstå som et ja-parti. Men etter den svenske euro-folkeavstemningen 2003 løyer også EU-vinden i Norge.

I mars 2004 tar så Stoltenberg et klart standpunkt for et regjeringssamarbeid med Sosialistisk Venstreparti (SV) og Senterpartiet etter 2005-valget. Men han

er en tviler helt til det siste – han hadde bedt om å få to utkast til taler – ett med samarbeidsinvitasjon og ett uten. Da loddet er kastet gjelder det å skape et tillitsforhold til de andre partilederne, SVs Kristin Halvorsen og Senterpartiets Åslaug Haga. Stoltenberg forteller morsomt om hvordan de møtes privat for å kunne snakke sammen uforstyrret. De tre blir enige om ikke å legge fram noe felles program før valget, men avklarer hvilken holdning en slik regjering skal ha til NATO, EU og EØS.

Regjeringsforhandlingene på Soria Moria både i 2005 og fire år seinere avslørte en ulik kultur og holdning til samarbeidet. Arbeiderpartiet som det største partiet ville ha færrest løfter, mens de to mindre partiene visste at deres forhandlingsposisjon var sterkest før de inntok regjeringkontorene. Det tok derfor sin tid å få fram et resultat og Stoltenberg er særlig kritisk overfor SV som han mener ikke klarer å bestemme seg for hvilke saker som er viktigst.

At det er mer arbeidskrevende å lede en koalisjonsregjering enn en ett-partiregjering finner Stoltenberg fort ut. Han skildrer et liv i endeløse møter noe som går på bekostning av reiser og langsiktig politisk tenkning. Derfor tar han inn i regjeringkontorene en person til å forestå alle disse forhandlingene, leder i Stortingets finanskomité, Karl Eirik Schjøtt Pedersen. Det frigjør tid for Stoltenberg, men ikke for de to andre partilederne.

Både i 2005 og 2009 mener Stoltenberg det er et pluss for alle tre partier å samarbeide. Men i 2013 sliter både SV og Senterpartiet og Stoltenberg er klart i tvil om det er en fordel for Ap å gå til valg som et fortsatt regjeringsalternativ. Han setter i januar 2013 foten ned når SV og Senterpartiet vil reforhandle EØS-avtalen etter valget og sier klart at det vil sprengte regjeringen. De to bøyer unna.

Dette er eneste gangen i regjeringens levetid de tre partiene hadde en åpen diskusjon om de skulle fortsette som et felles alternativ, forteller Stoltenberg. Men ingen ville gå alene fram mot 2013-valget. De var bundet sammen i et skjebnefellesskap. Samtidig måtte de fjerne inntrykket av at de var mette og slitne. Det skulle vise seg å være en umulig oppgave etter åtte år i regjering.

Terroraksjonen i Norge den 22. juli skjedde på Jens Stoltenbergs vakt som statsminister. Stoltenberg var selv et av målene for aksjonen og han kjente mange av dem som ble drept, både i regjeringskvartalet, men særlig på Utøya. Samtidig hadde han som statsminister det øverste ansvaret for beredskapen i Norge. Stoltenberg skildrer med nerve hvordan han opplevde begivenhetene selve terrordagen, men også hvordan han både som statsminister, partileder og som medmenneske måtte ta del i sorgarbeidet. En del av dette var å delta i begravelser rundt om i landet.

Regjeringen oppnevnte en kommisjon, Gjørvi-kommisjonen, til å undersøke både beredskapen før og myndighetenes innsats selve terrordagen. Den fikk ett år til å arbeide og kom med knallhard kritikk mot politiets håndtering, men

også mot beredskapen. Særlig ble det kritisert at gaten utenfor regjeringskvar-
talet ikke var stengt på tross av vedtak om dette i regjeringen. Hvorfor var
dette ikke fulgt opp? Stoltenberg var som statsminister den øverste ansvarlige.
Avisa Verdens Gang krevde hans avgang og Stoltenberg forteller i boka om
sine vurderinger. Han hadde på et tidspunkt tenkt å slutte i politikken, men
da Gjørvi-kommisjonen kom med sin kritikk var han helt klar: han ville fort-
sette. Dersom han nå trakk seg, ville det bli tolket som at det var på grunn av
rapporten fra kommisjonen. Det beste han kunne gjøre var å bidra til at slike
angrep ikke kom igjen.

Jens Stoltenberg forteller i boka om beslutningsprosesser knyttet til norsk
militær innsats både i Afghanistan og Libya. Her kan det synes som at hans
nåværende stilling legger noen bånd på framstillingen, og det er slik sett å
håpe at Stoltenberg skriver mer når han er ferdig med sitt oppdrag som NATOs
generalsekretær.

Jens Stoltenberg har levert et velskrevet og vesentlig bidrag til den norske
politiske memoarlitteraturen.

Jarle Skjørestad

Jens Stoltenberg. *Min historie*. Gyldendal norsk forlag, Oslo 2016.

RÖNTGENBILD AV ISLÄNDSK SURREALISM – OM SJÓN

De som inte tycker sig ha tid att läsa recensioner låter sig ofta nöjas med
att räkna antalet stjärnor eller ögna igenom de sista meningarna där själva
domen brukar fällas. Jag är inte någon anhängare av utlandet av stjärnor,
men vill gärna ha det sagt med en gång: *Sjónsbók, Ævintýrið um höfundinn,
surrealisma og sýnir* av *Úlfhildur Dagsdóttir* är ett storverk. Inte bara genom-
lyser *Úlfhildur* den isländske författaren *Sjóns* (f. 1962) verk på ett nytt och
fascinerade sätt, utan hon tar också en skarp röntgenbild av isländsk litteratur-
historia, avantgardism och arvet från den poststrukturalistiska litteraturteorin.
Boken vittnar om skribentens sakkunnighet, inlevelse och passion för både
litteraturen och teorin.

I oktober 2016 gav *Sjón* ut romanen "Ég er sofandi hurð", sista bandet i
en trilogi som började med "Augu þín sáu mig" (1994; *Dina ögon såg mig*,
1997) och fick en fortsättning i "Með titrandi tár" (2001; *Med skälvande tårar*,
2003). Alla tre delarna gavs nu ut i ett band om 562 sidor med titeln "Codex
1962". *Úlfhildurs* facklitterära verk, som är cirka 100 sidor kortare, kom ut i
det närmaste samtidigt. I olika intervjuer har *Sjón* berättat om trilogins långa
havandeskapstid som spänner över nästan ett kvarts sekel. Också *Úlfhildur*
har arbetat länge med innehållet i sin bok – ända sedan hon skrev en uppsats
om romanen "Stálnótt" (1987) i en universitetskurs om modernism läsåret

1988/89. Sedan dess har Úlfhildur såväl skrivit som föreläst om nyare och äldre verk av Sjón, och mycket av det har inlemmats i "Sjónsbók". Men detta verk är ändå ingen artikelantologi, utan en sammanhållen men ändå stratifierad granskning av Sjóns författarbana, ända sedan han först publicerade sig som surrealistisk poet, bara 16 år gammal, med diktsamlingen "Sýnir" (1978), fram till utgivandet av hans tolfte diktsamling "gráspörvar og igulker" (2015). Huvudfokus ligger på Sjóns poesi och romaner, men med omnämnande också av hans övriga verk, som t.ex. manus för teater, opera och film.

Úlfhildurs bok delas in i fem huvudavsnitt. Det första innehåller en övergripande genomgång av Sjóns litterära bana, men texten flätas ihop med en allmän överblick över samtidens litteratur- och kulturhistoria. Här påminner oss Úlfhildur om, att även om Sjón på många sätt är en ovanlig författare på färd i en alldeles egen omlopps bana, så är han också ett barn av sin tid. Dock blir den historiska överblicken, som till en början är innehållsrik och övertygande, aningen mer godtycklig ju närmare vår tid den kommer. Men det ligger till dels i sakens natur; det är ett vanskligt och ibland otacksamt arbete att röja nya vägar. Det andra avsnittet tar upp de surrealistiska dragen i Sjóns poesi. Nyckeln till dessa verk finner Úlfhildur hos André Breton och andra sekelgamla surrealisterna. I sin diskussion bygger hon lika mycket på utländska som inhemska litteraturvetare. Det här avsnittet är fyllt av vitalitet och lekfullhet. Úlfhildur kan konsten att dissekera känsliga texter utan att trasa sönder dem och hon avslutar sin analys med följande inspirerade slutsats: "Kärleken är blodig och det är också litteraturen: självbilden ligger i graven och varulven går lös – går till och med som en klocka. Det här är alltsammans självklara saker i det surrealistiska äventyrets ohyggliga sällsamheter." (s. 177) Detta avsnitt beskriver skickligt den särskilda sorts drömlika tankesätt som surrealismen praktiserar.

Det tredje, fjärde och femte avsnittet i "Sjónsbók" ägnas åt Sjóns romaner. I tredje delen behandlar Úlfhildur "Stálnótt" och "Engill, pípuhatur og jarðarber" (1989), i fjärde delen "Skugga-Baldur" (2003; Skugga-Baldur 2005), "Argóarflísín" (2005; Fisk och kultur 2007) och "Rökkurbýsnir" (2008; Skymningsinferno 2011). En betydande del av varje avsnitt innehåller en intressant och stimulerande diskussion om yngre och äldre litteraturteorier som Úlfhildur sedan använder sig av för att kasta ljus på respektive romans skönlitterära särdrag och temata.

I det tredje avsnittet behandlar hon till exempel Wimsatts, Beardsleys, Barthes, Bakhtins och Foucaults klassiska texter om författarfunktionen och författarens påstådda död, men också hur olika teoretiker, läsare och till och med författare på senare år har vidareutvecklat den diskussionen. Úlfhildurs resonemang lägger grunden för en skarp analys av Sjóns författarnärvaro i

de egna verken, och ett exempel är Johnny Triumphs¹ karaktär i "Stálnótt". Úlfhildur pekar på, med hänvisning till Barthes teorier, "att om författarens död ger upphov till läsarens födelse, gör sig denne läsare uppenbarligen stort besvär för att hålla författaren vid liv" (s. 190). Likaså bygger hon upp ett insiktsfullt resonemang kring metafiction, som hon flätar ihop med sin analys av romanerna i fjärde avsnittet, och i det femte tar hon sig god tid att diskutera teoretiska texter av bland annat Fludernik, Rimmon-Kenan och Wessling om narratologi och den historiska romanen innan hon vänder blicken mot Sjóns böcker.

Sammantaget är denna senare del av "Sjónsbók" till lika delar en bred beskrivning av Sjóns utveckling som romanförfattare och en nyttig genomgång av litteraturteori i vår senmodernistiska tid. Úlfhildur pekar dessutom på att allteftersom författarskapet framskrider ägnar det sig i allt högre grad åt ett moraliskt allvar i fråga om vår samtid och vår historia. Hon uttrycker det på detta vis i bokens slutord, där man också återfinner hennes analys av Sjóns relativt nya "historiska" roman "Mánasteinn" (2013):

Som här har visats har teoretikerna pekat på att det råder oklarhet om vad berättelsens verklighet är och dessutom att en historisk roman just kan fylla funktionen av att visa oss historien i ett nytt ljus. [...] särskilt utifrån dess skuggsidor, det som finns i marginalen. Men Sjón är inte historiker, han skriver inte en roman om homosexuellas historia eller om filmens, spanska sjukans eller Islands självständighets historia [...]. Möjligen vill Sjón poängtera att historien har många ansikten och att ett av dem är fiktionen. Därför kan man tänka sig att romanen är en inte mindre viktig skildring av historien än historieämnet självt, att den har samma pretentioner på "sanning" och "verklighet", med andra ord att även om en författare tillåter sig att förhålla sig fritt till ämnet, menar han ändå fullt allvar med sitt verk. (s. 390)

Detsamma kan sägas om Úlfhildur. Hennes text växlar mellan språklig virtuositet, paradoxer, upprepningar och till och med uppsluppenhet, men hon menar allvar. "Sjónsbok" är en viktig grundläggande text om en av våra mest intressanta samtida författare.

Jón Karl Helgason

Översättning från isländska:

Ylva Hellerud

Úlfhildur Dagsdóttir. *Sjónsbók: Ævintýrið um höfundinn, sárrealisma og sýnir*. Reykjavík: JPV, 2016.

Not 1. Sjóns egentliga förnamn är Sigurjón; isl. sigur=sv. seger. Övers. anm.

Bokessä och Kring böcker och människor har följande medarbetare:
Bergquist, Mats, docent och f.d. ambassadör, Stockholm
Helgason, Jón Karl, professor, Reykjavik
Jónsdóttir, Eva Maria, informationschef, Árni Magnússons Institutet,
Íslands Universitet
Lindström, Guy, NT:s finländske redaktör, Grankulla
Skardhamar, Anne-Kari, professor, Skjedsmokorset
Skei, Hans H, NT:s norske redaktör, Oslo
Skjørestad, Jarle, seksjonsleiar, Oslo
Thullberg, Per, professor em., Stockholm
Wiklund, Lena, NT:s redaktionssekreterare, Stockholm

SAMMANFATTNING

Nordisk Tidskrifts andra nummer under 2017 innehåller de fem sedvanliga politiska och ekonomiska länderöversikterna avseende 2016. Huvudredaktörens sammanfattning inleder. Arne Hardis svarar för den danska översikten där Lars Løkke Rasmussens regeringsombildning utgör en huvudpunkt.

Jan-Anders Ekström konstaterar i sin finländska översikt att Alexander Stubbs politiska stjärna dalat sedan han förlorat både posten som ordförande för samlingspartiet och sedan detroniserats som finansminister. På Island hölls presidentval och alltingsval under 2016. Arna Schram sammanfattar den dramatiska utvecklingen på Island. Lugnast förefaller år 2016 ha varit i norsk politik. Harald Stanghelle hänför detta till Erna Solbergs handfasta ledning av koalitionen mellan Høyre och Fremskrittspartiet. Maggie Strömberg är ny i kretsen av NT:s politiska skribenter. Hennes svenska översikt uppehåller sig bland annat vid Stefan Löfvens regeringsombildning.

Därnäst tar Bo Tao Michaëlis upp den danska kriminalromanen till betraktande i den serie om kriminalromanen i Norden som inleddes i förra numret av NT. Temat "Finland 100 år av självständighet" inleds med Gustaf Widéns sammanfattning av skalden och akademikern Lars Huldéns nu avslutade litterära livsverk. Finlands femte Nobelpris någonsin gick till den amerikabaserade ekonomiprofessorn Bengt Holmström. Patrik Harald har skrivit en artikel om honom. Vinjetten *För egen räkning* innehåller det tredje jubileumsrelaterade bidraget nämligen den f.d. finländske utrikesministern Pär Stenbäcks reflexioner om Finland inför nästa sekel.

Anders Ljunggren slår i sin *Krönika om nordiskt samarbete* fast att migrationen är århundradets viktigaste tema. Henrik Wilén har intervjuat Nordiska ministerrådets generalsekreterare Dagfinn Høybråten om tillståndet i dagens officiella nordiska samarbete.

Bokessän svarar NT:s norske redaktör Hans H. Skei för. I den tas två böcker om etik, moral, terror och litteratur upp. *Kring böcker och människor* består av hela nio bidrag. Fd diplomaten Mats Bergquist anmäler en bok om riks-svenskar i Helsingfors skriven av sociologen Östen Wahlbeck. NT:s redaktionssekreterare Lena Wiklund skriver om Petter Eklunds bok om Wilhelm Kåge som var keramisk kung på Gustavsbergs porslinsfabrik under drygt fyrtio år. NT:s finländske redaktör Guy Lindström recenserar en samtalsbok om Finland, Norden, Ryssland och världen. De som utbyter tankar om detta tema är fd presidenten Martti Ahtisaari, diplomaten Jaakko Iloniemi och f.d. chefredaktören Tapani Ruokanen. Ottar Fyllingsnes har tillsammans med fotografen Harald Hognerud åstadkommit ett slags resehandbok som Anne-Kari Skardhamar anlägger kritiska synpunkter på. Per Thullberg, ledamot av LF:s huvudstyrelse, anmäler den av Rasmus Glenthøj redigerade boken "Mellem

brødre. Dansk-norsk samliv i 600 år”. Eva Maria Jónsdóttir kommenterar Guðrun Ingólfssdóttirs bok om ísländska kvinnors bokkultur genom árhundra- dena. Fd norske statsministern och numera Nato-chefen Jens Stoltenberg har gett ut sina politiska memoarer. Norske LF-medlemmen Jarle Skjørestad tar upp några huvudfrågor i boken. Sist bland bokrecensionerna kommer Jón Karl Helgassons lovprisning av Úlfhildur Dagsdóttirs bok om ísländske författaren Sjón.

En sammanställning av den aktuella mandatställningen i de åtta nordiska parlamenten svarar Lena Wiklund för.

C W-d

TIIVISTELMÄ

Nordisk Tidskriftin numero 2/2017 sisältää tavanomaiset eri maiden politiikan ja talouden katsaukset vuodelta 2016. Ensimmäisenä on päätoimittajan tiivistelmä. Arne Hardis vastaa Tanskan osuudesta, jossa pääkohtana on Lars Løkke Rasmussenin hallituksen uudelleenjärjestely.

Jan-Anders Ekström toteaa Suomen-katsauksessaan, että Alexander Stubbin poliittinen tähti on laskenut sen jälkeen kun hän menetti asemansa Kokoomuksen puheenjohtajana ja syrjäytettiin valtiovarainministerinä. Islannissa järjestettiin presidentinvaalit ja alltingetin vaalit 2016. Arna Schram tiivistää Islannin dramaattisen kehityksen. Rauhallisinta tuntuu vuonna 2016 olleen Norjan politiikassa. Harald Stanghelle pitää tätä Erna Solbergin van- kan, Høyren ja Fremskrittspartietin koalition johtamisen ansiona. Maggie Strömberg on uusi NT:n poliittinen kirjoittaja. Hänen katsauksensa keskittyy mm. Stefan Löfvenin hallituksen uudelleenjärjestelyyn.

Viime numerossa alkaneessa Pohjolan kriminaaliromaanisarjassa Bo Tao Michaëlis ottaa esille Tanskan kriminaaliromaanin. Teema Itsenäinen Suomi 100 vuotta alkaa Gustaf Widénin, runoilija ja akateemikko Lars Huldénin nyt päättyneen kirjallisen elämäntyön tiivistelmällä. Suomen viides Nobelinpalkinto myönnettiin Amerikassa toimivalle taloustieteen professorille Bengt Holmströmille. Patrik Harald on kirjoittanut hänestä artikkelin. *För egen räk- ning* sisältää kolmannen juhlaan liittyvän artikkelin, nimittäin Suomen ent. ulkoministerin Pär Stenbäckin pohdintaa Suomesta ensi vuosisadan alkaessa.

Anders Ljunggren vahvistaa palstallaan *Krönika om nordiskt samarbete*, että migraatio on vuosisadan tärkein teema. Henrik Wilén on haastatellut Pohjoismaiden ministerineuvoston pääsihteeriä Dagfinn Høybråtenia tämän hetken virallisen pohjoismaisen yhteistyön tilasta.

Bokessän on NT:n norjalaisen toimittajan Hans H. Skein laatima. Siinä otetaan esille kaksi kirjaa etiikasta, moraalista, terrorista ja kirjallisuudesta. *Kring böcker och människor* koostuu kokonaista yhdeksästä artikkelista. Ent. diplomaatti Mats Bergquist ilmoittaa sosiologi Östen Wahlbeckin kirjan Helsingin riikinruotsalaisista. NT:n toimitussihteeri Lena Wiklund kirjoittaa Petter Eklundin kirjasta, joka käsittelee Gustavsbergin posliinitehtaalla yli neljä vuosikymmentä toiminutta keramiikkakuningas Wilhelm Kågea. NT:n suomalainen toimittaja Guy Lindström arvostelee Suomea, Pohjolaa, Venäjää ja maailmaa käsittelevän keskustelukirjan. Aiheesta keskustelevat ent. presidentti Martti Ahtisaari, diplomaatti Jaakko Itoniemi ja ent. päätoimittaja Tapani Ruokanen. Ottar Fyllingsnes on yhdessä valokuvaaja Harald Hognerudin kanssa laatinut eräänlaisen matkaoppaan, josta Anne-Kari Skardhamarilla on kriittisiä mielipiteitä. LF:n pääjohtokunnan jäsen Per Thullberg ilmoittaa Rasmus Glenthøjin toimittaman kirjan *Mellem brødre. Dansk-norsk samliv i 600 år*. Eva Maria Jónsdóttir kommentoi Guðrun Ingólfssdóttirin kirjaa islantilaisten naisten kirjakulttuurista vuosisatojen aikana. Norjan ent. pääministeri, nykyinen Nato-päällikkö Jens Stoltenberg on julkaissut poliittiset muistelmansa. Norjalainen LF:n jäsen Jarle Skjørestad ottaa esille muutamia kirjan pääkysymyksistä. Viimeisenä kirja-arvosteluissa Jón Karl Helgasson ylistää islantilaista kirjailijaa Sjónia käsittelevää Úlfhildur Dagsdóttirin kirjaa.

Tiivistelmän Pohjolan kahdeksan parlamentin tämänhetkisestä paikkajaosta on laatinut Lena Wiklund.

C W-d

Suomennos: Paula Ehrnebo

Mandatställningen i de nordiska parlamenten

Partitillhörighet och antal

Danmark

Folketinget 179 medlemmar

Val 18 juni 2015

Socialdemokratiet	46
Dansk Folkeparti	37
Venstre, Danmarks Liberale Parti	34
Enhedslisten	14
Liberal Alliance	13
Alternativet	10
Det Radikale Venstre	8
Socialistisk Folkeparti	7
Det Konservative Folkeparti	6
Inuit Ataqatigiit (Grönlands repr.)	1
Siumut (Grönlands repr.)	1
Javnaðarflokkurin (Färöarnas repr.)	1
Tjóðveldi (Färöarnas repr.)	1

Finland

Riksdagen 200 ledamöter

Val 19 april 2015

Centerpartiet	49
Sannfinländarna	37
Samlingspartiet	37
Socialdemokratiska partiet	35
De Gröna	15
Vänsterförbundet	12
Svenska folkpartiet och	
Ålands representant	10
Kristdemokraterna	5

Island

Alltinget 63 medlemmar
 Val 29 oktober 2016
 Selvstændighedspartiet/
 Sjálfstæðisflokkur
 Venstrepartiet - De Grønne/
 Vinstri - Grænt
 Piratpartiet/Píratar
 Fremskrittspartiet/Framsóknarflokkurinn
 Reform (Viðresin)
 Lys fremtid/Björt framtíð
 Alliancen/Samfylkingin

Norge

Stortinget 169 representanter
 Val 9 september 2013
 (Nästa val 11 september 2017)

Arbeiderpartiet 55
 Høyre 48
 Fremskrittspartiet 29
 Kristelig Folkeparti 10
 Senterpartiet 10
 Venstre 9
 Sosialistisk Venstreparti 7
 Miljøpartiet De Grønne 1

Sverige

Riksdagen 349 ledamöter
 Val 14 september 2014
 Socialdemokraterna 113
 Moderata samlingspartiet 84
 Sverigedemokraterna 47
 Miljöpartiet de gröna 25
 Centerpartiet 22
 Vänsterpartiet 21
 Folkpartiet liberalerna 19
 Kristdemokraterna 16
 Utan partibeteckning 2

Färöarna

Lagtinget 33 medlemmar
 Val 1 september 2015

Javnaðarflokkurin
 (Socialdemokraterne) 8
 Tjóðveldi (Det Republikanske Parti) 7
 Fólkaflokkurin (Folkepartiet) 6
 Sambandsflokkurin
 (Samhøgrighedspartiet) 6
 Framsókn 2
 Miðflokkurin
 (Centerpartiet) 2
 Nýtt Sjálvstýri
 (Selvstyrepartiet) 2

Grönland

Inatsisartut 31 medlemmar
 Extraordinärt val 28 november 2014
 Siumut 12
 Inuit Ataqatigiit 11
 Demokraterne 4
 Partii Naleraq 3
 Atassut 1

Åland

Lagtinget 30 ledamöter
 Val 18 oktober 2015
 Liberalerna på Åland 7
 Åländsk Center 7
 Moderat samling 5
 Ålands socialdemokrater 5
 Obunden samling 3
 Ålands framtid 2
 Åländsk demokrati 1

/LW per mars 2017

Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri utger under 2017 sin hundrafyrtionde årgång, den nittiotredje i den nya serien som i samarbete med föreningarna Norden påbörjades 1925. Tidskriften vill liksom hittills framför allt ställa sina krafter i det nordiska kulturutbytet tjänst. Särskilt vill tidskriften uppmärksamma frågor och ämnen som direkt hänför sig till de nordiska ländernas gemenskap och samarbete. Enligt Letterstedtska föreningens grundstadgar sysselsätter den sig ej med politiska frågor.

Letterstedtska föreningens och Nordisk Tidskrifts hemsida: www.letterstedtska.org

Litteraturanmälningarna består av årsöversikter omfattande ett urval av böcker på skilda områden, som kan anses ha nordiskt intresse. *Krönikan om nordiskt samarbete* kommer att fortsättas. Under rubriken *För egen räkning* kommer personligt hållna inlägg om nordiska samarbetsideologiska spörsmål att publiceras.

Tidskriften utkommer med fyra nummer per år. *Prenumerationspriset inom Norden för 2017 är 250 kr, lösnummerpriset är 65 kr.*

Prenumeration för 2017 sker enklast genom insättande av 250 kr på plusgirokonto nr 4091 95-5. Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, c/o Blidberg, SE-179 75 Skå.

Prenumeration kan även tecknas i bokhandeln.

För medlemmar av föreningarna Norden gäller dock, att dessa genom hänvändelse direkt till redaktionen kan erhålla tidskriften till nedsatt pris.

Tidskriften distribueras i samarbete med svenska Föreningen Norden, Box 1083, SE-101 39 Stockholm. Tel +46-(0)8-50611300. Äldre årgångar kan rekvireras från redaktionen.

Redaktionen:

Nordisk Tidskrift, Box 1074, SE-101 39 Stockholm
Besöksadress c/o Föreningen Norden, Drottninggatan 30, Stockholm
Telefon +46-(0)8-654 75 70. Telefontid fredagar 10-12
E-post: info@letterstedtska.org
Redaktionssekreterare: Fil.kand. Lena Wiklund

Huvudredaktör och ansvarig utgivare:

Fil. kand. Claes Wiklund, Slåttervägen 10, SE-646 34 Gnesta
Tel 0158-137 89 (bostaden). E-post: info@letterstedtska.org

Dansk redaktör:

Dr. Phil. Henrik Wivel, Nordre Frihavnsvej 26, 3. tv., DK-2100 København Ø
Tel 20 21 24 66. E-post: henrikwivel@yahoo.dk

Finländsk redaktör:

Pol. mag. Guy Lindström, Grankullavägen 13 B26, FI-02700 Grankulla
Tel 050 552 1151. E-post: guylindstrom@yahoo.com

Isländsk redaktör:

Jur. kand. Snjólaug Ólafsdóttir, Vesturbrún 36, IS-104 Reykjavík
Tel 854 21 70. E-post: sngola@simnet.is

Norsk redaktör:

Professor Hans H. Skei, Solbergliveien 27, NO-0671 Oslo
Tel 97 51 84 15. E-post: h.h.skei@ilos.uio.no